

УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ” БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ – СКОПЈЕ

Ангелина Стаматова Јанчовска

УНАПРЕДУВАЊЕ НА АКТИВНОСТИТЕ НА ГРАНИЧНА
ПОЛИЦИЈА ВО ОТКРИВАЊЕ НА ФАЛСИФИКУВАНИ
ДОКУМЕНТИ

(магистерски труд)

Скопје, 2024

Ментор:

Проф. д-р Никола Дујовски
редовен професор на Факултетот за безбедност - Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола

Членови на комисија:

1. Проф. д-р Богданчо Гогов
вонреден професор на Факултетот за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

2. Проф. д-р Јонче Ивановски
редовен професор на Факултетот за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

Датум на одбраната: _____

Датум на промоцијата: _____

Наука на која што се стекнува магистеристерското звање:

II Циклус – **меѓународна безбедност**

ИЗЈАВА

Од Ангелина Стаматова Јанчовска

(Име и презиме на кандидатот)

Изјавувам дека при изработката на магистерскиот труд ги почитував позитивните законски прописи од областа на заштитата на интелектуалната сопственост и некористев реченици или делови од трудови на други автори без да ги почитувам методолошките стандарди.

Изјавата ја давам под полна материјална и кривична одговорност.

Изјавил:

Ангелина Стаматова Јанчовска

Унапредување на активностите на гранична полиција во откривање на фалсификувани документи

АПСТРАКТ

Приклучувањето на Република Северна Македонија кон Европската Унија (ЕУ) претставува стратешка определба на државата. Патот на реформи кој нашата држава треба да го помине за да биде земја членка подразбира воведување на европските стандарди и следење на европската практика во сите сфери од општествениот живот, а тоа се однесува и на граничното управување. Воспоставувањето на безбедни граници, базирани на концептот на ЕУ за интегрирано гранично управување, подразбира непрекинат и безбеден проток на патници и постоење на ефикасен граничен систем кој ќе справи и санкционира со нелегалните активности. За време на глобализацијата има значителен пораст на протокот на патници на државните граници, посебно на патниците кои го користат воздушниот сообраќај како побрз и побезбеден транспорт. Од друга страна, овој тренд доведува и до зголемување на нелегални гранични активности меѓу кои и фалсификувањето на документи.

Предмет на истражување на овој магистарски труд ќе бидат појавните облици на фалсификување и анализа на сторителите на ова кривично дело, како и анализа на обуките и користењето на современи технички средства со кои би се унапредиле активностите на гранична полиција во насока на поефикасно откривање на фалсификувани документи, а акцент ќе се стави на припадниците на граничната полиција при Полициска Станица за Гранични Проверки “Меѓународен Аеродром”- Скопје.

Клучни зборови: *гранична полиција, обука, фалсификување документи, граничен премин, гранични проверки, анализа на ризик*

Promotion of activities of border police in detection of forged documents

ABSTRACT

Republic of North Macedonia has a determined strategic to assess the European Union. In order to join the European Union, North Macedonia needs to fulfill reforms regarding the laws and legacies which are still unresolved. The path of reforms that our country needs to go through to be a member state implies the introduction of European standards and following European practice in all spheres of legal, social and cultural norms, including the reforms and agencies which apply to border management. The establishment of safe borders, based on EU concept of integrated border management, implies an uninterrupted and safe flow of passengers. On the other hand, the existence of an efficient border system needs to deal with all illegal activities and prohibit them in the future.

During globalization, the flow of passengers at state borders increases, especially passengers who use air traffic as a faster and safer form of transportation. On the other hand, this trend also leads to an increase in illegal border activities, including the falsification of documents.

The subject of research of this master's thesis will be focused on the emerging forms of forgery and the analysis of the perpetrators of this crime, as well as the analysis of the training and the use of modern technical tools that should advance the activities of the border police in the direction of more effective detection of forged documents. The emphasis will be placed on members of the border police at the Police Station for Border Checks "International Airport"-Skopje.

Keywords: *border police, training, falsification of documents, border crossing, border checks, risk analysis*

СОДРЖИНА

ВОВЕД	8
1. Формулација на проблем	10
1.2 Резултати од претходни истражувања	177
2. Определување на предметот на истражување	188
2.1 Теоретско определување на предметот на истражување	188
2.2 Појмовно – категоријален апарат	222
2.3. Операционално определување на предметот на истражување.....	255
2.4 Временско и просторно одредување на истражувањето	26
2.5 Дисциплинарно одредување на истражувањето	26
3. Цели на истражувањето.....	27
4. Хипотетичка рамка – Хипотези	28
5. Начин на истражување	299
6. Научна и општествена оправданост	30
7. План за текот на истражувањето.....	30

ПРВ ДЕЛ

1.ГРАНИЧНА ПОЛИЦИЈА	31
1.1 Поставеност на гранична полиција.....	31
1.2. Почетоци и развој на гранична полиција	33
1.3. Права и надлежности на граничната полиција	37

ВТОР ДЕЛ

2. ФАЛСИФИКУВАЊЕ ДОКУМЕНТИ КАКО ОБЛИК НА ПРЕКУГРАНИЧЕН КРИМИНАЛ	40
2.1 Прекуграничен криминал- Поим и облици	40

2.2. Фалсификување исправа.....	42
2.3.Појавни облици на фалсификување на документи кои служат за премин на државна граница	43
2.4. Најчести методи на фалсификување на документи	44
2.5.Откривање на фалсификување на документи при гранични проверки.....	47
2.5.1.Профилирање	11247
2.5.2. Технички средства	11249

ТРЕТ ДЕЛ

3. ОБУКИ ВО ГРАНИЧНА ПОЛИЦИЈА.....	52
3.1 Случаи во кои се спроведува обука	54
3.1.1.Обука за приправник.....	54
3.1.2.Основна обука за полицаец	545
3.1.3.Обука заради оспособување на работник за самостојно вршење на работите на одредено работно место	546
3.1.4.Континуирана обука на работник.....	547
3.2. Планирање, подготовка и спроведување на обуките.....	58
3.3 Видови на соработка и развој на обуките.....	60
3.4 Соработка со меѓународни организации и тела во поглед на обуките.....	63
3.4.1.ОБСЕ (OSCE).....	54
3.4.2.ФРОНТЕКС (FRONTEX)	5467
3.4.3.ДКАФ (DCAF)	5472
3.4.4.УНХЦР (UNHCR)	5476
3.4.5.ИОМ (IOM)	5477
3.4.6. ЦЕПОЛ (CEPOL).....	5480

ЧЕТВРТИ ДЕЛ

4. УНАПРЕДУВАЊЕ НА АКТИВНОСТИТЕ НА ГРАНИЧНАТА ПОЛИЦИЈА ЗА ОТКРИВАЊЕ ФАЛСИФИКУВАНИ ДОКУМЕНТИ.....	82
4.1. Идентификување можности за развој на обуки за гранична полиција	83
4.2. Предлог модел за обука во рамки на граничната полиција	86

ПЕТИ ДЕЛ

5. МЕЃУНАРОДЕН АЕРОДРОМ СКОПЈЕ – НАДЛЕЖНОСТИ И ОРГАНИЗАЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ.....	89
5.1. Статистичка обработка на откриени фалсификувани документи на Меѓународен Аеродром Скопје во период од 2016-2021	90
РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА	94
ЗАКЛУЧОК.....	112
ПРЕПОРАКИ.....	112
 КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:.....	 114

ВОВЕД

Развојот на граничната полиција од нејзиното формирање па се до денес е проследено со низа реформски процеси кои се насочени кон зголемување на ефикасноста и унапредување на активностите на гранична полиција. Процесот на развој на гранична полиција подразбира и усогласување на стандардите со оние од ЕУ како резултат на евроинтегративниот процес кон кој е насочена Република Северна Македонија.

Процесот на реформа започна во далечната 2003 година кога Владата ја донесе Стратегијата за интегрирано гранично управување. Примената на европскиот систем на Интегрирано гранично управување (ИГУ) се одвиваше етапно според стандардите на ЕУ кои се однесуваат на гранични проверки и граничен надзор. Паралелно со тоа следувахе и измена на законската регулатива која се однесува на граничната контрола. Процесот на реформа на граничната полиција се одвива континуирано следејќи го современиот технолошки развој со воведување на современи технички средства и методи во работата на гранична полиција, со цел да биде во тек со новите криминални трендови. Во насока на ефикасно гранично управување и обезбедување на гранична безбедност, покрај техничката опременост на припадниците на гранична полиција, како битен елемент се наметнува и потребата од континуирано обучување и усовршување на активностите кои ги извршува. Само преку соодветна техничка опременост и едукација, припадниците на гранична полиција, ќе бидат во тек со новите методи кои ги користат криминалните групи и сторители на прекуграничниот криминал.

Прекуграничниот криминал се одвива со извршување на различни криминални активности, а неретко и со *фалсификување на документи* кои служат за преминување на државната граница. Фалсификувањето на документи претставува кривично дело кое е санкционирано во Кривичниот Законик на РСМ. Сторителите на ова кривично дело, следејќи го современиот технолошки развој и развојот на заштитните документи, постојано ги усовршуваат методите на фалсификување со цел да создадат документ кој ќе биде најсличен на оригиналниот. Фалсификувањето се јавува како голем проблем, посебно во последните години. Во Годишниот извештај на МВР за 2020 година е наведено дека фалсификувањето исправа е најчесто кривично дело сторено од странски

државјани на територијата на РСМ. Оваа магистерска теза има за цел да ја разгледа поврзаноста на проблемот со фалсификуваните документи и неинформираноста на граничната полиција за најновите трендови, функционалноста на техничките средства како и посетувањето на обуки за значењето на проблемот со фалсификувани документи, најновите начини на фалсификување на документи, како и понудените решенија за справување со овој проблем. Со потврдувањето на поврзаноста на проблемот со фалсификување на лични документи и подготовката или обуката за нивно препознавање и пронаоѓање се оди чекор поблизу до можноста да се понудат неколку реални решенија кои ќе бидат доста значајни при пронаоѓањето на фалсификувани документи и санкционирање на сторителите на ова кривично дело. Потребата да се пристапи кон овој проблем, описот на методологијата на истражувањето и понатамошните препораки се преставени во процес кој е поделен на неколку делови:

1. **Прв дел:** разгледување на темата и полето на интерес, објаснување на главните црти на тезите и потребата од едно вакво истражување;
2. **Втор дел:** детали за обуките, кој ги држи обуките, какви обуки постојат, кога и каде биле одржани обуките;
3. **Трет дел:** претставување на методологијата на истражување;
4. **Четврт дел:** претставување на резултатите и дискусија за добиените резултати;
5. **Петти дел:** сумирање на резултатите и предлози за понатамошни обуки и решавање на проблемот поврзан со фалсификувани документи.

1. Формулација на проблем

Во време кога криминалот добива меѓународни размери и најразновидни облици, следејќи ги придобивките од современиот технолошкиот развој, како неопходна се наметнува потребата од адекватно и континуирано спроведување на обуки, воведување на современи технички средства и методи во работата на припадниците на граничната полиција, со цел соодветно да одговорат на новите предизвици со кои се соочуваат во секојдневното работење, како и заради подобрување на ефикасноста и професионалноста во работењето.

Од нејзиното формирање како безбедносно тело во рамките на Министерството за внатрешни работи, односно Бирото за јавна безбедност, граничната полиција доживеа мноштво промени за денес да биде систематизирана како Оддел за гранични работи и миграции во состав на Бирото за јавна безбедност - Министерството за внатрешни работи. Воедно претставува единствена, централизирана и хиерархиски организирана служба на централно, регионално и локално ниво. Во организациската структура на Министерството за внатрешни работи, на стратешко ниво функционира Одделот за гранични работи и миграции во рамките на Бирото за јавна безбедност, а на тактичко ниво функционираат четири регионални центри (РЦ), надлежни за вршење на полициските работи што се однесуваат на гранични проверки и граничен надзор¹.

Всушност, ваквиот начин на воспоставување потекнува од првичната идеја за интегрирано гранично управување од далечната 2003 година, со аспирациите кон станување дел од големото евро-атлантско семејство². Со цел побрза трансформација на контролата на државната граница, а поддржана од повеќе европски агенции, Владата во 2003 година ја донесе Стратегијата за интегрирано гранично управување. Во стратегијата беше предвидено до крајот на 2005 година сите овластувања за обезбедувањена државната граница по линија и во длабочина, од Министерството за одбрана да преминат во Министерството за внатрешни работи³. Таквите аспирации,

¹Цуклевски Гоце, Трајановска Снежана, (2017) Прирачник за интегрирано гранично управување, КА-ЕЛ-ЕС ПРИНТ, Скопје, стр.125

²МВР, Оддел за гранични работи, Историјат, https://mvr.gov.mk/page/sektor-za-granichni-raboti-i-migracii?fbclid=IwAR0rAOpu4aNe2UNnMgvxDeDoMPymY_m-8_h_pD_CwCsv6653_lgwxczb0lw, последен пристап 28.10.2021г.

³Дујовски Никола, (2009) Шенген и потоа, Кочани: УНИ-КОНЗУМ (монографија), стр.51

барале одредени жртви и трансформации, не само на општеството во кое живееме, туку и на органите за безбедност. Така, надлежностите за обезбедување на државната граница постепено ги презема Министерството за внатрешни работи, а процесот траеше до декември 2005 година. Од почетната распределба на надлежностите, а се со цел да се примени европскиот систем на Интегрирано гранично управување следувало етапно превземање на надлежностите напоредно со надградувањето на системот со реструктурирање на персоналните, административните и материјалните капацитети според стандардите на Европската Унија кои се однесуваат на гранични проверки и граничен надзор. Со реструктурирањето започнал сосема нов процес на обуки на целокупниот персонал, набавка на нови современи технички системи и средства за спроведување на гранични проверки и граничен надзор⁴.

Дополнително, во Интегрираниот систем на гранично управување се вклучија и министерства и агенции (меѓу кои и FRONTEX - Европска агенција за гранична и крајбрежна стража), со цел воспоставување на Меѓуагенциска соработка за управување со границите (гранични службеници, царина, полиција, национална безбедност и други органи). Во март 2007 година со Одлука на Владата на РСМ е формиран Национален координативен центар за гранично управување (НКЦГУ), врз основа на тогашниот Закон за надзор на државната граница, чија цел е воспоставување на ефикасна координација, размена на податоци и информации и воспоставување на повисоко ниво на интеграција во граничното управување⁵. Во состав на ова тело членуваат повеќе министерства и институции преку свои офицери и заменици офицери за врска. Токму ваквиот начин на негово интегрирање и етаблирање го прави способен ефикасно да одговори на сите предизвици од граничната безбедност на Република Северна Македонија, но и стварната безбедносна границата и борбата со прекуграничниот криминал со земјите во регионот, а со сигурност и во цела Европа и Европската Унија⁶. Во борбата со прекуграничниот криминал, не беше непозната и онаа против фалсификуваните документи^{7,8}.

⁴МВР, Оддел за гранични работи, пристапено од: https://mvr.gov.mk/page/sektor-za-granichni-raboti-i-migracii?fbclid=IwAR0rAOpU4aNe2UNnMgvxDeDoMPymY_m-8_h_pD_CwCsv6653_lgwxczb0lw

⁵Чл. 56 ст. 1, Закон за гранична контрола, Службен весник на Република Македонија, број 171 од 30.12.2010 година

⁶МВР, Оддел за гранични работи и миграции: <https://mvr.gov.mk/page/istorijat-sgrm>

⁷Игнатов Владимир, (2017) Полициска соработка во кривичните предмети помеѓу Македонија и ЕУ, магистерски труд, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Правен Факултет, стр.73

⁸Ситновски В., (2015) оп.цит., стр.52

А дека граничната полиција е насочена кон унапредување на нејзините активности кон откривање на кривични дела, вклучително и откривање фалсификувани документи, сведочат бројните обуки од нејзиното формирање како гранична полиција, а низ кои минуваат нејзините припадници, почнувајќи од онаа со трансформацијата на системот за интегрирано гранично обезбедување од 2005 година. Заклучно со 31 декември 2005 година, беа обучени вкупно 1527 припадници на Армијата од 1100 учесници во 2004 и 701 учесник во 2005⁹, кои по завршувањето на интензивниот тримесечен курс¹⁰ во Полициската академија во Скопје, беа трансферирани од АРМ (гранична бригада) во Секторот за гранична полиција во МВР¹¹, последователно на обврската за преземање на контролата на границата од страна на Министерството за внатрешни работи. Токму основниот приоритет на Министерството врз кое се потпира и европскиот систем е развој на обуките кои се спроведуваат во рамките на граничната полиција, а што ќе биде од големо значење во насока на зајакнување на безбедноста на границите на Република Северна Македонија, а со тоа и исполнување на дел од критериумите за членство во Европската Унија.

Во насока на откривање кривични дела и сторители, припадниците на гранична полиција спроведуваат гранични проверки¹². Всушност, граничните проверки се едниот од двата сегменти (другиот е граничен надзор) на вршење на активноста на граничната контрола во насока на обезбедувањето на државната граница на Република Северна Македонија. Притоа, основна правна и законска рамка на обезбедувањето на државната граница, како и воопшто на надлежностите на гранична полиција, претставува Законот за Гранична контрола (Службен весник на Р.М. бр.171 од 31.12.2010 година) и низа подзаконски акти кои го допрецизираат истиот. Соодветните гранични проверки ќе значат и намалување на можноста од прекуграничен криминал, вклучително и пронаоѓање и фаќање на сторители на ваков криминал. Целта на граничните проверки е

⁹МВР, 2020, Безбедност, Меѓународно научно списание, 3, Скопје, стр.34, онлајн достапно на: https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/BEZBEDNOST_SPISANIE/BEZBEDNOST%20-%20BROJ3-fin.pdf, пристапено 01.11.2021г.

¹⁰Станува збор за процесот на оспособување на граничната полиција во период 2004/05 преку тримесечни курсеви предводени од ОБСЕ, заради потребата во рок од година и пол комплетно да биде обучена и трансферирана од АРМ (граничната бригада) во МВР (гранична полиција).

¹¹Дујовски Н., (2009): оп. цит.

¹²Се состојат од минимални гранични проверки на сите лица кои имаат намера да ја преминат државната граница и детални гранични проверки за државјаните на трети земји

да се провери дали патниот документ, односно другиот документ пропишан за преминување на државната граница е украден, злоупотребен, изгубен или е неважечки, да се провери неговата валидност, како и да се провери присуството на знаци кои укажуваат на злоупотреба, фалсификување или преправање на документот¹³.

Со соодветни законски и подзаконски акти се предвидени и регулирани овластувањата кои ги имаат полициските службеници во врска со вршење на граничните проверки. Граничните проверки се прават на подрачјето на граничниот премин, а полицискиот службеник е овластен да побара валиден патен документ, да го утврди идентитетот на лицето кое има намера да ја премине државната граница, да провери дали се исполнети условите за влез и излез од РСМ, да дава наредби и доколку е потребно да изврши гранични проверки на втора линија што подразбира преглед или претрес на лице, превозно средство или багаж, да ја провери валидноста на патниот документ, да направи проверка во оперативните и други евиденции и електронски бази на податоци и да го задржи лицето за времето неопходно за вршење на граничните проверки но не подолго од 24 часа.

Граничните проверки се вршат како минимални и детални¹⁴. По правило, минималните гранични проверки се применуваат за државјаните на Република Северна Македонија, како и за лицата кои го уживаат правото на Заедницата за слободно движење¹⁵. Минималните гранични проверки се спроведуваат над сите лица кои ја преминуваат државната граница со цел да се провери и утврди нивниот идентитет врз основа на патниот документ или друг документ пропишан за преминување на државната граница¹⁶. Всушност, минималните гранични проверки се вршат со цел да се утврди дали патниот или другиот документ за премин на државната граница е украден, злоупотребен, изгубен или е неважечки, да се провери неговата валидност или присуство на знаци кои укажуваат на злоупотреба, фалсификување или преправање на документот¹⁷. Ваквите дејствија се состојат од брза и едноставна проверка со помош на соодветни технички уреди и во соодветните евиденции и електронски бази на

¹³Чл.15, с.2, Закон за Гранична контрола. Сл. весник на Р.М. бр.171/10

¹⁴Чл.14, ибид.

¹⁵Чл.15, с.3, ибид.

¹⁶Чл.15, с.1, ибид.

¹⁷Чл.15, с.2, ибид.

податоци¹⁸. Покрај тоа при вршење на минимални проверки може да се изврши проверка дали лицата претставуваат закана за националната безбедност, јавната политика, меѓународните односи или закана по јавното здравје¹⁹.

Државјаните на трети земји подлежат на детална гранична контрола при влез и излез од државата²⁰. Деталните гранични проверки при влез во Република Северна Македонија опфаќаат проверка на валидноста на патниот документ за премин на граница, проверка на неговата важност, детален преглед на документот заради пронаоѓање знаци на фалсификување или преправки; проверка на виза или дозвола за престој доколку е потребно таквиот документ да ја содржи; контрола на штемблите во патната исправа со цел да се утврди дали патникот го има надминато дозволениот престој во РСМ, проверка на целта на неговиот престој во РСМ, и дали лицето има доволно парични средства за издржување за време на неговиот престој и за неговото враќање во земјата од која потекнува, како и проверка дали лицето не го загрозува јавниот ред, националната безбедност, јавното здравје или меѓународните односи на РСМ со другите држави²¹.

Деталните гранични проверки на излез од Република Северна Македонија се состојат во утврдување на валидноста на патниот документ, проверка на патниот документ заради откривање на знаци на фалсификување или преправки; утврдување дали лицето поседува виза за влез друга држава; утврдување дали лицето не го пречекорило времетраењето на максимално дозволениот престој на територија на РСМ, проверка во електронските бази на податоци, и кога е тоа можно, утврдување дека државјанинот на трета земја не се смета дека е закана за јавниот ред, националната безбедност или меѓународните односи. Доколку постојат услови истите се спроведуваат во посебна просторија на граничниот премин²². Дополнително, граничниот надзор се врши со цел превенција на илегалното преминување на државната граница, спречување на прекуграничниот криминал и преземање на мерки против лицата кои илегално ја преминале границата. Тој се врши со употреба на статични или мобилни полициски единици, а може да се врши и со употреба на технички средства. Најголем дел од

¹⁸Чл.15, с.2, ибид.

¹⁹Чл.15, с.4, ибид.

²⁰Чл.16, с.1, ибид.

²¹Чл.16, с.2, ибид.

²²Чл.16, с.3, ибид.

државната граница на Република Северна Македонија е на копно, со мал дел езерски и речни површини, а копнениот дел во голем процент се ридско планински подрачја, што пак дополнително го комплицира ефикасното обезбедување на истата.

Во насока на ефикасно гранично управување и стварна гранична безбедност, не е битна само техничката и оперативна опременост на припадниците на граничната полиција, туку и унапредување на активностите за откривање и спречување кривични дела. За таа цел, како неопходна се наметнува потребата од нивно континуирано обучување и усовршување како што тековно се усовршуваат и криминалните групи и сторители во извршувањето прекуграничен криминал. Така, од аспект на унапредување на активностите на припадниците на гранична полиција за откривање на фалсификувани документи, чекор напред е направен уште во 2011 година. Имено, според Годишната програма за обука во Секторот за гранични работи и миграции²³ беше предвидено да се спроведе обука за откривање на фалсификувани документи и тоа за 1200 учесници од персоналот од 2 категорија – стручни работници со високо образование и 3 категорија – работници со средно образование, и тоа на регионално ниво на изведување.

Дополнително сооглед дека фалсификувањето на документи е една од криминалните активности во рамките на прекуграничниот криминал кој се повеќе добива најразлични облици и големини (од криумчарење стока за лични потреби, се до трговија со луѓе, дрога, оружје), уште повеќе се зголемува потребата за специјализирана обука на полициските службеници кои се во првите борбени редови против овој вид криминал.

Всушност, криминалните активности во рамките на прекуграничниот криминал ретко се проследени со фалсификување на документи, кражби на возила и фалсификување на идентификациони броеви на возила, изработка на таканаречени бункери во превозните средства и багажот и слично, што пак дополнително го усложнува нивното откривање. Затоа уште повеќе се препознава потребата од континуирана едукација и усовршување на активностите на граничната полиција во насока на адекватен одговор на новите предизвици во борбата против прекуграничниот криминал, а тоа може да се постигне единствено со осовременување на граничната полиција со примена на софистицирани технички средства и методи. Со цел

²³Годишна програма за обука во СГРМ, 2011 година., стр.94-97

воспоставување современ национален безбедносен систем и обезбедување реална гранична безбедност во Република Северна Македонија, од витално значење е унапредувањето на граничната полиција, односно обуката на нејзините припадници.

Од аспект на имплементација на интегрираното гранично управување и унапредување на капацитетите, треба да се споменат активностите за унапредувањето на прекуграничната полициска соработка, како и оние за зајакнување на оперативните капацитети и зголемување на ефикасноста во работењето на припадниците на граничната полиција. Имено, унапредувањето на прекуграничната полициска соработка во еден сегмент се остварува преку Контакт центрите за полициска соработка со сите соседни земји (освен Грција), вклучително и соработката со Европска агенција за менаџирање на оперативната соработка на надворешните граници на земјите членки на Европската Унија (FRONTEX), која во континуитет се одвива на значително високо ниво со зголемување на обемот на активности во кои се вклучени припадници на граничната полиција. Воконтекст на „Зајакнувањето на оперативните капацитети и зголемување на ефикасноста во работењето на припадниците на граничната полиција“, отпочнати се подготвителни активности за имплементација на одобрените средства на ЕУ проектот ИПА 2016 „Усогласување на националниот систем со ЕУ и Шенген барањата за гранично управување“, а во тек е постапка за избор на твининг партнер²⁴.

Покрај соработката со Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и FRONTEX, Република Северна Македонија остварува бенефит и од соработката со други меѓународни владини (вклучително и Дирекцијата за радијациона сигурност - ДРС која оствари обука на 19 припадници на Граничната полиција за радијациона заштита и сигурност)²⁵ и невладини институции кои се занимаваат со полициска обука, а особено со обука за припадниците на граничната полиција. Така, во 2018 година се спроведени дури 37 обуки за припадниците на граничната полиција, а од страна на FRONTEX, на Интернационалната организација за миграција (ИОМ), на Амбасадата на Соединетите Американски Држави (САД)- Програмата за контрола на извозот и граничната безбедност (EXBS) и Меѓународната програма за помош и обука при вршење кривични истраги (ICITAP), на Амбасадата на СР Германија, следејќи ги современите трендови и

²⁴Стратешки план 2020-2022, Министерство за внатрешни работи, 2020

²⁵Обука за припадниците на Граничната полиција на Република Македонија, ДРС, 2018, <http://www.drs.gov.mk/index.php/mk/najnovi-sodrzini/106-granicna-policija-obuka>

најдобри практики за работа на граничните служби во регионот и ЕУ²⁶. Токму, заради подобро разбирање и согледување на целокупниот процес на досегашни обуки и потребата од нив и во иднина, во трудот ќе стане збор за аспектите на соработка со ваквите институции а во насока на унапредување на активностите на припадниците на граничната полиција за откривање фалсификувани документи.

1.2 Резултати од претходни истражувања

Во изминативе години во Република Северна Македонија спроведени се повеќе истражувања од областа на економијата, безбедноста, правото, а во контекст на прашањата за откривање фалсификувани документи. Особено се познати магистерски трудови кои ги обработуваат обуките на граничната полиција. Во овој труд ќе бидат обработувани две целини – фалсификувањето документи кои служат за преминување на државната граница и обуките на припадниците на гранична полиција, а од аспект на прашањето за конструкција на модел за редовни обуки на припадниците на граничната полиција и прашањето за откривање фалсификувани документи во граничната безбедност.

Трудот на Алексоски и Маролов (2017) иако е од понов датум, сепак го обработува периодот од 2005 до 2011 година за откривање прекуграничен криминал. Имено, според нивното истражување, вкупно за периодот од 2005 до 2011 година од страна на Регионален центар за гранични работи и миграции (РЦ за ГР) – Исток, откриени се вкупно 351 кривично дело. Од нив 236 кривични дела или 67,2 % се од областа на прекуграничниот криминал, и тоа: 155 кривични дела или 44,1 % од вкупната бројка на откриени кривични дела за периодот од 2005 до 2011 година, се по чл. 378 од КЗ на РМ – за фалсификување на патни исправи (пасоши) и други документи²⁷. Исто така, од наведените 236 кривични дела од областа на прекуграничниот криминал, 188 кривични дела се откриени на граничните премини, додека останатите 48 кривични дела се откриени на зелениот дел од државната граница²⁸. При тоа од наведените 236

²⁶Ibid.

²⁷Алексоски Стеван и Маролов Дејан, (2017) *Илегалното префрлање на луѓе и стока преку македонската граница и начини на откривање*, Knowledge-International Journal, Scientific and Applicative Papers 16/2, Vrnjaska banja, Srbija, стр.570

²⁸Ибид, стр.571

кривични дела од областа на прекуграничниот криминал, 186 кривични дела, или 79,6 % се откриени со помош на користење на современите методи и техники кои што граничната полиција ги користи во својата работа²⁹.

Трудот на Славчо З. Здравкоски (2014) е посветен на обуките кои се реализирани во гранична полиција со посебен акцент на соработката со FRONTEX и го опфаќа периодот од 2004 до 2014 година. Врз основа на спроведеното истражување е дојдено до заклучок дека по однос на поставеното прашање за потребата од дополнителна обука за техниките за откривање на фалсификувани документи, поголем број гранични полицајци имаат потреба од ваква обука, а 92% од испитаниците дополнително би сакале да се обучуваат во користење на технички средства за откривање на фалсификувани документи³⁰.

2. Определување на предметот на истражување

2.1 Теоретско определување на предметот на истражување

Предметот на истражување на магистерскиот труд е унапредувањето на активностите на граничната полиција за откривање фалсификувани документи.

Од аспект на безбедносните науки, фалсификувањето на патната исправа и други документи за премин на државна граница, со изразена карактеристика на прекуграничност, во сегашната ситуација кога во помала или поголема мера е постигнато релативизирање на мерките за контрола на границите, претставува еден од појавните облици на прекуграничен криминал. Оттука, трудот ќе ја разгледува важноста од ефикасна имплементација и развој на граничниот безбедносен систем во рамките на поширокиот систем на борба против овој облик на криминал.

Пред сè ќе бидат анализирани обуките со кои се унапредуваат активностите на граничната полиција воопшто, а потоа во насока на поефикасно откривање на фалсификувани документи, при што акцент ќе се стави на припадниците на граничната

²⁹Ибид.

³⁰Здравкоски З. Славчо, (2014) *Развојот на обуките во граничната полиција, со посебен осврт на соработката со FRONTEX*, магистерски труд, Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола, Факултет за безбедност – Скопје, стр.93

полиција при Полициска Станица за Гранични Проверки “Меѓународен Аеродром”- Скопје. Ќе бидат анализирани активностите преку дефинирање на видовите фалсификувања на документи за премин на државната граница, до откривање и спречување на таквите облици на криминал.

Сублимирано, секоја обука со која се унапредуваат активностите на припадниците во граничната полиција позитивно влијае на исходот на откривање и спречување фалсификување документи како еден од појавните облици на прекуграничен криминал. Затоа постојано треба да се следат трендовите во начинот и средства на фалсификување документи за премин на државна граница, за да се унапредат и активностите на полициските службеници преку соодветни обуки. На тој начин ќе можат да се преземат и соодветни стратегии и политики кои би влијаеле позитивно на спречувањето на прекуграничниот криминал, воопшто. Затоа, меѓудругото се надевам дека ова истражување ќе придонесе да се сфати улогата на обуките во откривањето на фалсификувани патни исправи (ПИ) и други документи за преминување на државната граница, во профилирањето на патниците и во соодветната примена на овластувањаочекувајќи и предлог модел на активности со кои би се подобрила ефикасноста при вршење на граничните проврки, а би се намалил бројот на премин на државната граница со фалсификувани патни исправи и други документи кои служат за преминување на државната граница. Токму тука се согледува и оправданоста од истражување на овој вид прекуграничен криминал.

При премин на државна граница, присутна е појавата на фалсификување на сите видови документи, потребни за таа намена, од патни исправи до царински документи за одредена стока. Притоа, како објект на напад при фалсификување документи при гранични премини најчесто се забележуваат патните исправи, лични карти, зелените карти за моторните возила, ВИН (Vehicle Identification number) кој претставува уникатен код на секое моторно превозно средство, кој се состои од 17 знаци. Во него е претставена информација за производителот и за карактеристиките на превозното средство, како и за годината на производство. Структурата на кодот се заснова на меѓународни стандарди ISO 3779 и ISO 3780³¹ како и сообраќајните книшки и возачките

³¹Bg.wikipedia.org, Идентификационен номер на МПС,
<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%84%D0%B8%D>

дозволи. Во поглед на модус операндисе користат најразлични методи на фалсификување, како од најпрости, аматерски методи на фалсификување, така до најсложени, професионални методи на фалсификување. Бришан – пишан текст во содржината на документот е најчест модус операнди кога станува збор за т.н. аматерски методи на фалсификување, присутни се најчесто кај сообраќајните дозволи на странските товарни возила и тоа кога се корегира односно преправа носивоста на товарното или полуприклучно возило, зголемувајќи ја таа носивост за да не бидат претовар, како и бришење на некои делови од биостраната на патната исправа или личната карта како што е бројот на ПИ, важноста и слично, кои најчесто се лесно препознатливи и можат да се видат со голо око или со помош на лупа. Во поглед на пософистицираните методи на фалсификување се забележуваат фалсификување на биометриски патни исправи, вклучително и фалсификување на ВИН броевите на моторните возила. За откривање на ваквите модус операнди потребна е софистицирана и технолошки напредна опрема за која е потребно претходна специјална обука, односно Valbmann и Vispek апаратите³². Покрај Valbmann и Vispek апаратите, за откривање фалсификување документи како облик на прекуграничен криминал се користат и компјутерски софтверски програми како Автоматскиот систем за контрола на патници и возила, програмата ADES FET, VIN декодери вклучително и ASR базата на Интерпол, кои особено се присутни кај Регионалниот центар за гранични работи – Исток. Дополнително, откриениот фалсификуван документ се испраќа на вештачење во Оддел за криминалистичко технички испитувања и вештачења во рамки на БЈБ – МВР³³.

Граничниот премин “Меѓународен Аеродром”-Скопје, кој според организациската поставеност припаѓа на Регионалниот центар за гранични работи-Север, според Уредба за категоризација, обем на користење и работно време на граничните премини донесена од Владата на РСМ во 2013 претставува стратешки граничен премин на кој непрекинато се одвива меѓународен сообраќај. Тоа е граничен премин на кој постои голема фреквенција на патници, на кој се одвиваат летови не само кон и од соседните држави

[0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD_%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%80_%D0%BD%D0%B0_%D0%9C%D0%9F%D0%A1](#), пристапено на 29.12.2021 година

³²Ситновски Влатко, (2015), *Методика на откривање на прекуграничниот криминал на државната граница на Р Македонија со Р Бугарија во периодот од 2005 до 2011 година*, магистерски труд, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Правен Факултет, Штип, стр.69

³³Ибид, стр.70

туку и пошироко. Анализата на ризик, извршена од страна на релевантните органи на Европската Унија, покажува различни модели на техники за фалсификување на откриените патни документи кај државјаните на различни земји, што ја наметнува потребата од постојана едукација во откривањето и спречувањето на овој вид фалсификати³⁴. Исто така неопходна е потребата од примена на софистицирана и напредна технологија, со чија примена би се вршело детектирање на преправки или фалсификување на документите. Како најсовремен апарат кој се користи, пред сè при вршење на детални гранични проверки е Regula³⁵.

Имено, интерес или потреба на истражувањето за овој магистерски труд се и појавните облици на фалсификување кое може да се јави како фалсификување на патни исправи, фалсификување визи, дозволи за престој на странец, фалсификување VIN³⁶броеви, фалсификување сообраќајни книшки и возачки дозволи и слично, како и анализа на сторителите на таквите дела според возраста, националноста, полот и другикарактеристики.

Како важно прашање на ова истражување претставува и потребата за конструирање на **Модел за постојани обуки во рамките на граничната полиција за откривање фалсификувани документи за премин на државна граница**. Во таа насока ќе може да се провери спремноста на полициските службеници за откривање фалсификувани патни и други документи, особено во споредба со посетувањето или

³⁴Цуклевски Гоце, Трајановска Снежана, (2017) Прирачник за интегрирано гранично управување, , КА-ЕЛ-ЕС ПРИНТ, Скопје, стр.117

³⁵За брза проверка на документи се користи Compact devices Regula 10xx, која овозможува откривање на главните безбедносни карактеристики при печатењето, споредување на големини на предмети, откривање механички и хемиски промени во структурата на документите, испитување на документите во пропуштената светлина. а за напредна проверка се користи Video spectral comparator Regula 4305DMH кој е наменет за напредна верификација на автентичноста на пасошите, личните карти, патните документи, печатите за виза и печатите, возачки дозволи, сертификати за регистрација на возила и други документи поврзани со возилото, банкноти, приходи и специјални печати, хартии од вредност. Види повеќе: https://regulaforensics.com/en/products/express_verification/10xx/ и <https://regula.mk/product-detail/autovin/>,

³⁶VIN (анг. vehicle identification number) - идентификациониот број на возилото на автомобилот е идентификациониот код за ПОСЕБНИОТ автомобил. VIN-от служи како отпечаток на прстот на автомобилот, бидејќи ниту едно две возила што работат немаат ист VIN. VIN е составен од 17 знаци (цифри и големи букви) кои делуваат како единствен идентификатор за возилото. VIN ги прикажува уникатните карактеристики, спецификациите и производителот на автомобилот. VIN може да се користи за следење на повлекувања, регистрации, барања за гаранција, кражби и осигурување. Види повеќе Autocheck.com, What is a vehicle identification number (VIN), <https://www.autocheck.com/vehiclehistory/vin-basics>, последен пристап 03.01.2022г.

непосетувањето обуки за нивно усовршување, со акцент на подобрена успешност во откривањето фалсификувањена документи.

Исто така предмет на истражување ќе биде и потребата за зголемување на безбедноста на границите и воспоставување на **посебни единици во рамките на граничната полиција кои се специјализирани за откривање фалсификувани патни и други документи.**

2.2 Појмовно – категоријален апарат

За потребите на магистерскиот труд, неопходно е да се дефинираат повеќе значајни поими со кои ќе се сретнуваме.

„Обука“ претставува подучување и помагање на учесниците во процесот на стекнување компетенции за вршење на конкретни работи и работни задачи. Се подразбира како: Помагање на другите при учење и совладување знаење; Давање информации со цел стекнување знаења како и обезбедување погодни околности и услови за ефикасно учење³⁷.

„Полицијата“ е дефинирана како граѓанска сила на една држава која е одговорна за превенција и откривање на криминалот, како и одржувањето на јавниот ред и мир³⁸. Оттаму, поимот ги вклучува сите агенции за спроведување на законот: национални и локални, како и специфични служби (на пример, сообраќајната полиција, финансиската полиција итн.) кои имаат „полициски овластувања“, особено овластување за апсење и притворање.

“Гранична полиција” е составен дел на МВР поставена во Бирото за јавна безбедност, поконкретно Оддел за гранични работи и миграции, во чии рамки функционираат четири регионални центри за гранични работи и миграции. Припадниците на регионалните центри за гранични работи, како и на Одделот за гранични работи и миграции претставуваат гранична полиција во РСМ.

³⁷Центар за стручно образование и обука, 2021, *Поимник за стручно образование и обука*, стр.33, online достапно на: <https://www.e4e.mk/wp-content/uploads/2021/03/poimnik-za-strucno-obrazovanie-i-obuka.pdf>, последен пристап 28.11.2021г.

³⁸Според дефиницијата на Англискиот речник на Оксфорд во Апли П., и сор. (2012) Прирачник за полициски интегритет, ДЦАФ, Женевски Центар за Демократска Контрола на Вооружените Сили

„Биро за јавна безбедност“ е орган во состав на Министерството за внатрешни работи, кој ги врши полициските работи во Министерството и чија организација и надлежност е уредена со Законот за полиција³⁹.

„Интегрирано гранично управување“ (ИГУ) е концепт усвоен од ЕУ со цел кохерентно и координирано управување со границите. Концептот е дизајниран на таков начин да обезбеди целосна безбедност на државните граници, но на начин да овозможи брз и непречен премин на патници и стоки⁴⁰.

Под поимот „прекуграничен криминал“ се подразбира секое нарушување на законот со коешто се инволвира повеќе од една држава, во сите фази од настанот – планирање, подготвување, извршување и директно или индиректно влијание (почувствување на ефектите) од самиот настан.⁴¹

„Патни исправи“ се: пасош, заеднички пасош, дипломатски пасош, службен пасош и патен лист, како и патни исправи кои се издаваат врз основа на меѓународни договори⁴².

„Пасош“ е електронска исправа за лична идентификација која му се издава на државјанин на Република Северна Македонија заради патување и престој во странство, како и за враќање во земјата.⁴³

„Заеднички пасош“ е патна исправа која се издава за група од најмалку пет, а најмногу 50 државјани на Република Северна Македонија, кои заедно патуваат во странство и заедно се враќаат во земјата⁴⁴.

„Патен лист“ е лична исправа која му се издава на државјанин на Република Северна Македонија кој останал во странство без патна исправа, само за враќање во земјата⁴⁵.

³⁹„Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 114/06, 6/09, 145/12 и 41/14

⁴⁰<http://www.igu.gov.mk/?q=node/17>, пристапено на 01.11.2021 година.

⁴¹Оваа дефиниција е усвоена на деветтиот конгрес на Обединетите нации за „Превенција од криминал и постапка со осомничени“ – одржан во Каиро, Египет, 1995 година.

⁴²чл.3, ст.1, Закон за патни исправи на државјаните на РМ, Службен весник на Република Македонија бр. 67/92.

⁴³чл.1, ст.1, Указ за прогласување на Законот за изменување и дополнување на Законот за патни исправи на државјаните на РМ, 2007 година

⁴⁴чл.8, ст.1, Закон за патни исправи на државјаните на РМ, Сл. Весник бр.67/92

⁴⁵чл.9, ст.1, *Ибид*.

„Виза“ е одобрение за патување во странство која се внесува во патната исправа и со која се констатира дека на имателот на патната исправа му е одобрено преминување на државната граница, поради заминување во земјата која е назначена во визата и во рокот предвиден во истата.⁴⁶

"Државна граница" е копнена граница на Република Северна Македонија, вклучувајќи ја и границата на реките и езерата, како и аеродромите и езерските пристаништа кои се определени како места преку кои се одвива меѓудржавен и меѓународен сообраќај⁴⁷.

"Гранична контрола" е активност спроведена на државната граница при преминување или при намера за преминување на државната граница согласно со целите на овој закон, што се состои од гранични проверки и граничен надзор⁴⁸.

"Гранично управување" се активности и мерки што ги преземаат државните органи кои имаат надлежности во граничното управување во согласниот со закон⁴⁹.

"Гранични проверки" се проверки што се спроведуваат на граничните премини со цел да се провери дали да им се одобри на лицата и нивните превозни средства и предметите што ги поседуваат да влезат на територијата на Република Македонија или да им се одобри да излезат од неа⁵⁰.

"Граничен надзор" е надзор на државната граница меѓу граничните премини и надзор на граничните премини надвор од утврденото работно време, со цел да се спречи заобиколување, односно избегнување на граничните проверки⁵¹.

"Гранични премини" се места определени од надлежен орган на државната власт за преминување на државната граница, во патниот, железничкиот, воздушниот и езерскиот сообраќај⁵².

⁴⁶Чл.13, ст.1, *Ибид.*

[14] Закон за полиција, Сл.весник на РМ бр. 114/06, 6/09, 145/12, 41/14, 33/15, 31/16, 106/16, 120/16, 21/18, 64/2018 и 148 од 11.04.2018 година.

⁴⁷Чл.3, ст.2, Закон за Гранична контрола. Сл. весник на Р.М. бр.171/10

⁴⁸Чл.3, ст.3, *Ибид.*

⁴⁹Чл.3, ст.8, *Ибид.*

⁵⁰Чл.3, с.4, *Ибид.*

⁵¹Чл.3, ст.5, *Ибид.*

⁵²Чл.3, ст.6, *Ибид.*

“Подрачје на граничен премин“ е простор што е потребен за вршење на граничните проверки и на другите гранични формалности, како и непосредната околина со објектите што се потребни за непречено и сигурно одвивање на сообраќајот, граничните проверки и на другите гранични формалности⁵³.

“Државјани на трети земји“ се сите лица кои не се државјани на Република Северна Македонија и граѓани на Европската унија согласно со членот 17 став 1 од Договорот за формирање на Европската заедница и за кои не може да се примени точката 9 за лица кои го уживаат правото на Заедницата за слободно движење⁵⁴.

“Проверка на втора линија“ значи натамошна проверка која може да се спроведе на посебно место надвор од местото каде што се проверуваат сите патници (прва линија на проверки)⁵⁵.

“Фалсификување исправа“ е кривично дело против правниот сообраќај санкционирано во член 378 став 1 од Кривичниот законик⁵⁶ кој гласи: “тој што ќе направи лажна исправа или ќе преправи вистинска исправа со намера таквата исправа да се употреби како вистинска или тој што лажната или преправената исправа ќе ја употреби како вистинска, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години”.

“Анализа на ризик“ претставува систем за управување со информациите со цел идентификација на ризиците во согласност со стандардите и најдобрите практики на земјите од Европската Унија и FRONTEX⁵⁷.

2.3. Операционално определување на предметот на истражување

Операционалното определување на предметот на истражување се состои следниве аспекти и димензии:

Центарот на нашето внимание е фалсификувањето документи во граничното подрачје како појавен облик на прекуграничен криминал, и тоа анализирање и

⁵³чл.3, ст.7, Ибид.

⁵⁴чл.3,ст.10, Ибид.

⁵⁵чл.3, ст.19, Ибид.

⁵⁶Кривичен законик на Р. Македонија, Службен весник на Република Македонија" бр. 37 од 29.07.1996 година

⁵⁷член.2, ст.2, Упатство за начинот на изработка на анализа на ризик во граничното работење, Скопје, октомври 2018г.

разграничување на прекуграничниот криминал преку дефинирањето на најбитните кривични дела кои се доведуваат во корелација со криминалните поведенија кои во себе содржат елементи на фалсификување.

Во литературата се сретнуваат бројни дефиниции за прекуграничниот криминал. Поради различните погледи на авторите, овој феномен е тешко да се дефинира, меѓу другото, бидејќи вклучува и различни активности и постојано се менува опфаќајќи нови активности и појавни облици во склад со развојот или кризата, односно промените во општеството.

Покрај феноменолошка анализа на појавни облици, ќе направиме и анализа на обемот, структурата и динамиката на фалсификување документи во граничното работење.

Притоа, во текот на емпириското истражување, ќе подготвиме и анализа на досегашните обуки на припадниците на граничната полиција, а со акцент на откривање фалсификувања во граничното подрачје.

И финално, би го заокружиле трудот со подготовка на предлог Програма за редовно изведување обуки за припадниците на гранична полиција со акцент на откривање фалсификувања на документи.

2.4 Временско и просторно одредување на истражувањето

Временскиот период на истражувањето ќе го опфати периодот на анализа на фалсификувани документи на ГП “Меѓународен Аеродром” Скопје во време од 2016 до 2021 година.

Просторното одредување на истражувањето е ограничено на територијата на Република Северна Македонија, со посебен осврт на “Меѓународен Аеродром” Скопје (активностите на ГП на Меѓународен Аеродром Скопје), но во истражувањето ќе бидат вклучени и компаративни модели на унапредување на активностите на граничната полиција во соседните земји во насока на откривање на фалсификувани документи.

2.5 Дисциплинарно одредување на истражувањето

Дисциплинарното одредување на истражувањето на овој труд се согледува преку методологијата на истражување на криминалитет. Односно, истражувањето на овој

труд е од мултидисциплинарен карактер, бидејќи предметот на истражување ќе се разгледува од аспект на различни научни дисциплини.

Појавата и развојот на прекуграничниот криминал, како и на државните граници и граничните служби, дисциплинарно припаѓа на историската наука.

Делот од трудот кој ќе се однесува на инкриминација на кривични дела поврзани со фалсификување припаѓа на кривичното право.

Начините и средствата на вршење на к.д. фалсификување документи во граничното подрачје ги проучува криминалистиката, вклучително и мерките на откривање и спречување на ваков вид на криминал. Додека бројот на сторени кривични дела, откриени и обвинети сторители на к.д. фалсификување документи во граничното подрачје ќе биде статистички обработени и анализирани.

Организацијата на работата, методите и процедурите, како и другите сегменти во работата на полицијата, а со тоа и на граничната полиција, ги проучува Полициската наука, криминалистиката и други сродни научни дисциплини. Дополнително ќе ја искористиме андрагогијата во осмислувањето модел на обука за обука и усовршување во работењето на припадниците на граничната полиција.

3. Цели на истражувањето

Целите на истражувањето произлегуваат од предметот на истражување на овој магистерски труд, а се дефинирани преку поставените хипотези како цели на докажување.

Главната цел на ова истражување е теоретско и емпириско познавање на феноменот на фалсификување документи како прекуграничен криминал, односно неговите феноменолошки карактеристики во Република Северна Македонија, како и структурата на современиот систем на борба против прекуграничниот криминал и важноста на интегрираното гранично управување како дел од тој систем.

Научната цел на истражувањето во овој магистерски труд се согледа во комплетирањето и систематизирањето на научните и теоретските сознанија за безбедноста на границите, фалсификувањето на патните исправи и важноста на унапредувањето на безбедноста на границите во рамките на современиот систем на сузбивање на овој облик на прекуграничен криминал.

Практичната цел на истражувањето е да се разгледаат моменталните состојби во функционирањето на современиот систем на борба против прекуграничниот криминал и да се обезбедат научни сознанија врз основа на кои може да се подобрат превентивните и репресивните дејствија на граничните безбедносни субјекти, како негов составен дел и формирање на специјално тело за борба против фалсификувањето. Резултатите од истражувањето би можеле да ги искористат и специјализираните државни органи, како што се судството, обвинителството и полицијата, во смисла на превентивно и репресивно делување во борбата против прекуграничниот криминал.

Сеопфатната анализа на предметот на истражувањето се очекува да покаже дека ефективното остварување на безбедноста на државна граница, кое се манифестира преку унапредување на превентивните и репресивните активности на субјектите на интегрирано гранично управување, е важен дел од современиот систем на спротивставување на оваа општествена појава, како во Република Северна Македонија, така и во регионот и пошироко.

На крајот од магистерскиот труд, а врз основа на заклучоците, можеме да произнесеме предлог мерки кои би можеле да придонесат за подобрување на функционирањето на сите сегменти на граничната безбедност и интегрираното гранично управување, во рамките на современиот систем на борба против фалсификувањето документи како прекуграничен криминал со оглед на светските трендови на посветеност со засилени обуки и инвестирање во едукацијата на припадниците на гранична полиција, вклучително и инвестирањето во соодветна опременост за напредно откривање и спречување на појавните облици на прекуграничен криминал, како и други безбедносни предизвици, ризици и закани.

4. Хипотетичка рамка – Хипотези

Хипотетичката рамка на истражувањето за магистерски труд го сочинуваат една општа и една посебна хипотеза, која произлегува од целите и предметот на истражување и три поединечни хипотези.

Општа хипотеза:

Развојот на политиките за унапредување на активностите на гранична полиција, како и зголемувањето на безбедноста на границите, е во директна поврзаност со откривањето на фалсификувани документи.

Посебна хипотеза:

Спроведените обуки за припадниците на гранична полиција резултираат со поголем број откриени фалсификувани документи.

Од општата произлегуваат и неколку **поединечни хипотези:**

1. Бројот на посетени обуки на припадниците на гранична полиција е статистички значаен за откривањето фалсификувани документи во граничното подрачје.
2. Се претпоставува дека бројот на откриени фалсификувани документи е поголем кај припадниците на гранична полиција кои посетувале обука за откривање на фалсификувани документи.
3. Спроведените обуки меѓу припадниците на гранична полиција на “Меѓународен Аеродром” Скопје резултираат со поголем број откриени фалсификувани документи.

5. Начин на истражување

За проучување на предметот на истражување на магистерскиот труд применето е теоретско-емпириско истражување. Односно, истражувањето се заснова на користење на основните методи на истражување, прилагодени на потребите на предметот на истражување, а кои ќе придонесат за потврдување на поставените општи, посебни и поединечни хипотези.

Од теориските општо-научни методи ќе бидат користени:

- ✓ историски метод
- ✓ компаративен метод
- ✓ статистички метод

А од **посебните научни методи** ќе се применат метод на анализа и синтеза, индуктивно – дедуктивниот метод и посебно методот на анализа на содржина, анализа на постоечка литература, секундарна анализа на податоци, вклучително и анкетање и студии на случај.

Од техники, ќе се користат аналитички прашалник за извлекување на податоци од базите на податоци и анкетни прашалници за спроведување анкета меѓу полициските службеници на Граничниот премин Меѓународен Аеродром Скопје за посетени обуки за унапредување на нивните целокупни активности, вклучително и оние во откривањето на фалсификувани документи.

6. Научна и општествена оправданост

Од аспект на научна и општествена оправданост, ваквото концептуализирано истражување претставува основа што овозможува понатамошно истражување на ова поле. Сознанијата добиени од ова истражување можат да се вклучат во образовните планови и програми на соодветни високообразовни институции, но и во програмите за стручно оспособување на припадниците на службите од безбедносниот систем. Исто така, резултатите од истражувањето можат да помогнат да се подигне јавната свест и да се зајакне учеството на општествените чинители на полето на превенција и сузбивање на фалсификувањето документи.

7. План за текот на истражувањето

При изработката на магистерскиот труд на – Унапредување на активностите на гранична полиција во откривање на фалсификувани документи, изготвен е следниот План за работа:

- Период од еден месец за комплетирање на литература и детална разработка на претходни истражувања;
- Консултации со менторот во континуитет во сите фази при изготвување на трудот;
- Постапна примена на методите на истражување со однапред утврдена динамика;
- Период од еден месец за докомплетирање на статистичките податоци кои се однесуваат на “Меѓународен аеродром - Скопје”,
- Статистичка обработка и анализа на податоците од истражувањата;
- Систематизација на сознанијата и постепена изработка на трудот;
- Завршни подготовки за поднесување на трудот.

ПРВ ДЕЛ

1.ГРАНИЧНА ПОЛИЦИЈА

1.1 Поставеност на гранична полиција

Во организациската структура на МВР, на стратешко ниво функционира Одделот за гранични работи и миграции (ОГРМ) во рамките на Бирото за јавна безбедност (БЈБ), а на тактичко ниво функционираат четири регионални центри (РЦ), надлежни за вршење на полициските работи што се однесуваат на гранични проверки и граничен надзор⁵⁸. Припадниците на регионалните центри за гранични работи, како и на Одделот за гранични работи и миграции ја претставуваат граничната полиција во РСМ.

ОГРМ е посебен организационен облик во состав на БЈБ кој ги има следните надлежности:

- постојано усовршување на методологијата на управување со безбедоста на границите,
- борба против прекуграничниот криминал,
- меѓунационална соработка и интеграциска соработка со други субјекти во интегрираниот систем на гранично управување,
- учество во решавање на меѓугранични спорови со соседните држави,
- учество во надградба на концепти за спроведување на визниот режим на нашата со други држави,
- развивање на концепти за превенцијата во партнерство со заедницата и граѓаните,
- координирање активности со меѓународни организации и агенции во борба против прекуграничниот криминал,
- градење единствен систем на обуки компатибилен на концептот на обуки во Агенцијата за безбедност на надворешните граници на Европа/ФРОНТЕКС,

⁵⁸Цуклевски и Трајановска 2017, 125

- етаблирање на административните, кадровските и материјалните капацитети за регулирање на престојот на странци и реадмисија,
- прифат на странци во посебен Прифатен центар за странци,
- гради систем на национална меѓуагенциска соработка од областа на гранични работи,
- врши анализи на опасностите по националната безбедност и анализа на заканите кои можат да влијаат врз безбедноста на границите,
- го надградува системот за гранични проверки и надзор на границата по стандардите на ФРОНТЕКС.⁵⁹

Во Република Северна Македонија, за извршување на полициските работи што се однесуваат на обезбедување на државната граница, во состав на БЈБ формирани се следните организациски единици:

- Регионален центар за гранични работи – Север, кон Република Косово и Република Србија, со седиште во Скопје,
- Регионален центар за гранични работи – Исток, кон Република Бугарија и дел на Беласица кон Република Грција, со седиште во Делчево,
- Регионален центар за гранични работи – Југ, кон Република Грција, со седиште во Кавадарци и
- Регионален центар за гранични работи – Запад кон Република Албанија, со седиште во Охрид.

Надлежноста на Регионалните центри е поделена географски на границите кон соседните држави и ги координираат мерките и активностите со локалните единици за гранично работење. Во рамки на РЦ организационо се поставени и посебните полициски станици за гранични проверки и граничен надзор. Постојат полициски станици за гранични проверки на 16 гранични премини наменети за патен

⁵⁹ <https://mvr.gov.mk/page/organizaciona-postavenost-i-nadlezhnosti>, (“Република Северна Македонија - Министерство за внатрешни работи” n.d.), пристапено на 03 Јануари 2022.

сообраќај, на три гранични премини наменети за железнички сообраќај и на два гранични премини наменети за воздушен сообраќај.⁶⁰

1.2. Почетоци и развој на гранична полиција

Граничната полиција од нејзиното формирање до денес има доживеано мноштво на промени, за денес да биде систематизирана како ОГРМ во состав на БЈБ. Воедно претставува единствена, централизирана и хиерархиски организирана служба на централно, регионално и локално ниво.

Обезбедувањето на државната граница по осамостојувањето на Република Македонија ја извршуваше посебна гранична единица на Армијата на Република Македонија. Како резултат на евроатланските аспирации, а заради побрза трансформација на контролата на државната граница со цел да се воспостават безбедни, сигурни и отворени граници, Владата на Република Македонија во 2003 година ја усвои Национална стратегија за Интегрирано гранично управување. Во стратегијата беше предвидено до крајот на 2005 година сите овластувања за обезбедувањето на државната граница по линија и во длабочина, од Министерството за одбрана да преминат во Министерството за внатрешни работи⁶¹. Тоа е уште еден предизвик за создавање на новата институција.⁶² Така, надлежностите за обезбедување на државната граница постепено ги презема Министерството за внатрешни работи, а процесот траеше до декември 2005 година. Од почетната распределба на надлежностите, а се со цел да се примени европскиот систем на Интегрирано гранично управување следувало етапно преземање на надлежностите напоредно со надградувањето на системот со реструктурирање на персоналните, административните и материјалните капацитети според стандардите на ЕУ кои се однесуваат на гранични проверки и граничен надзор. Со реструктурирањето започнал сосема нов процес на обуки на целокупниот персонал,

⁶⁰<https://mvr.gov.mk/page/organizaciona-postavenost-i-nadlezhnosti>, (“Република Северна Македонија - Министерство за внатрешни работи” n.d.), пристапено на 03 Јануари 2022.

⁶¹Дујовски, 2009

⁶²Национален центар за гранично управување, досапно на:

http://www.igu.gov.mk/files/pdf/nacionalna_komisija/nacionalna_strategija_IGU-%20RM.pdf, пристапено на 04 Февруари 2022.

набавка на нови современи технички системи и средства за спроведување на гранични проверки и граничен надзор.⁶³

Имплементацијата на Националната стратегија започна на 7 мај 2004 година, кога надзорот на границите меѓу граничните премини и контролата на преминување на државната граница кон Република Грцијаги презеде МВР односно новоформираниот Оддел за гранична полиција. Потоа следеше етапно преземање на одговорностите:

- на 1 септември 2004 година кон Република Бугарија,
- на 20 декември 2004 година кон тогашна Србија и Црна Гора, и
- на 29 август 2005 година кон Република Албанија.⁶⁴

Националната стратегија на ИГУ беше изготвена во согласност со општествено-политичкиот систем во РСМ, но и во согласност со најдобрите практики на земјите членки на ЕУ, како и во согласност со препораките содржани во Шенгенскиот каталог. Програмата за формирање на Гранична полиција е клучен елемент на Стратегијата за интегрирано гранично управување и целосно е во согласност со Шенгенскиот Каталог. Развивањето на оваа програма е одговорност на Министерството за внатрешни работи.⁶⁵ Со формирањето на Граничната полиција, Република Северна Македонија беше спремна да ја гарантара безбедноста на сите граѓани и да одговори на сите предизвици со кои се соочуваат земјите во регионот и во ЕУ. Покрај технички средства за идентификација, под надзор на Центрите за поддршка на ЕУ, граничната полиција инвестираше во нови возила, чамци за контрола на езерските води, компјутерска техника, електронски средства и опрема.⁶⁶ Заклучно со 31 декември 2005 година, беа обучени вкупно 1527 припадници на Армијата⁶⁷, кои по завршувањето на

⁶³https://mvr.gov.mk/page/sektor-za-granichni-raboti-migracii?fbclid=IwAR0rAOpU4aNe2UNnMgvxDeDoMPymY_m-8_h_pD_CwCsv6653_lgwxzcb0lw, пристапено на 02 Февруари 2022.

⁶⁴ (“Република Северна Македонија - Министерство за внатрешни работи” n.d.), достапно на <http://www.mvr.gov.mk>, пристапено на 03 Февруари 2022.

⁶⁵ (“Република Северна Македонија - Министерство за внатрешни работи” n.d.) http://www.igu.gov.mk/files/pdf/nacionalna_komisija/nacionalna_strategija_IGU-%20RM.pdf, пристапено на 03 Февруари 2022.

⁶⁶ Цуклески и Трјановска, 2017:29.

⁶⁷ *Меѓународно научно списание*. МВР 3: 34. https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/BEZBEDNOST_SPISANIE/BEZBEDNOST%20-%20BROJ3-fin.pdf.

интензивниот тримесечен курс ⁶⁸ во Полициската академија во Скопје, беа трансферирани од АРМ (гранична бригада) во Секторот за гранична полиција во МВР⁶⁹, последователно на обврската за преземање на контролата на границата. Значајна улога во процесот на развој на ИГУ имаше и учеството на РСМ во проектот „Зајакнување на ИГУ во Западен Балкан и Турција“, проект кој беше финансиран од ИПА програмата на Европската Комисија, а имаше за цел зајакнување на функционалноста, ефективноста и интегрираноста на системите за гранично управување во регионот на Западен Балкан и Турција, во согласност со стандардите на ЕУ. ⁷⁰ Согледувајќи ја потребата од континуирано унапредување на активностите во ИГУ, во март 2007 година формиран е Национален координативен центар за гранично управување (НКЦГУ), со надлежност за координација, олеснување на размената на податоци и информации и поголема интеграција во граничното управување, на сите институции кои учествуваат во ИГУ.⁷¹ Граничната полиција беше етаблирана на сите нивоа: стратешко, оперативно и локално, како и со вклучување на други министерства и агенции во Интегрираниот систем за гранично управување (Министерство за одбрана, Министерство за здравство, Министерство за транспорт и врски, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерство за надворешни работи, Министерство за финансии, Агенција за храна и ветеринарство, Агенција за лекови, Дирекција за радиациона сигурност) се овозможи поголема интеграција и соработка помеѓу државните органи, преку размена на информации и координирање на заедничките активности.

Од аспект на имплементација на ИГУ и унапредување на капацитетите, треба да се споменат активностите за унапредување на прекуграничната полициска соработка, како и оние за зајакнување на оперативните капацитети и зголемување на ефикасноста во работењето на припадниците на граничната полиција. Имено, унапредувањето на прекуграничната полициска соработка во еден сегмент се остварува преку Контакт центрите за полициска соработка со сите соседни земји (освен Грција), вклучително и соработката со ФРОНТЕКС, која во континуитет се одвива на значително високо ниво со

⁶⁸Станува збор за процесот на оспособување на граничната полиција во период 2004/05 преку тримесечни курсеви предводени од ОБСЕ, заради потребата во рок од година и пол комплетно да биде обучена и трансферирана од АРМ (граничната бригада) во МВР (гранична полиција).

⁶⁹Дујовски, 2009.

⁷⁰Џуклески и Трјановска 2017: 29.

⁷¹Ибид: 104;

зголемување на обемот на активности во кои се вклучени припадници на граничната полиција. Од 2008 година, Европскиот Совет презема иницијатива да го реши проблемот со миграција во Западен Балкан така што ќе изготви миграциски профили за земјите од Западен Балкан и Турција.⁷² Во сферата на миграционите политики исто е постигнат значаен напредок со креирање на ефективна политика по однос на прашањето и третирање на мигрантите преку новиот закон кој контролира влез, прифаќање, дозвола и сместување на мигрантите како и нивно враќање во матичните земји.⁷³

Во контекст на „Зајакнувањето на оперативните капацитети и зголемување на ефикасноста во работењето на припадниците на граничната полиција“, отпочнати се подготвителни активности за имплементација на одобрените средства на ЕУ проектот ИПА 2016 „Усогласување на националниот систем со ЕУ и Шенген барањата за гранично управување“, а во тек е постапка за избор на твининг партнер⁷⁴. ФРОНТЕКС како највисоко ниво на интеграција на сите европски земји кои се трудат да воспостават контрола над своите граници врши континуирани обуки, анализа на ризик, специјално насочени кон контрола на поминувањето на границата т.е. изготвување на анализа на ризик која ќе послужи за откривање на илегални мигранти преку копнена, водена и воздушна граница.⁷⁵

Од големо значење е и спроведувањето на Стратегијата за развој на полицијата (2016-2020)⁷⁶ која покрај останатото во определен дел е посветена и на модернизација и стандардизација на полицијата преку користење на современи методи, како и зајакнување на оперативните капацитети во борбата против прекуграничниот криминал и илегалната миграција. Во рамки на третата стратешка цел на наведената Стратегија е предвиден сет на мерки и активности кои се однесуваат на подобрување и зајакнување на капацитетот за проверка на патни документи во согласност со барањата и најдобрата практика на ЕУ.

Во март 2022 година Владата на РСМ ја донесе Националната стратегија за интегрирано гранично управување 2021-2025, со Акциски план за имплементација на

⁷²Дујовски, 2009: 93

⁷³Ибид:82;

⁷⁴Стратешки план 2020-2022 на Министерство за внатрешни работи, 2020.

⁷⁵Ревизија на Интернационалната Конференција: *Review of International Conference On Biometrics for Borders: Morphing and Morphing Attack Detection Methods*, 2020: 20.

⁷⁶Изработена во рамки на проект финансиран од ЕУ

Националната стратегија за интегрирано гранично управување (2022-2025) кои се усогласени со постоечката национална стратешка рамка и основните стратешки документи и е во функција на исполнување на планираните активности во рамки на процесот на пристапување кон ЕУ. Главна цел на стратегијата е постигнување на безбедни и отворени граници за брз проток на патници и стоки и ефикасно сузбивање на илегалните прекугранични активности.

1.3. Права и надлежности на граничната полиција

Граничната полиција своите активности ги врши согласно Законот за гранична контрола⁷⁷ и низа подзаконски акти кои го дополнуваат и има примарна улога во обезбедување на државната граница. Граничната контрола е во надлежност на Министерството за внатрешни работи. Работите што се однесуваат на граничната контрола ги врши полицијата на Министерството.

Своите активности ги остварува преку вршење награнична контрола и граниченнадзор на копнена, водена и воздушна граница. Согласно членот 2 од Законот за гранична контрола, усогласен со Конвенцијата за имплементирање на Шенгенскиот договор од 1985, како и од 1990 година, целта на граничната контрола е спречување и откривање на кривични дела и прекршоци и откривање и фаќање на нивните сторители, спречување и откривање на илегалната миграција и трговија со луѓе, заштита на животот, здравјето, личната сигурност, имотот, животната средина и природата и спречување и откривање на други опасности по јавниот ред, правниот поредок, националната безбедност и меѓународните односи.⁷⁸ Заради откривањето на кривични дела и сторители на кривични дела граничната полиција спроведува гранични проверки. Граничните проверки се прават како минимални и детални гранични проверки. По правило, минималните гранични проверки се применуваат за државјаните на Република Северна Македонија, како и за лицата кои го уживаат правото на Заедницата за слободно движење.⁷⁹

⁷⁷Член 15 од Закон за гранична контрола („Службен весник на Република Македонија“ 171/10, 41/14, 148/15, 55/16 и 64/18)

⁷⁸Член 15 од Закон за гранична контрола („Службен весник на Република Македонија“ 171/10)

⁷⁹Член 15 од Закон за Гранична контрола („Службен весник на Република Македонија“ 171/10)

Минималните гранични проверки се состојат од брза и едноставна проверка со помош на соодветни технички средства со цел да се провери дали патниот документ, односно другиот документ пропишан за преминување на државната граница е украден, злоупотребен, изгубен или е неважечки, да се провери неговата валидност, како и да се провери присуството на знаци кои укажуваат на злоупотреба, фалсификување или преправање на документот.⁸⁰ Граничните проверки се прават на подрачјето на граничниот премин, а полицискиот службеник е овластен да побара валиден патен документ, да го утврди идентитетот на лицето кое има намера да ја премине државната граница, да провери дали се исполнети условите за влез и излез од РСМ, да дава наредби и доколку е потребно да изврши гранични проверки на втора линија што подразбира преглед или претрес на лице, превозно средство или багаж, да ја провери валидноста на патниот документ, да направи проверка во оперативните и други евиденции и електронски бази на податоци и да го задржи лицето за времето неопходно за вршење на граничните проверки но не подолго од 24 часа.⁸¹

Деталните гранични проверки при влез се состојат од проверка на исполнувањето на условите за влез на територијата на државата, проверка на валидноста на патниот документ, проверка на неговата важност, проверка на виза или дозвола за престој. Под детални гранични проверки се подразбира детален преглед, односно испитување на патниот документ заради откривање на знаци на фалсификување или преправки, испитувањена штембилите кои се втиснати при влез и излез во патниот документ со цел да се утврди, преку споредба на датумите за влез и излез дека лицето не ја надминало максимално дозволената должина на престој на територијата на Република Северна Македонија, потврдување на местото на тргнување и дестинација и целта на престојот на лицето и доколку е неопходно проверка на соодветни дополнителни документи. Треба да се потврди дали лицето има доволно парични средства за издржување за време на неговиот престој, како и за неговото враќање или дека е во можност законски да се здобие со такви средства и потврдување дека државјанинот на трета земја, неговото средство за транспорт или предметите кои ги пренесува не го загрозуваат јавниот ред, националната безбедност, јавното здравје или меѓународните односи на РСМ со другите

⁸⁰Член 15 од Закон за Гранична контрола („Службен весник на Република Македонија“ 171/10)

⁸¹Член 13 од Закон за Гранична контрола. („Службен весник на Република Македонија“ 171/10)

држави. Оваа постапка треба да вклучи директна проверка на податоци и предупредувања за лица и доколку е неопходно и предмети во националните бази на податоци, како и за активности што треба да се преземат како резултат на предупредувањето.

Деталните гранични проверки при излез се состојат од утврдување дали државјанинот на трета земја поседува валиден патен документ или друг документ пропишан за преминување на државната граница, проверка на патниот документ, односно на друг документ пропишан за преминување на државната граница заради откривање на знаци на фалсификување или преправки, утврдување дека државјанинот на трета држава не се смета дека е закана за јавниот ред, националната безбедност или меѓународните односи. Утврдувањата дали лицето поседува валидна виза за патување во друга држава, освен кога лицето поседува валидна дозвола за престој, утврдување дали лицето не го пречекорило времетраењето на максимално дозволеният престој на територијата на Република Северна Македонија и проверка во електронските бази на податоци за доставените предупредувања за лица и предмети. Деталните гранични проверки, доколку постојат услови се спроведуваат во посебна просторија.⁸²

Сите овластувања што ги преземаат полициските службеници во текот на извршувањето на граничната контрола треба да бидат сразмерни со целта заради која се преземаат.⁸³ Освен во Законот за гранична контрола истото е предвидено и во Шенгенскиот договор, според кој граничарот во никој случај не смее да го третира патникот како потенцијален криминалец, илегален имигрант или прекршител на законот.⁸⁴

Притоа, граничните полицајци треба да се ослободат од секакви предрасуди и стереотипи кои често придонесуваат за погрешна проценка на патникот што може да доведе до исход со несакани последици.⁸⁵

⁸²Член 16 од Закон за гранична контрола („Службен весник на Република Македонија“ 171/10)

⁸³Член 8 од Закон за гранична контрола, („Службен весник на Република Македонија“ 171/10)

⁸⁴ Frontex (*Ethics of Border Security* 2010: 64, 65)

⁸⁵Ибид: 81;

ВТОР ДЕЛ

2. ФАЛСИФИКУВАЊЕ ДОКУМЕНТИ КАКО ОБЛИК НА ПРЕКУГРАНИЧЕН КРИМИНАЛ

2.1 Прекуграничен криминал- Поим и облици

Транснационалниот криминал може да се третира и како социолошки термин во рамките на криминологијата. Во прекуграничен криминал се вбројуваат сите видови на организиран криминал кој вклучува тесно испреплетени криминални дејства кои се вршат на граничните премини. Тие криминални дејства најчесто се шверц на недозволен стоки и супстанции, на пример дрога, коли, оружје, нуклеарно оружје, муниција, накит, како и трговија со луѓе, илегална имиграција, перење пари, тероризам, пренос на радиоактивен отпад. Тие криминални дејствија се најчесто придружени со технички прекршоци, компјутерски криминал, мрежа за изработка на лажни документи и слично. За таа цел, Европол ја креира спогодбата од Мастрихт 1992 која промовира заемна соработка меѓу државите во ЕУ кон спроведување на законите и спречување на прекуграничен криминал.⁸⁶

Под поимот „прекуграничен криминал“ се подразбира секое нарушување на законот со коешто се инволвира повеќе од една држава, во сите фази од настанот – планирање, подготвување, извршување и директно или индиректно влијание (чувствување на ефектите) од самиот настан.⁸⁷

Кај прекуграничниот криминал како тип на криминал, иако постои широка распространетост на стоки, предмети и останати добра коишто се елементи или пак претставуваат мотив за негово извршување, сепак во суштина целокупното негово извршување може да се сведе само на три начини, и тоа:

1. Прекуграничен криминал извршен со криумчарење,

⁸⁶Рејкел, 2009: 13.

⁸⁷Оваа дефиниција е усвоена на деветтиот конгрес на Обединетите нации за „Превенција од криминал и постапка со осомничени“; одржан во Каиро, Египет, 1995.

2. Прекуграничен криминал извршен со илегално префрлање преку државната граница, и
3. Прекуграничен криминал извршен со користење на фалсификувани докумнети.⁸⁸

Со оглед на тоа дека еден од начините на реализирање на прекуграничниот криминал е фалсификувањето на документи, кој добива се поголеми размери и се јавува во различни облици, во насока на ефикасно гранично управување и спречување на криминалните активности поврзани со фалсификување, постои потреба од добра техничка и оперативна опременост на припадниците на гранична полиција како и неопходна потреба од континуирано и стручно оспособување и надоградување на полициските службеници кои се соочуваат со овој вид на криминал.

Спротивно на легалната миграција, нелегалната миграција вклучува илегален влез на индивидуи или групи на луѓе кои немаат виза или дозвола за престој во земјата чијашто граница ја преминуваат. Статистички, бројките на илегални мигранти секоја година се зголемуваат, а со тоа се зголемуваат и жртвите на трговијата со луѓе. Организацијата на илегалниот премин ја води водичот кој најчесто е член на некоја криминална банда и кому му е добро познат илегалниот премин како и навигациските ГИС системи. Потпомогнат од други лица или групи кои учествуваат во пренесувањето на илегалните мигранти, водачите ги користат сите современи методи кои граничната полиција мора да ги открие за да ја разбие добро организираната логистичка мрежа на криумчарите.

Илегалните мигранти најчесто се собираат на таканаречена локација пред да ја поминат илегално државната граница пеш или со моторно возило. Особено чести се транзити на криминални организации во кои членови од исто семејство имаат определени задачи и лица поставени на различни функции. Тие најчесто имаат лице врска во земјата каде што сакаат да транзитираат. Тоа лице ги извршува сите задачи кои се во полза на криминалната група. Тоа се најчесто нелегални активности, фалсификување на документи, криумчарење на мигранти во возила со нерегулирана сообраќајна документација.⁸⁹ Според податоците од МВР-ОГРМ, во периодот од 2016 до

⁸⁸Ситновски, 2015: 52.

⁸⁹Резолуција на миграциската политика на Република Северна Македонија

2021 година, од страна на гранична полиција, откриени се вкупно 808 кривични дела по член 378 од КЗ на РСМ. Според годишниот извештај за 2020 година, фалсификувањето исправа е во првите пет кривични дела извршени од странски државјани на територијата на РСМ и поднесени се 71 кривична пријава.⁹⁰

2.2. Фалсификување исправа

“Фалсификување исправа“ е кривично дело против правниот сообраќај санкционирано во член 378 став 1 од Кривичниот законик⁹¹ кој гласи: “тој што ќе направи лажна исправа или ќе преправи вистинска исправа со намера таквата исправа да се употреби како вистинска или тој што лажната или преправената исправа ќе ја употреби како вистинска, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години”.

Поимот фалсификување на документи подразбира создавање на нов документ со менување, бришење или преправање на делови од оригиналниот документ. Како оригинален документ се смета документот кој е издаден од надлежен орган и кој содржи оригинален печат и потпис, оригинален тип на печатење и заштитни елементи.⁹² Фалсификување на документи кое вклучува и кражба на идентитет, позајмување и менување на идентитет претставува сериозна закана за националната безбедност на една земја. По дефиниција, фалсификувањето е нелегална репродукција на оригинален документ претходно издаден од надлежен орган. За патување во странство на државјаните на Република Северна Македонија потребна им е патна исправа и виза за земјите кои дополнително бараат и виза покрај патната исправа. Патни исправи се пасош, заеднички пасош, дипломатски пасош, службен пасош и патен лист, како и патни исправи кои се издаваат врз основа на меѓународни договори⁹³. Тие служат за потврда на идентитетот на патникот на граничните премини како и во земјата или земјите во кои патникот ќе престојува. Државјанин на Република Северна Македонија може да има само една патна исправа од ист вид издадена од надлежен орган⁹⁴. Забрането е да се

⁹⁰Годишен извештај на МВР, 2020.

⁹¹Кривичен законик на Р. Македонија („Службен весник на Република Македонија“ 1996, 37)

⁹²Член 3 од Закон за гранична контрола („Службен весник на Република Македонија“ 2010. бр.171)

⁹³Член 3 од Закон за патни исправи на државјаните на РМ („Службен весник на Република Македонија“ 67/92)

⁹⁴Ибид: Член 4;

користи туѓ пасош, да се позајмува, менува слика, да се користат повеќе пасоши, да се користи пасош кој е пријавен како изгубен, украден или неважечки.⁹⁵

2.3.Појавни облици на фалсификување на документи кои служат за премин на државна граница

Државите со цел да се заштитат од фалсификување на документите кои служат за преминување на државната граница, при изработка на пасошите и други таканаречени заштитни документи вградуваат одредени заштитни елементи со кои го отежнуваат фалсификувањето во значителна мера. За изработка на таквите документи се користи заштитна хартија во која се вградуваат заштитни елементи во текот на самата изработка или подоцна. Најчести заштитни елементи кои се користат во изработката се: воден жиг, влакна и обоени плочки, флуоресцентни плочки, иридесцентни плочки, безбедносна лента, тип на печатење⁹⁶, употреба на специјално мастило⁹⁷, специјален жиг или печат⁹⁸, како и посебни мемориски елементи во кои спаѓаат биометриски елементи или мемориски чип. Дел од тие елементи се особено тешки за фалсификување и можат да се откријат само со користење на технички уреди, поради што криминалните активности речиси секогаш се насочени кон фалсификување на оној документ кој има најмала безбедносна заштита или кој содржи елементи кои се најлесни за преправање.

Меѓу појавните облици на фалсификување најчесто се јавуваат фалсификување на патни исправи, на лични карти, фалсификување визи, дозволи за престој на странец, фалсификување VIN⁹⁹ броеви, фалсификување сообраќајни книшки и возачки дозволи и

⁹⁵Ибид: Член 5;

⁹⁶Offset, интаглио латентна слика, летер прес, оптички променлив знак, импактно матрично печатење, холографски филм, фотографски трансфер

⁹⁷Флуоресцентно мастило невидливо на дневна светлина и флуоресцентен принт - мастило видливо на дневна светлина, оптички променливо мастило, иридесцентен слој, иризирање offset,

⁹⁸Сув и воден печат

⁹⁹VIN (анг. vehicle identification number) - идентификациониот број на возилото на автомобилот е идентификациониот код за ПОСЕБНИОТ автомобил. VIN-от служи како отпечаток на прстот на автомобилот, бидејќи ниту едно две возила што работат немаат ист VIN. VIN е составен од 17 знаци (цифри и големи букви) кои делуваат како единствен идентификатор за возилото. VIN ги прикажува уникатните карактеристики, спецификациите и производителот на автомобилот. VIN може да се користи за следење на повлекувања, регистрации, барања за гаранција, кражби и осигурување. Види повеќе Autocheck.com, What is a vehicle identification number (VIN), <https://www.autocheck.com/vehiclehistory/vin-basics>.

слично. Фалсификат на виза обично се прави за да се обезбеди подолг престој или нелегален влез во земјата. Фалсификат на визата најчесто се прави со заменет датум на важност, со менување на страницата која ги содржи информациите со времето на дозволен престој или со прилепување на нова страница со лажни податоци кои би го продолжиле престојот на лицето во државата во која влегува.

При преминување на граничниот премин полицискиот службеник, покрај визата, треба да провери дали странецот поседува доволно средства за време на престој во друга држава.¹⁰⁰

Евиденциите за поднесени барања за издавање виза, патни листови, дипломатски и службени лични карти, како и поништени и отповикани визи ги води МНР со посредство на МВР и ДКП. Според ЕМРАСТ¹⁰¹, во 2010 година повеќе од 100.000 патни исправи се пријавени како украдени или изгубени. Тие украдени патни исправи, освен за преминување на границата и илегална миграција се користат и за лажно претставување и финансиски измами. Оттука произлегува заклучок дека контролирањето на границите се соочува со сериозен проблем, иако со помош на ФРОНТЕКС, се прават големи напори за подобрувањето на менаџментот преку форсирање на ИГУ -IntegratedBorderManagement (IBM). Тоа менаџирање вклучува и решавање на проблемот со фалсификување на лажните документи како еден од главните предизвици со кои се соочува граничната полиција.

2.4. Најчести методи на фалсификување документи

Во поглед на модус операнди се користат најразлични методи за фалсификување на документи. Криминалците најчесто изнаоѓаат и испробуваат различни методи на копирање, размножување, преправање на податоци, измена на слики. Методите се движат од најпрости, аматерски, до најсофистицирани. Од аматерските методи на фалсификување најпознат е „бришан – пишан текст“ или измена на веќе внесените податоци во содржината на документот.¹⁰² Најчесто станува збор за одредени преправки

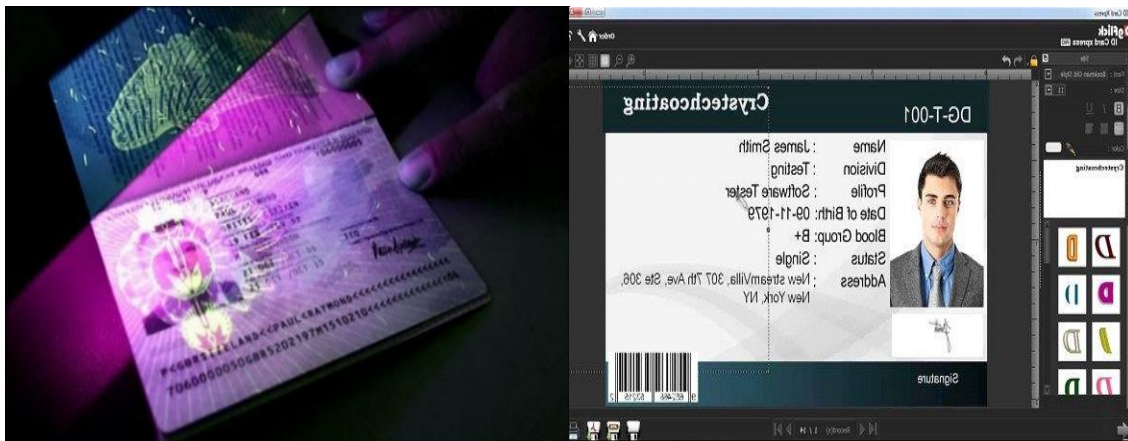
¹⁰⁰Дујовски, 2009: 21.

¹⁰¹Достопно на страницата на Европол: EuropolAgainstCriminalThreats 2017.

¹⁰²“Identity and Biometrics Solutions, 2021 Portfolio.<https://www.thalesgroup.com/en/markets/digital-identity-and-security/government>, пристапено на 14 Мај 2023.

преку рачно фалсификување на документите или со користење на некоја компјутерска програма кои се видливи со голо око или со помош на лупа и за кои не е потребна голема обученост за да се препознаат. За разлика од нив, професионалните фалсификатори го следат начинот на заштитата на документите и развојот на технологијата, вложуваат во најсовремена компјутерска опрема и изработуваат фалсификати кои се тешко препознатливи со голо око, а за нивно откривање понекогаш е потребно користење на најсовремена техничка опрема и средства. Таквите “професионални” фалсификати се многу блиски до оригиналниот документ.

Фалсификаторите ги користат украдените или изгубени патни исправи за да влезат во таргет државата со помош на кражба на идентитет. Фалсификаторите користат тенок филм со кој ја кинат, сечат или отстрануваат сликата и ја заменуваат со нова.¹⁰³ За отстранување на бројките, буквите и страниците на патната исправа неретко користат скалпел со кој ги гребат оригиналните податоци или само прилепуваат нови врз нив.¹⁰⁴ Овој начин на фалсификување е особено тежок затоа што најчесто мастилото користено во оригиналниот документ е тешко да се погоди или при процесот на бришење и повторно пишување на податоци може да дојде до значително оштетување на хартијата или ќе останат видливи траги од новиот слој на печатење што ќе биде лесно препознатливо за Граничната полиција.

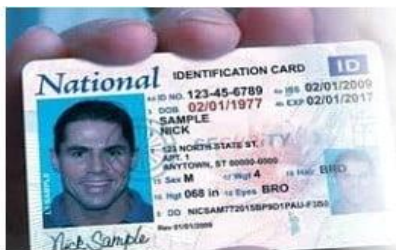
Слика 1/2. Фалсификувани патни исправа со современа компјутерска опрема

Најчести методи на фалсификување на документите се:

¹⁰³Ибид: 2022;

¹⁰⁴Ибид: 2022;

- **Комплетна репродукција** која вклучува имитација со помош на оригинална хартија и поликарбонат, употреба на компјутерски софтвер, употреба на печатарски техники и оригинални материјали;
- **Менување на податоци:** замена на слика, биометриски податоци, хемиско бришење на биографски податоци, покривање на оригиналните податоци.
- **Отстранување на страници**
- **Кражба на идентитет**¹⁰⁵

Слика 3. Лажна лична карта. Посебно се внимава на позадината на сликата за да изгледа пореално¹⁰⁶

Во 2019 година Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција до Основниот суд Скопје 1 – Скопјепокрена обвинение по член 418-в став 1 и продолжено кривично дело Криумчарење на мигранти од член 418-б став 1 во врска со член 45 од Кривичниот законик против македонски државјанин кој во периодот од 2016 до 2018 година обезбедувал фалсификувани документи на странски државјани и потоа ги пренесувал преку државната граница на РСМ по однапред определена рута до земји во Јужна Америка од каде илегално влегувале во таргет земјите САД и Канада.¹⁰⁷

Во 2021 година се уапсени 10 членови од Одделот за граѓански работи во МВР во познатата истрага според која биле издадени околу 215 незаконски издадени патни исправи на странски државјани под туѓ, македонски идентитет, притоа користејќи

¹⁰⁵Ибид: 2022;

¹⁰⁶Fake ID Photo Instructions - (2021). <https://fakeidboss.net/fake-id-photo-instructions/>, пристапено на 24 Мај 2023.

¹⁰⁷Велјаноски, 2019: Retrieved from: <https://akademik.mk/podnesen-obvinitelen-akt-za-predmetot-pasoshi/>, пристапено на 4 Јануари 2022.

идентитет на лица од коишто живеат во дијаспората.¹⁰⁸ Исто така казнена пријава заработило и лице кое издало четири патни исправи на едно име при што биле користени повеќе матични броеви. Обвинетите се уапсени по член 353 став 1 врска со член 45 од Кривичниот законик - Злоупотреба на службена положба и овластување, а едно лице е обвинето за поттикнување при извршувањето на истото кривично дело.¹⁰⁹

2.5.Откривање на фалсификување на документи при гранични проверки

Откривањето на фалсификувани документи преставува процес кој е склоп на поголем број на фактори и активности кои ги презема полицискиот службеник. Пред се станува збор за краток контакт на граничниот полицаец кој ја врши пасошката контрола со патникот и со документот кој го приложува. Ова е процес кој пред се зависи од профилирањето, од околностите, од обученоста на полицискиот службеник и од техничките средства кои му стојат на располагање.

2.5.1 Профилирање

Профилирањето претставува идентификација на специфичните карактеристики на поединецот. Тоа е процес на систематско, темелно набљудување и анализа на потенцијалниот сторител. Техниката на профилирање е користена од страна на научници и криминолози, со цел да се испита криминалното однесување, и да се процени или да се предвиди идното однесување на криминалците.

Постојат две главни претпоставки кога станува збор за профилирање на сторителот: конзистентност на однесувањето и хомологија. Конзистентноста на однесувањето е идејата дека злосторствата на сторителот ќе имаат тенденција да бидат слични едни на други. Хомологијата е идејата дека слични злосторства се извршени од слични престапници.

Постојат три водечки пристапи во областа на профилирање на сторители:

¹⁰⁸ Сакам Да Кажам, 2021. <https://sdk.mk/index.php/makedonija/kriminaltsite-barani-so-poternitsa-samo-se-slikale-za-pasosh-identitetot-im-go-davale-10-temina-od-pasoshkoto-vo-mvr-koi-dobija-obvinenie/>

¹⁰⁹Член 45 од Кривичен законик

- 1) криминално-истражен пристап, кој се користи од страна на органите за спроведување на законот како што е Единицата за анализа на однесувањето (BAU) во рамки на ФБИ. Овој пристап се базира на проценка на кривичното дело преку анализа на однесувањето на сторителот.
- 2) пристап на клинички лекар се фокусира на разгледување на секој случај како единствен, односно е индивидуалистички пристап и
- 3) научно статистички пристап во голема мера се потпира на мултиваријантната анализа на однесувањата и на која било друга информација од местото на злосторството што може да доведе до карактеристики или психолошки процеси на сторителот. Според овој пристап, елементите на профилот се развиваат со споредување на резултатите од анализата со оние на претходно фатените престапници.¹¹⁰

Кога станува збор за профил на лице кое приложува фалсификувани документи заради поминување на државна граница треба да се земе предвид дека станува збор за различна категорија на патници кои кривичното дело го извршуваат од различни причини. Како најчести причини за приложување на такви документи е да се пристигне во некоја држава во која патникот со регуларната патна исправа која ја поседува не би можел да отиде од причина што има забрана во државата или му е потребна виза, а истата неможе да ја добие на регуларен начин. Мотивите за да се стори тоа можат да бидат многу силни како што се економски, политички, спојување со семејството или едноставно борба за подобра иднина, а целта е прикривање на вистинскиот идентитет, избегнување на правдата и создавање на нови личности.

Профилирањето на патниците се состои од тактичко и техничко профилирање. Тактичкото профилирање како дел на тактичкиот процес за детална проверка претставува обавување разговор каде што може да се окарактеризира личноста. Се поставуваат одредени прашања преку кои може да се установи дали лицето го зборува јазикот на земјата од каде потекнува неговиот пасош, дали делува нервозно, дезориентирано или болно во однос на околината. Се проценува дали за неговиот престој носи премалку багаж или воопшто не носи. Се обрнува внимание на лицетокоеги

¹¹⁰ Vettor, Shannon; Woodhams, Jessica; Beech, Anthony, 2013. "Offender profiling: A review and critique of the approaches and major assumption". *Journal of Current Issues in Crime, Law and Law Enforcement*

предава документите за проверка, дали лицето е несоодветно облечено, дали лицето се појавува точно пред завршетокот на времето за полетување, дали често ја менува колоната во која чека, дали е сам или разговара со некој, како реагира на поставените прашања (дали станува агресивен, лут и зошто), дали зборува премногу или не одговара на прашањата кои му се поставени. Исто така многу важно е да се проверат следниве податоци во документот: пол, висина, општи карактеристики (пример лузни), потписот.

Потоа следува поставувањето на прашања. Секогаш се поставуваат прашања на кои лицата ќе може да одговорат со доза на сигурност врз основа на податокот дека живееле и работеле во земјата од каде потекнува неговиот документ. На пример, прашања од видот: Во кој град живеете? Која е бојата на вашето државното знаме? Која валута се користи во вашата земја? Кој е главен град во вашата земја? или некои трик прашања. Техничко профилирање претставува споредување на лицето со фотографијата во документот. Треба да се обрне внимание на очите (боја, облик, големина, поставеност), носот (висина, ширина, поставеност, облик), устата (облик на усните, растојание со брадата, поставеност во однос на ушите). Карактеристиките на лицето никогаш не се менуваат ниту пак исчезнуваат. Белезите од самото раѓање, тетоважите или пак бемките можат да бидат odstrанети по хирушки пат, но сепак оставаат траги од превземената интервенција, затоа треба да се обрне внимание на белези, лузни, бемки или тетоважи. Сето ова е постапка која трае неколку секунди во која полицаецот носи одлука дали документот е во ред или го задржува патникот заради одредено сомнение и го подложува на детална гранична контрола. Ако постојат силни индиции дека документот е фалсификуван се праќа на дополнително вештачење во Одделот за форензички испитувања во рамки на МВР.

2.5.2 Технички средства

Техничките средства за откривање на фалсификувани документи се доста значајни со оглед на фактот дека криминалците постојано се усовршуваат во изработка на фалсификувани документи, од проучување на најновите заштитни елементи кои се употребуваат па се до набавка на специјална опрема и технички средства со кои ги изработуваат документите. Паралелно на тоа неопходно е постојано надоградување на

опремата со која располагаат граничните премини, набавка на нова опрема и обучување на службениците да ја користат истата. Опремата која се користи за вршење на гранични проверки е од најпроста лупа, лупа со светло, УВ ламба, па се до најсовремени апарати кои се користат на граничните премини за вршење на пасошка контрола како што е Regula.¹¹¹

Слика 3. уред за проверка на документи-лупа 70x4M.¹¹²

Слика 4. Апарат за проверка на документи Regula

Голем придонес во олеснувањето на пасошката контрола поготово кај воздушниот сообраќаје постигнато од страна на Меѓународната организација за цивлно воздухопловство (ICAO), која е специјализирана агенција на Обединетите нации и ги востановува принципите и техниките во меѓународното воздухопловство и меѓународниот аеротранспортсо цел да обезбеди безбеден, ефикасен и уреден развој на воздухопловството.

Во 2005 година ICAO востоставува стандард за машинско читливи патни документи (MRTD). На тој начин се избегнува рачното внесување на податоци во компјутер и се овозможува побрза обработка на податоците, а како најнов стандард кој е воведен од ICAO е примената на биометриски патни исправи, кои функционираат на

¹¹¹За брза проверка на документи се користи Compact devices Regula 10xx, која овозможува откривање на главните безбедносни карактеристики при печатењето, споредување на големини на предмети, откривање механички и хемиски промени во структурата на документите, испитување на документите во пропуштената светлина. а за напредна проверка се користи Video spectral comparator Regula 4305DMH кој е наменет за напредна верификација на автентичноста на пасошите, личните карти, патните документи, печатите за виза и печатите, возачки дозволи, сертификати за регистрација на возила и други документи поврзани со возилото, банкноти, приходи и специјални печати, хартии од вредност. Види повеќе: https://regulaforensics.com/en/products/express_verification/10xx/ и <https://regula.mk/product-detail/autovin/>,

¹¹² Retrieved from: https://regulaforensics.com/en/products/machine_verification/70x4m/, пристапено на 02 Април, 2023.

основа на микрочип со што се зголемува заштитата од фалсификување на документите на повисоко ниво.

Пасошите кои се рачно пишани или немаат Машински читлива зона (MRZ) се примери на пасоши што не се читливи со машина (не-MRPs). Во извештајот на ICAO, објавен на 01.11.2015 година ¹¹³ се применува условот дека не-MRPs пасошите истекуваат до 24 ноември 2015 година на сите видови пасоши: обични, дипломатски и службени. Сепак, тоа не се применува за привремени патни исправи во итни случаи, кои обично имаат краток период на важност и се издаваат од конзулатите на загрозени државјани за да можат се вратат во својата матична земја. Иако овие препораки не се задолжителни сепак се применети од голем број на држави на светско ниво. До 2015 година тој број изнесуваше 120 држави од 191 држава. ICAO е еден од клучните партнери на ИНТЕРПОЛ, а резулцијата 2178 на Советот за безбедност на ОН го охрабрува ИНТЕРПОЛ да ги интензивира своите напори против заканата од странските терористички борци вклучително и поширока употреба на неговите алатки за следење на закани и неговата база на податоци за украдени и изгубени патни документи (SLTD).

Декларацијата за воздухопловна безбедност одобрена на 37-та сесија на Собранието на ICAO во 2010 година ги охрабрува државите да известуваат редовно за сите изгубени и украдени пасоши на ИНТЕРПОЛ SLTD. Според ИНТЕРПОЛ, спречувањето на меѓународното терористичко движење и можност за транснационален криминал е можно ако им се помогне на службениците за гранична контрола на првите линии да донесат правилни одлуки за тоа на кој да му дозволат да го продолжи патувањето, кого да испрашуваат и кого да приведат.

Битно е да се напомене дека дури и најсофистицираните читачи на документи како ABCсистеми не функционираат без интервенција на полициски службеници кои се задолжени за проверка на документи на граничните премини. Читачите на документи кои се најмногу искористени на аеродромите содржат machine readable zone (MRZ) и visual inspection zone (VIZ).¹¹⁴

За да се зголеми сигурноста и да се спречи користењето на фалсификувани документи потребно е пронаоѓање начин на заштита на биометриските податоци.

¹¹³MRTD ICAO, 2015 https://www.icao.int/publications/journalsreports/2014/MRTD_Report_Vol10_No1.pdf

¹¹⁴The Border Security and Management National Focal Point Platform

Австралија го користи системот Сمارт Гејт (e-gate), автоматска гранична проверка со кој се врши автоматска проверка на документите со повеќе процентна сигурност.¹¹⁵ Смарт Гејт овозможува побрзо да се исчистат контролите за имиграција и да се подобри безбедноста на патувањето со вршење на проверки на пасошите по електронски пат. Уредот користи технологија за препознавање лице за да го потврди идентитетот на патникот во однос на податоците зачувани во чипот во неговиот биометриски пасош, како и проверка на базите на податоци за имиграција. За да го користи системот SmartGate, патникот мора да има биометриски пасош. Скенерот на портата ePassport ги чита сите информации содржани во чипот во пасошот и ги споредува податоците со бројни бази на податоци за да утврди дали патникот е безбедносен ризик, додека камерата го слика патникот, службеникот на контролната станица зад вратата проверува дали сликата снимена од камерата се совпаѓа со онаа на пасошот. Штом ќе заврши процесот на верификација на податоците и препознавање на лицето, вратите автоматски ќе се отворат, што значи дека на патникот му е дозволено да влезе и/или да излезе од земјата, или ќе останат затворени и ќе се запали иконата за застанување, што покажува дека патникот не ги поминал безбедносните проверки и постапката ќе продолжи пред службениците за имиграција.

ТРЕТ ДЕЛ

3. ОБУКИ ВО ГРАНИЧНА ПОЛИЦИЈА

Гранична полиција која има добро организиран и функционален систем кој е во согласност со регулативата на ЕУ претставува сериозен предизвик за работата на МВР и за безбедноста на државната граница, а со тоа и на граѓаните. Според тоа, програмите за обука на полициските службеници потребно е да бидат во релација со европските полициски образовни системи и во согласност со стандардите кои ги наложува ЕУ, а кон чие следење и прифаќање е насочена РСМ. Обуките на граничната полиција се клучни за надградба и унапредување на компетенциите потребни во борбата против

¹¹⁵MRTD ICAO, 2015. Retrieved from:<https://www.icao.int/Publications.aspx>, Risk Assessment, 2016.

организираниот криминал. Целта на овие обуки е граничните полициските службеници да бидат во тек со најновите технички средства и помагала кои ги употребуваат граничните полицајци ширум светот во доменот на борба со организиран криминал, криумчарење, детекција на украдени возила, нивно следење и набљудување, техничка идентификација, запирање и апсење на сторители поврзани со прекуграничен криминал.

Постои потребата од континуирана едукација и усовршување на активностите на граничната полиција во насока на адекватен одговор на новите предизвици во борбата против прекуграничниот криминал, а тоа може да се постигне единствено со осовременување на граничната полиција со примена на софистицирани технички средства и методи. За таа цел потребно е континуирано надоградување и осовременување на системот за гранична контрола, а воедно и адекватно и континуирано оспособување на полициските службеници кои работат на граничните премини преку соодветен систем на обуки преку кој ќе се постигне крајната цел компетентен полициски службеник способен да одговори на задачите кои произлегуваат од работното место.

Обуката претставува процес на создавање на вештини и знаења преку соодветни компетенции. Преку обуката се подобрува способноста, капацитетот и продуктивноста. Обуката треба да биде насочена кон остварување на јасни и прецизни цели и да биде заснована врз демократијата, владеење на правото и целите на почитување на основните слободи и права на граѓанинот, да се развива согласно со целите на полицијата и согласно со принципите на борба против расизмот и ксенофобијата.¹¹⁶

Општо земено, цел на обуката е учесниците да го прошират знаењето и да ги подобрат своите вештини. Почетни и континуирани обуки и образование во текот на службата треба да бидат достапни во сите сфери на полициското работење, во редовни интервали и за сите чинови во полицијата.¹¹⁷ Преку обука полицајците треба да станат свесни дека ќе сносат санкции ако ги прекршат правилата, но и дека демократските вредности и меѓународните стандарди за полициско работење и човековите права се битен дел од убедувањата (верувањата) на секој професионален полицаец.¹¹⁸

¹¹⁶Кодекс на полициска етика („Службен Весник на РМ“ 2007, бр.72)

¹¹⁷Прирачник за демократско полициско работење од Вишиот полициски советник на Генералниот секретар на ОБСЕ 2008

¹¹⁸Ибид: 47;

Обуката на полициските службеници, преку различни степени на полициска едукација со јасно прецизирани цели, обезбедува профил на полициска оспособеност и култура, висок степен на иницијативност, професионалност и стручност во извршувањето на полициската функција.¹¹⁹

Обуката на своите припадници на МВР, вклучително и на гранична полиција е предвидена во Законот за внатрешни работи, во член 80 кој вели дека работник во Министерството има право на обука, во текот на годината, да се обучува во согласност со потребите на Министерството, а врз основа на индивидуалниот план за стручно усовршување. По завршување на обуката, работникот е должен да го пренесе стекнатото знаење на другите работници,¹²⁰ а во Правилникот за обука во МВР детално се прецизирани случаите во кои се спроведува обука, субјектите кои ја спроведуваат обуката и начинот на кој се планира и спроведува процесот на обучување.¹²¹

3.1 Случаи во кои се спроведува обука

Според Правилникот за обука во МВР обука се спроведува во следните случаи:

- кога определено лице за прв пат заснова работен однос (обука на приправник);
- кога определено лице врз основа на спроведена постапка за селекција е избрано за кандидат за полицаец (основна обука за полицаец),
- заради оспособување на работник за самостојно вршење на работите на одредено работно место и
- заради континуирана обука на работник.¹²²

3.1.1 Обука за приправник

Обука за приправник се спроведува за лице кое за прв пат почнува да работи и нема претходно работно искуство во организационата единица во која се распоредува приправникот. Оваа обука се спроведува по склучување на договор за вработување со

¹¹⁹Кодекс на полициска етика („Службен Весник на РМ“ 2007, бр.72)

¹²⁰Член 85 од Правилникот за обука во МВР (Службен весник на Р.М, 2009,120.)

¹²¹Член 2 од Правилник за обука во МВР (Службен Весник на РМ“ 2015, бр.42)

¹²²Ибид: Член 2;

Министерството. Лицето кое се обучува има статус на приправник и се осамостојува за самостојно вршење на работните задачи кои произлегуваат од работното место.

Оваа обука се врши со назначување на ментор. Ментор може да биде секој работник кој е распореден на работно место на повисоко ниво од работникот кој е менториран и кој завршил обука за ментор и се назначува со решение на министерот.¹²³ Менторството е облик на пренесување на вештини и знаења преку давање на совети и мислења, набљудување на работата на приправникот, консултација и практична работа заради развој на општите и посебните компетенции на работникот. Приправничкиот стаж на полицаец - приправник трае шест месеци. За време на тој период приправникот има можност да ги увиди одговорностите и обврските кои произлегуваат од работното место, да ја поврзе теоријата која претходно ја стекнал со практиката која се спроведува на соодветното работно место, да се консултира и да биде советуван од страна на менторот кој обично е лице со долгогодишно работно искуство и соодветно образование и лице кое поминало специјализирана обука за менторство. По завршување на обуката работникот полага приправнички испит.

3.1.2 Основна обука за полицаец

Основна обука за полицаец се врши заради континуирано пополнување на работните места во Министерството. Оваа обука се спроведува во Центарот за обука на кандидатите за полицајци кои претходно се избрани врз основа на јавен оглас. Изборот на овие лица го спроведува Комисија за избор на кандидати за полицаец, формирана од министерот, врз основ на спроведена постапка за селекција.¹²⁴ Процесот на селекција на пријавените кандидати се одвива низ неколку фази, а оние кандидати кои ќе ги поминат фазите на селекција потпишуваат договор за основна обука за полицаец со Министерството и се обучуваат во Центарот за обука во времетраење од една година.

Во наставната програма за основна обука на полицаец од декември 2013 година, се вели дека главна цел на обуката е да имаме обучени полицајци за основната работа на полицијата, а тоа е јавен ред и мир, сообраќај и гранична контрола. Крајната цел на

¹²³Член 86 од Правилникот за обука во МВР (*Службен весник на Р.М.*, 2009,120.)

¹²⁴Член 92 Правилникот за обука во МВР (*Службен весник на Р.М.*, 2009,120.)

обуката е да се добие полициски службеник кој следниот ден по завршување на обуката ќе може самостојно да ги извршува своите работни задачи.¹²⁵ Програмата за основна обука за полицаец нуди нови аспекти во полициската едукација кои се во релација со европските полициски образовни системи. По истекот на обуката Центарот изготвува ранг листа и на кандидатите им се дава потврда за завршена основна обука за полицаец. Со кандидатите кои успешно ја поминале основната обука за полицаец, МВР склучува договор за вработување со што кандидатот добива статус на полицаец-приправник. Со тоа завршува процесот на основна обука, а полицаецот-приправник се распоредува во одредена организациона единица во рамки на Министерството и во наредните шест месеци ќе има статус на приправник и ќе биде менториран од одредено вработено лице-ментор.

3.1.3 Обука заради оспособување на работник за самостојно вршење на работите на одредено работно место

Вработените во МВР често се прераспоредуваат на нови работни места согласно со постоечката систематизација и согласно со нивото на стручно образование, но таквото прераспоредување ја отвара потребата од неопходна обука и оспособување на работникот на новото работно место за самостојно вршење на работните задачи. Без оглед на тоа дали станува збор за прераспоредување во рамки на организациони единици кои вршат исти или сродни работи или станува збор за сосем различна организациона единица, секое работно место има свои специфичности и е регулирано со различни законски нормативи. Покрај добро познавање на законската норматива на новото работно место, неопходно е работникот да биде насочен и во практичниот дел од работа од страна на поискусен работник кој има повеќегодишно искуство на тоа работно место за да може ефикасно да ги извршува работните задачи. Овој вид на обука најчесто се спроведува од страна на ментор.

¹²⁵Наставна програма за основна обука за полицаец (Службен весник на РМ бр.42/14 и 11/6/14)

3.1.4 Континуирана обука на работник

Заради успешно и ефикасно вршење на работните задачи на работното место на кое е распореден работниот се врши континуирана обука. Континуираната обука е неопходна доколку се земе во предвид честата промена на законската регулатива, забрзаниот развој на технологијата, воведувањето на нови начини и техники на работење на одредени работни места. Континуираните обуки според начинот на нивното планирање, организирање и спроведување, како и согласно категоријата на работници што се обучуваат може да бидат:

1. централизирани и
2. децентрализирани¹²⁶.

Централизираните обуки се спроведуваат од страна на Центарот, а се планираат и организираат од страна на соодветна организациона единица за заеднички работи и управување со човечки ресурси во рамки на Бирото за јавна безбедност. Обуката во Центарот се спроведува врз основа на наставни програми и планови согласно Стратегијата за обука на Министерството, Стратешкиот план на Министерството и Стратегијата за управување со човечки ресурси во Министерството, а обуката ја спроведуваат обучувачи кои се распоредени на работно место во центарот, како редовни обучувачи, а можат да ја вршат и други лица - експерти кои се ангажираат од друга организациона единица во рамки на министерството или од некој друг орган (јавно обвинителство, судство, невладини организации и други институции) кои имаат статус на вонредни обучувачи.

Редовните обучувачи можат да бидат: предавачи, наставници, инструктори, и демонстратори.¹²⁷ Предавачите се оспособени за спроведување на најголем дел од програмите во Центарот, пред сè за стручните содржини и теоретскиот дел на програмите, наставниците се оспособени за презентирање на теоретските програми, инструкторите спроведуваат обука од одредена стручна област на специјалност, а демонстраторите го спроведуваат практичниот дел од обуките преку практични вежби. По спроведување на обуката се врши евалуација за постигнатите резултати и се води евиденција за сите спроведени обуки во Центарот.

¹²⁶Член 43 од Правилникот за обука во МВР („Службен весник на РСМ“ 2015, бр.42)

¹²⁷Ибид: Член 12;

Децентрализираните обуки се спроведуваат во рамки на организационата единица во која е распореден полицискиот службеник. Причината за ваков вид на обука која се планира, организира и спроведува во рамки на одделни организациони единици е потребата од едукација на вработените преку одредени работилници, семинари и курсеви. Континуираните обуки се од големо значење за вработените во Министерство, бидејќи преку нив се овозможува надоградување на стекнатите знаења и директна имплементација на стекнатото ново знаење во практичната работа. Ако се земе предвид дека вработените на граничните премини постојано се соочуваат со нови облици на криминални активности проследени со фалсификување на документи кои служат за преминување на државната граница, потребата од ваков вид обуки со кои континуирано ќе го надоградуваат своето знаење и вештини, пред се во поглед на откривање на кривотворени документи може да се каже дека е неопходна.

3.2. Планирање, подготовка и спроведување на обуките

За да се разбере целокупниот процес на кој се одвива начинот на обучување на вработените во Министерството неопходно е да се разработат сите фази во тој процес, а тоа е планирањето, подготовката и спроведувањето на обуките. Обуките имаат најголем ефект кога се засноваат врз реални потреби и проблеми кои би се решиле со помош на структурирано воведување на најдобрите можни решенија кои водат во насока на сузбивање на прекуграничниот криминал.

Според ова можеби најважен дел од обуката претставува нејзиното планирање. Планирањето на обуките во Министерството треба секогаш да се води од реалните потреби и приоритети кои треба да ги дефинира секоја организациона единица и истата е должна да ги достави до соодветната надлежна единица за управување со човечки ресурси во рамки на Бирото. Врз основа на доставените приоритети Министерството изготвува Стратегија за обука на работниците на Министерството. Во Стратегијата се дефинираат целите и начелата за спроведување на обуката, системот на обуката и целните групи што се опфатени со обуката, како и начинот на финансирање и ризиците

што произлегуваат со воспоставување на системот на обука во Министерството.¹²⁸ За имплементација на Стратегијата се изготвува Акционен план во кој се прецизираат активностите кои треба да се преземат за исполнување на стратегијата.

После планирањето следува фазата на подготовки на обуките во која фаза се врши изработка на Годишен план за обука, кој се изработува врз основ на анализа на потребите за обука на национално и регионално ниво и преку дефинирање на листа на потреби за обуки во Министерството кои треба да се спроведат, а во негова изработка учествува и Центарот. Во него се дефинирани целите во процесот на планирање, организирање и спроведување на обуката, се дефинира бројот на учесници и категоријата која ќе биде опфатена, времетраењето и начинот на кој ќе се реализира обуката. Врз основа на податоците содржани во Годишната програма се изготвуваат наставните програми за обука во кои се врши разработка на наставните единици за обука, а во изработка на наставните програми неопходно е учество на експерти од соодветната област со цел наставните програми да се прилагодат на категоријата на слушатели кои ќе присуствуваат на обуката за да може да ја разберат и да се постигне крајната цел на обуката.

Откако ќе заврши фазата на подготовка следува фазата на спроведување на обуката. Процесот на спроведување на континуираните обуки опфаќа неколку сегменти:

- вид односно тип на обука;
- место на одржување на обуката;
- предмет на обуката;
- средства и опрема за реализација на обуката;
- список на учесници на обуката;
- дефинирани фази за реализација на обуката;
- методика и
- обучувачи задолжени за реализација на обуката¹²⁹.

По завршување на обуката на учесниците им се доделува сертификат односно потврда за завршена обука, а примерок од потврдата односно сертификатот се доставува и до организационата единица за управување со човечки ресурси во рамки на Бирото.

¹²⁸Ибид: Член 58;

¹²⁹Ибид: член 70;

Најважен дел по завршување на обуката претставува евалуација на резултатите од извршената обука. Евалуацијата се врши врз основ на проценка на мислењето на учесниците кои биле присутни на обуката во поглед на начинот и методите кои се користени во текот на обуката, како и проценка на остварените цели и задачи како и на постигнатите придобивки кои биле предвидени да се остварат со реализација на обуката. Податоците од подготовките и извршената евалуација на резултатите се систематизираат во годишните извештаи за работа на организациските единици надлежни за управување со човечки ресурси и тие претставуваат показател за квалитетот на спроведените обуки.

3.3 Видови на соработка и развој на обуките

Од аспект на имплементација на интегрираното гранично управување и унапредување на капацитетите, треба да се спомене дека преку воспоставениот систем на ИГУ треба да им се овозможи на граѓаните безбедно и слободно да патуваат, да се олесни прекуграничната трговија, а од друга страна властите треба ефикасно да се справат со заканите во граничното управување како што е шверцувањето на стоки, трговија со луѓе, дрога и оружје, а сето тоа во голема мера би можело да се намали или спречи доколку властите надлежни за управување со државните граници ја подобрат својата меѓусебна соработка пред се преку размена на информации и комуникација. Токму затоа системот на ИГУ се темели на три столба, а тиесе

1. Интраресорска,
2. Меѓуресорска и
3. Меѓународна соработка.

Интраресорската соработка подразбира соработка во рамки на Министерството и се имплементира вертикално помеѓу различни организациони единици во Министерството и хоризонтално што подразбира соработка помеѓу единици кои се на иста хиерархиска поставеност, како на пример соработка помеѓу граничните премини. Ваквиот начин на соработка овозможува брз проток на информации, навремено преземање на клучни активности и заедничко и координирано дејствување на засегнатите организациони единици во Министерството. Заради продлабочување на таквата соработка неопходна е потребата од спроведување на заеднички обуки помеѓу

различните организациони единици во рамки на Министерството со цел да се надминат проблемите кои потекнуваат од различната законска регулатива со која се регулира нивната работа и да се прецизираат надлежностите на секоја единица кои би можеле да се преземат во дадена ситуација.

Меѓуресорската соработка се базира на хоризонтален пристап на соработка и подразбира соработка на службите кои се присутни на граничните премини. Ваквиот вид на соработка може да се однесува на различни форми на соработка, како што се процедури, заеднички обуки, заедничко користење на објекти, инфраструктура и слично.¹³⁰ Впрочем ваквиот облик на соработка подразбира соработка и координирање на активностите помеѓу различни субјекти во министерствата кои се директно вклучени во граничното управување како што се Царинската управа, Агенција за храна и ветринарство, Државен санитарен и здравствен инспекторат, Државен инспекторат за земјоделство, Агенција за лекови и медицински средства, Дирекција за радијациона сигурност, Министерство за одбрана, Министерството за надворешни работи и други тела. Овој вид на соработка подразбира прецизирање и координирање на активностите и надлежностите помеѓу органите, меѓусебно споделување на информации и градење на заедничка одговорност со една цел, а тоа е побрз проток на лица, стоки и превозни средства на граничните премини, спречување и откривање на прекуграничниот криминал, собирање и размена на податоци и информации во врска со граничното управување и остварување на други облици на соработка во согласност со надлежностите на државните органи утврдени со закон.¹³¹

Во овој поглед се организирани доста обуки покрај останатото и на полето на корупцијата, бидејќи корупцијата е еден од најголемите проблеми, а од најголема важност во тој аспект е ангажираноста на Државната комисија за спречување на корупцијата која спроведува обуки за спречување на корупцијата и постапување во случај на прекршување на законот со мито и корупција. Овие обуки имаат за цел да ги зајакнат можностите за борба против корупцијата, посебно во однос на интегритетот, транспарентноста и одговорноста на јавните службеници и институции.

¹³⁰Цуклевски и Трајановска, 2017.

¹³¹Член 54 од Закон за гранична контрола („Службен весник на Република Македонија“ 171/10)

Министерството за информатичко општество и администрација е вклучено во подготовка на обуки за Граничната полиција во поглед на подобрување на техниките за управување со компјутерската технологија, подобрување на пристапот до информации, статистики, квалитетот на услугите, административните постапки, извештаи, он-лајн комуникациите, употребата на интернетот, социјалните медиуми итн.

Дирекцијата за радиациона сигурност (ДРС) во април 2018 година оствари обука на 19 припадници на граничната полиција од сите регионални центри, спроведена од 6 предавачи за радиациона сигурност. Ваквиот вид на обука е во рамки на добрата соработка помеѓу ДРС и граничната полиција и треба да помогне за уште поуспешна соработка меѓу двете институции во иднина за заедничко справување со радијационите вонредни настани на граничните премини, како и во заедничката борба со недозволената трговија на радиоактивен и нуклеарен материјал.¹³²

Во концептот на ИГУ кој се однесува за земјите од Западен Балкан¹³³, во посебен дел од документот се даваат насоки за уредување на соработката во рамки на институциите, меѓу агенциите и на интернационално ниво, а еден дел од насоките се однесува токму на управувањето со човечки ресурси и обука на персоналот (воспоставување на систем на ротација на персоналот, изготвување на прирачник за спроведување на обуки со посебен фокус на одредени теми, спроведување специјализирани обуки со цел запознавање со надлежностите на други релевантни служби, заеднички обуки, од аспект на меѓународна соработка-организирање обукиза странски јазици и регионални семинари за ИГУ).

Меѓународна соработка подразбира соработка со соодветни меѓународни организации и државни органи во реализација на интегрираното гранично управување. Ваквиот облик на соработка може да се реализира на три нивоа и тоа преку **локална** соработка меѓу службениците од двете страни на границата, преку размена на информации и усогласување во одредени аспекти од работењето, преку **билатерална** соработка меѓу државите што подразбира заеднички средби, воспоставување на заеднички контролни точки, заеднички патроли и размена на информации и преку

¹³²Обука за припадниците на Граничната полиција на Република Македонија, ДРС 2018.
<http://www.drs.gov.mk/index.php/mk/najnovi-sodrzini/106-granicna-policija-obuka>, пристапено на 08 Март 2023.

¹³³Европска Комисија, 2004: *Guidelines for integrated border management for Western Balkans* Brussels

мултиратерална соработка која се состои пред се во размена на податоци заради спречување на прекуграничниот криминал, спроведување на заеднички обуки и слично.

Од ова може да се дојде до заклучок дека управувањето со податоците и размената на информации претставуваат клучни сегменти во ИГУ, а за истото да биде реализирано е неопходно законодавството на секоја држава да биде прилагодено со одредени регулативи со цел да се овозможи оваа соработка. Во поглед на меѓународната соработка битно е да се напомене дека РСМ има оформено заеднички Контакт центри за полициска соработка со дел од соседните држави, преку кои се одвива меѓусебна комуникација на двете страни од границата базирани на Виенската конвенција за полициска соработка на земјите од Југоисточен Балкан.

Ваквиот систем на работа овозможува подобра координација на граничните служби, бидејќи се врши размена на информации кои се од важност за нивната работа и се овозможува полесно решавање на одредени спорни ситуации а на повисоко ниво подразбира продлабочување на соработката помеѓу Министерствата од двете држави и заедничка борба против прекуграничниот криминал. Друга форма на полициска соработка која има придонес во зајакнување на националната и регионалната безбедност е воспоставениот систем на комбинирани мешани патроли со соседните гранични служби на Косово, Србија, Бугарија и Албанија.

3.4 Соработка со меѓународни организации и тела во поглед на обуките

Концептот на ИГУ кој РСМ го развива долг временски период предвидува блиска соработка со земјите членки на ЕУ и со релевантните тела и агенции на ЕУ и други меѓународни организации.

Унапредувањето на прекуграничната соработка во еден сегмент се остварува и преку активностите и соработката со голем број меѓународни безбедносни организации и тела како што се ОБСЕ (OSCE), ФРОНТЕКС (FRONTEX), ДЦАФ (DCAF), УНХЦР (UNHCR), ИОМ (IOM), ЦЕПОЛ (CEPOL) и други организации.

3.4.1 ОБСЕ (OSCE)

ОБСЕ (Организација за безбедност и соработка на Европа) е најголемата светска меѓувладина организација. Тоа е регионална организација ориентирана кон безбедноста. Нејзината основна функција на делување се заснова на предупредување, превенција на конфликти, управување со кризи и пост конфликтно закрепнување на кризните области.¹³⁴

РСМ е дел од организацијата од далечната 1995 година. ОБСЕ овозможува соработка и безбедност преку три главни области на работа: економски развој, воено-политичка интервенција како и заштитата на животната средина. Мисијата на ОБСЕ во Скопје е воспоставена во 1992 година и се базира на неколку области помеѓу кои и области во сферата на безбедноста, а тоа е: контрола на оружје, борба против тероризмот, родовата еднаквост, човековите права, миграцијата, борба против трговијата со луѓе, полициското работење и граничното управување. ОБСЕ работи со властите во градењето на капацитетите на државните службеници во согласност со меѓународните демократски стандарди и принципи. Помага во изборните реформи, ги промовира правата на малцинствата, ги обучува полициските службеници и помага во процесот на судските реформи.¹³⁵ Во поглед на граничното управување постојано е присутна на терен во пограничните зони на областите кои беа во криза. Мисијата на ОБСЕ вклучува редовни посети на граничната полиција и населението, како и соработка и брза размена на информации на граничната полиција со нивните колеги од соседните земји. ОБСЕ го подржува концептот на отворени и безбедни граници што подразбира брз и сигурен проток на лица и стоки односно воспоставување рамнотежа помеѓу заканите од прекуграничниот криминал од една страна и безбеден проток на лица, превозни средства и стоки од другата страна. Целта на ОБСЕ во поглед на граничниот менаџмент е зајакнување на капацитетите на граничната полиција и унапредување на соработката помеѓу органите кои се вклучени во граничната безбедност, а покрај присуството на терен во пограничните предели и размената на информации со соседните гранични

¹³⁴ Министерство за надворешни работи. Retrieved from: <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/430/obse>, пристапено на 12 Февруари 2022.

¹³⁵ Retrieved from: <https://www.osce.org/mk/mission-to-skopje/what-we-do>, пристапено на 23 Април 2023.

служби, ОБСЕ мисијата ја остварува и на други начини како што е обука на полициските службеници, одржување на работилници, подигање на свеста кај граничните службеници, царинската служба и персоналот за аеродромска безбедност.

Мисијата на ОБСЕ подразбира продолжување на полициските реформи и професионализација на полицијата, во согласност со мандатот и принципите на оваа организација. За таа цел, ОБСЕ има спроведено голем број на обуки за полициските службеници, како што се борбата против тероризмот и организираниот криминал, превентивни активности, анализа на ризици, поефикасна контрола на границите, откривање на фалсификувани документи итн. Една таква обука за граничната полиција е одржана во март, 2016 година за откривање на фалсификувани патни исправи и сертификати како дел од поддршката на Мисијата на националните институции во борбата против транснационалните закани и организираниот криминал фокусиран на нерегуларна миграција и трговија со луѓе. Истата година во октомври ОБСЕ го започна проектот на зајакнување на Центрите за соработка меѓу полицијата и царината во Југоисточна Европа, а улогата на Центрите е од големо значење во продлабочувањето на прекуграничната соработка преку навремена размена на информации и соработка помеѓу полицијата и царината. Во септември 2019 година од страна на ОБСЕ во соработка со Министерството, во Центарот за обука е одржана петдневна обука за зголемување на оперативната свест на граничната полиција за откривање на фалсификувани документи. Курсот е спроведен од експерти за откривање на фалсификувани документи од австриското федерално Министерство за внатрешни работи и на курсот присуствуваа 20 учесници кои работат на прва линија на проверки од различни гранични премини, вклучувајќи го и Меѓународниот Аеродром Скопје. Обуката се состоеше во иситување на безбедносните карактеристики на патните документи, техниките за печатење и безбедносните подлоги. Практичните вежби се фокусираа на разликите помеѓу оригиналните и фалсификуваните документи, како и на ефективната употреба на опремата како што се леќите за зголемување. Дваесет висококвалитетни лупи им беа донирани на учесниците од ОБСЕ. Во ноември истата година како продолжение на серијата обуки за откривање на фалсификувани патни исправи организирани од Единицата за гранична безбедност и управување на ОБСЕ во соработка со Министерството, во просториите на Полициската академија, одржана е обука на

обучувачи за откривање на фалсификувани патни исправи и измамници, која беше спроведена од експерти за документи на австриското федерално Министерство за внатрешни работи и во неа учествуваа 12 искусни гранични службеници. Учесниците имале можност да подготват и испорачаат наставни модули, како и да вежбаат ефективни техники на вербална и невербална комуникација. Истите се здобиле со знаење за безбедноста на документите, за иновативни методи и техники за да ги обучат своите колеги за откривање на фалсификувани патни исправи и измамници..¹³⁶

Овие курсеви се дел од серијата обуки за откривање фалсификувани патни исправи организирани од Единицата за гранична безбедност и управување на ОБСЕ во различни земји од 2015 година наваму.

ОБСЕ го помага процесот на реформи и осовременување на полицијата и преку донации во МВР. Во 2016 година ОБСЕ донираше компјутерска опрема за потребите на Министерството, а во 2018 година ОБСЕ го подржа опремувањето на канцеларии за прием во четири полициски станици, а во 2019 година ОБСЕ донираше техничка опрема за Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал.

Досега ОБСЕ потмогнал во обезбедување разни видови обуки како што се: In-service обука, обука на млади инспектори, обука за менаџмент во граничната полиција, обука за инструктори за изучување на современи наставни техники, обука за реформи во полицијата, специјализирани обуки за борба против трговија со дрога и луѓе, обука за заштита на човековите права, обуки за интервенција во конфликтни ситуации и справување со бегалци итн. ОБСЕ досега помогна и во обучување на над 4000 полициски службеници и регрути и особено е важно што МВР напредува во развојот на своите капацитети за обучување преку работа и помага во спроведување на програмата за полициско работење во заедница низ цела држава.¹³⁷ Мисијата на ОБСЕ исто така, презеде клучни чекори во борбата против трговијата со луѓе, како на пример, воспоставување национални механизми за упатување во рамки на Министерството за труд и социјална политика кое служи за помош при идентификување и помагање на

¹³⁶ OSCE Trains Trainers on Document Security in North Macedonia, Retrieved from: <https://www.osce.org/secretariat/439445>, пристапено на 24 Април 2023.

¹³⁷ Полициско работење, Достапно на: <https://www.osce.org/mk/mission-to-skopje/policing>, пристапено на 24 Април 2023.

жртвите на трговија. Се отворија и специјализирани оддели во рамки на истражните и судски институции за справување со организиран криминал.

Мисијата на ОБСЕ е да се зајакнат капацитетите на центрите за соработка помеѓу царината и полицијата во Југоисточна Европа, затоа што соработката на полицијата и царината е многу важна, бидејќи тие ја унапредуваат прекуграничната соработка и овозможуваат размена на оперативни и аналитички информации со цел подобро справување со организираниот криминал. Веќе неколку години, ОБСЕ преку свои проекти и обуки, промовира Центри за соработка помеѓу царината и полицијата како добра стратешка практика на прекугранична соработка. Во 2006 година, Канцеларијата на ОБСЕ во Албанија заедно со Единицата за стратешки полициски прашања (ЕСПП) на ОБСЕ спроведе двонеделна обука за борба против трговијата со луѓе. На обуката чија цел беше да прикаже нов аспект на обвинителниот акт и улогата на сведочењето на жртвата присуствуваше и МВР на РСМ¹³⁸. Во 2011 година, Мисијата на ОБСЕ во Косово спроведе практична вежба за земјите од регионот со цел зајакнување на капацитетот на полицијата, судските власти и царината во борбата против трговија со дрога. Оваа практична вежба придонесе за зајакнувањето на соработката на земјите од регионот и зголемување на протоколот на информации клучни за разбивање на синцирите за пренос на дрога во регионот¹³⁹.

3.4.2. ФРОНТЕКС (FRONTEx)

Европската агенција за гранична и крајбрежна стража, позната како Фронтекс е агенција на ЕУ со седиште во Варшава, Полска и учествува во координирање на граничната контрола на европската Шенген-зона.

Главни задачи на Фронтекс се:

- анализира податоци кои се во врска со ситуацијата на надворешните граници на ЕУ и надвор, за полесно да се утврдат миграциските обрасци и земјите членки да се поддржат во испитување, проверка, земање отпечатоци од прстите на мигрантите и идентификација;

¹³⁸Годишен извештај на генералниот секретар за активности поврзани со работењето на полицијата - ОБСЕ, 2011.

¹³⁹Ибид: 2011;

- координирање и организирање брзи интервенции и заеднички операции на надворешните граници на ЕУ кои се од помош за земјите членки вклучувајќи итни случаи од хуманитарна природа и спасување на море;
- подготвување проценка на ранливоста и анализи на ризик за проценка на подготвеноста и способноста на земјите членки со цел соочување со предизвиците на надворешните граници;
- пружање помош на земјите членки при присилно враќање на лица кои ги исцрпеле сите правни поволности поврзани со можноста за нивен престој во ЕУ;
- да ја поддржува соработката меѓу органите задолжени за спроведување закони, други агенции на ЕУ и царинските служби на морските граници;
- посветеност на спречување криумчарење, трговија со луѓе, тероризам и други прекугранични злodelа; и
- стручно знаење во областа на граничната контрола, развивањето на наставни програми и специјализирани курсеви за граничари ширум Европа.¹⁴⁰

Улогата на Фронтекс од нејзиното формирање постојано се развива, како што се развиваат предизвиците на границите на Европа, така се развива и улогата на Фронтекс. Фронтекс денес групира специјалисти во различни области, како што е фалсификување документи, граничен надзор, следење на украдени автомобили, спротиставување на шверц и трговија со луѓе, обука на граничари и истражување, развој и примена на нови технологии. Во поглед на обуките целта на Фронтекс е да се создаде европска култура на гранични услуги со највисок можен квалитет, со хармонизирани стандарди и оперативни процедури, и примена на стандардите секаде подеднакво. Според Бренер, виш офицер за обука во Фронтекс “Обуката е клучна, а основната обука е основата на градењето капацитети.” Исто така тој појаснува “Фронтекс не обучува граничари во име на земјите членки. Нашата улога е да ги дефинираме стандардите и да ја развиеме обуката, но на земјите членки е да ги спроведуваат во рамки на нивните национални системи. Само во ретки случаи директно ги обучуваме крајните корисници, како што се членовите на тимовите на Европската гранична стража”¹⁴¹

¹⁴⁰БарнесБабиќЈелена, 2020.

¹⁴¹Twelve second to decide, Frontex today: A Treasury of Best Practice ; 12 секунди за одлучување – ФРОНТЕКС.

Сепак единицата за обука во рамки на Фронтекс организира околу 200 активности за обука годишно. Обуките се водат според принципот “обучи го тренерот”. По спроведување на обуката граничарот се враќа во земјата-членка за да дејствува како локален обучувач и да ги пренесува новите вештини и знаења. Фронтекс своите функции со земјите кои се надвор од ЕУ ги остварува со потпишување на договори за оперативна соработка. Со оглед на тоа дека РСМ тежнее да биде примена во европското семејство, а воедно претставува дел од надворешните граници на ЕУ, соработката со Фронтекс е повеќе од потребна.

На 20 јануари 2009 година стапи во сила договор за соработка потпишан помеѓу Фронтекс и Министерството за внатрешни работи на РСМ, според кој соработката ќе се остварува постепено од размена на информации и анализа на ризик, преку заедничка обука и проекти за истражување и развој до заеднички оперативни мерки.¹⁴² Воспоставувањето на соработка со Фронтекс преставува чекор напред во зајакнување на капацитетите на РСМ во областа на граничното работење, пред се во обуката, борбата со илегалната миграција и организираниот криминал што е од големо значење со оглед на предизвиците со кои се соочува РСМ во поглед на нелегалната миграција, односно се поголемиот број на мигранти кои претежно транзитираат низ нашата држава. Потпишувањето на договорот подразбира заеднички координирани активности на РСМ со Фронтекс како набљудувач во земјите кои се членки на ЕУ, учество и соработка во координирани операции на Фронтекс извршени на заедничка граница, на пример како што е границата со Грција, размена на информации, и учество на РСМ како набљудувач на состаноци и сесии на Мрежата за анализа за ризици на Фронтекс. Овој договор и обезбеди на државата корист во зајакнувањето на капацитетите во управување на границите преку заеднички активности, обуки и операции од страна на претставниците на Фронтекс.¹⁴³

На 26.10.2022 година Владата на РСМ потпиша договор со Фронтекс преку кој започна заедничката операција на Фронтекс во РСМ. Операцијата има за цел поддршка на националните служби во граничната контрола и управувањето со миграциите,

¹⁴²“Working Arrangement with the FYR of Macedonia Concluded.” Retrieved from: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/working-arrangement-with-the-fyr-of-macedonia-concluded-10jaEG>, пристапено на 07 Јуни 2023.

¹⁴³Водич низ политиките, институциите и законодавството на Европската Унија: 42 .

вклучувајќи ги и превенцијата, откривањето и спречувањето на прекуграничниот криминал, прибирањето и размената на оперативни информации и идентификувањето на можни ризици и закани, јакнење на оперативната соработка и поддршка на оперативните капацитети.

Во текот на 2023 година Фронтекс ќе распореди повеќе од 100 службеници, патролни возила и специјална опрема, со што значително ќе се зголеми капацитетот за откривање на илегалната миграција. Граничната полиција и службениците од Фронтекс ќе учествуваат во заеднички тренинг активности за развој на капацитетите на гранична контрола преку размена на оперативни информации, професионално искуство и најдобри практики.¹⁴⁴ Во поглед на обуките, како што е претходно споменато, Фронтекс покрај тоа што одредува одредени насоки и препораки во однос на обуката, Единицата за обука во Фронтекс организира и реализира обуки на граничната и крајбрежната стража. На годишно ниво Фронтекс изготвува Каталог на предвидени обуки во кој точно се прецизира времето, местото и начинот на кој ќе се реализираат, а учесниците се одредуваат од страна на националните власти. Фронтекс воедно претставува главен партнер на МВР во областа на анализата на ризик, со чија поддршка се обучени не само крајните корисници, туку и сертифицирани национални обучувачи кои извршуваат обуки за потребите на граничната полиција.¹⁴⁵

PCM се определува за континуирано продлабочување на соработката со Фронтекс преку оперативна соработка (учество во заеднички операции и активности, размена на персонал итн.) ситуациска свесност и мониторинг, враќање, истражување и иновации, хоризонтални обуки и други тренинг активности. Континуирано се преземаат активности за материјално-техничко оремување на Граничната полиција, а сè уште е во тек спроведувањето на Твининг проектот ИПА 2016- “Усогласување на националните системи со барањата на ЕУ и Шенген барањата за Гранично управување”.¹⁴⁶

Согласно работната програма на Фронтекс за 2019 година “Развој и испорака на обука за гранична полиција и крајбрежна стража” Центарот за обука при МВР и Центарот за полициска обука и едукација од Сегед (Унгарија), заеднички го

¹⁴⁴“Радио Слободна Европа” Retrieved from: <https://www.slobodnaevropa.mk>, пристапено на 16 Април 2023.

¹⁴⁵Национална стратегија за интегрирано гранично управување, 2021-2025.

¹⁴⁶Национална програма за усвојување на правото на ЕУ, 2021-2023.

спроведоапроектот “Испоракана четири суштински компатибилни Шенген обуки во Западен Балкан врз основа на CCC и SQF”, како дел од програмата.Преку овој проект беше реализирана обука на 30 припадници на граничната полиција на тема “Експертиза на фалсификувани документи” и “Можности за откривање на украдени возила од голема вредност при гранична контрола на прва линија” кои се здобија со нови знаења и вештини од областа на откривање на фалсификувани документи и украдени возила.¹⁴⁷

Ова се само дел од обуките реализирани во РСМ кои се темелат на соработката и партнерството со Фронтекс.Соработката на МВР со Фронтекс вклучува и размена на информации, координација и учество во бројни обуки за едукација на граничната полиција, за полесно справувањесо нелегалната миграција, фалсификувањето на документи, организираниот криминал, корупцијата, трговијата со дрога итн.

Во поглед на нелегалната миграција таканаречената “Балканска рута” беше најчесто користена од мигрантите и бегалците да стигнат до Земјите од Западна Европа. Мигрантите преку Македонијаи Србија пристигнуваат до границите на земјите од ЕУ. Станува збор за огромен број на мигранти кој беше забележан во 2015 година чиј број во наредните години беше значително намален, но од 2021 година бројот на мигранти кои ја користат оваа рута повторно се зголеми и во 2022 година се детектирани 330.000 преминувања.¹⁴⁸ Со оглед на ваквиот број мигранти кои транзитираат низ РСМ распоредувањето на тимови на Фронтекс, според договорот, би значело спроведување на заеднички операции во случај на ненадејни миграциски движења што е од особена важност ако се земе во предвид фактот дека во борбата со илегалната миграција е неопходна материјална и логистичка подршка, особено ако се земе во предвид фактот декаво периодот 2013-2015 година во континуитет се регистрира зголемување на илегално преминување на границите на Република Македонија, како на влез од Република Грција, така и на излез кон Република Србија.Бројот на мигрантите повеќекратно се зголеми во текот на 2015 година, кога сè повеќе се користеше

¹⁴⁷“Завршена обука “Експертиза на фалсификувани документи“ и “Можности за откривање на украдени возила од голема вредност при гранична контрола на прва линија“.”<https://mvr.gov.mk/vest/13445>, пристапено на 18 Мај 2023

¹⁴⁸ Western Balkan Route, 2015. Retrieved from:<https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-balkan-route/>, пристапено на 26 Мај 2023.

Република Северна Македонија како дел од западнобалканската транзитна рута и беа детектирани вкупно 694.679 нелегални преминувања на државната граница.¹⁴⁹

3.4.3. ДКАФ (DCAF)

Соработката со ДКАФ е битна во поглед на развојот и реформа на граничната полиција. ДКАФ (Женевскиот центар за управување со безбедносниот сектор) е меѓународна фондација чијашто мисија е да помогне во спроведување реформизасновани на меѓународни норми и добри практики во безбедносниот сектор. ДКАФ промовира и спроведува истражувачка и проектна поддршка на држави и меѓународни актери, дава советодавна помош преку промоција на демократско управување со безбедносниот сектор со цел да се подобри управувањето со безбедноста. Со помош на партнерството со ДКАФ и поддршка од Европската Унија, Република Северна Македонија спроведува реформа во безбедносниот и разузнавачкиот сектор. Во соработка со ДКАФ е донесена Програма за реформи во разузнавачкиот и безбедносниот сектор, кој процес на реформа треба да трае до 2026 година, а целта е да се надминат слабостите во функционирањето на институциите кои беа првично детектирани. Како резултат на процесот на реформа формирана е Оперативно техничка агенција во делот на следењето на комуникациите.

Во мај, 2018 година од страна на ДКАФ во соработка со Собранието на РСМ се донесени Насоки за надзор над разузнавањето. Насоките се однесуваат на континуирано следење, преглед, евалуација и истрага на активностите на владините и јавните агенции, вклучувајќи го и спроведувањето на политиките, законодавството и извршувањето на државниот буџет. Со насоките е предвидена парламентарна инволвираност во надзорот над разузнавањето кој треба да ги опфати сите сектори на владеење, вклучувајќи ги и разузнавачките и безбедносните служби.¹⁵⁰

¹⁴⁹Проценка на закани од сериозен и организиран криминал, MBP Скопје 2016 достапно на https://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/publikacii%20pdf/SOCTA_v_11_03_2016_facing.pdf, пристапено на 08 Март 2023.

¹⁵⁰https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/MKD_INTELLIGENCE%20OVERSIGHT.pdf, пристапено на 12 Март 2023.

Како дел од програмата за поддршка на реформа во разузнавањето, во 2020 година ДКАФ изработи тематско резиме “Функции на контраразузнавањето и прогонот во разузнавачкиот сектор”, а во 2022 година објави тематски информативен документ “Внатрешна контрола во разузнавачките служби”.

Програмата за гранична безбедност на ДКАФ во Западен Балкан е основана за промовирање на регионалната стабилност и поддршка на соработката фокусирана на просперитетна ЕУ интеграција. Преку континуираниот аранжман од 2002 година, програмата придонесе за првите чекори кон професионализација на услугите и нивно усогласување со европските стандарди. Програмата за гранична безбедност во регионот на Западен Балкан се фокусира на зајакнување на капацитетите на службите за спроведување на законот поврзани со граничната безбедност и поддршка во три главни компоненти:

- 1.Оперативна соработка во борбата против организираниот и прекуграничниот криминал
- 2.Полициско образование и обука и
- 3.Воведување на европски/Шенген законодавни и практични стандарди во граничната полиција.¹⁵¹

ДКАФ им помага на земјите од регионот во унапредување на регионалната оперативна соработка и овозможува олеснување на регионалните прекугранични операции, ги анализира клучните случувања во граничната безбедност, ги идентификува трендовите во прекуграничниот криминал и учествува во градење на капацитети преку обуки за борба со организираниот криминал.

Улогата на ДКАФ во полето на реформи во граничната безбедност е содржана во Програмата за гранична безбедност на ДКАФ според која главна цел на реформите е да се обезбедат побезбедни граници, но и побезбедни заедници. Оваа функција ДКАФ ја реализираше преку учество во процесот на реформа на граничната полиција и беше носител на значајни проекти. Воедно ДКАФ има организирано голем број на обуки за зајакнување на безбедносните капацитети во РСМ вклучително и капацитетите на граничната полиција. Во 2012 година ДКАФ го објави Прирачникот за полициски интегритет кој има за цел да се спроведат реформи во полицијата со цел да се реши проблемот со корупцијата. Прирачникот за полициски интегритет треба да им помогне на

¹⁵¹<https://www.dcaf.ch/index.php/border-security>, пристапено на 17 Март 2023.

службите во изнаоѓање на ефикасни мерки за спречување на корупцијата во полицијата, да се зголеми нивната способност во борбата против криминалот, и да се зацврсти јавната доверба во полицијата. Обуката која е предвидена за реализирање на оваа програма се состои од девет модули, а е наменета за раководители и полициски службеници. Стратегијата, методологијата и содржината на прирачникот за обука се изработени според искуства од пилотпроекти во РСМ. Стратегијата е првиот чекор во креирање на обуката и опфаќа вршење на проценка на потребите и капацитетите за обука, следниот чекор е да се идентификуваат постоечките проблеми за да може да се изберат соодветни решенија, а за оваа цел важна е методологијата за вршење на проценка, планирање и за циклусот на обука да биде успешно спроведен. За примена на обуката се препорачува пристапот “обучи ги обучувачите” за да се постигнат максимални резултати. Неколку чекори треба да бидат земени во предвид пред реализирање на обуката:¹⁵²

1. Селекција на обучувачисо профил соодветен за обуката за интегритет
2. Организација на курс за фасилитатори за избраните обучувачи
3. Реализација и преглед на пилот курсот од страна на обучените обучувачи
4. Консолидација и прилагодување на прирачникот за обука и методологијата со чија помош ќе се спроведе обуката за интегритет на вработените во полицијата

Во прирачникот детално се опишани модулите кои треба да бидат разработени, големината на групата, времетраењето, начинот на спроведување на обуката, целта на модулот и наставната цел која треба да се постигне.

Ваквиот начин на планирање и реализирање на обука која се заснова на темелна подготовка и претходно идентификување на потребите е добар пример за тоа како треба да се организираат обуки и курсеви на национално ниво со цел да се постигне позитивен ефект во поглед на едукација на целната група. Според ДКАФ, проценката од потребата на обуки зависи од:

- потребите на полицијата
- интересот помеѓу вработените

¹⁵²Прирачник за спроведување обука за полициски интегритет, 2015: 2.

- ефективността на извршените обуки¹⁵³.

Освен обуката за интегритет на полициските службеници, во 2009 година ДКАФ има организирано и Меѓународен Курс за командири на полициски станици во времетраење од 15 месеци кој беше наменет за кандидатите за командир на граничните полициски станици. Курсот е реализиран во тесна соработка со експерти од земјите членки на ЕУ, а целта е да се постигне успех во развојот на ефективен, ефикасен и граѓански ориентиран систем на гранична безбедност.¹⁵⁴

Во 2015 година ДКАФ објави документ Граничното управување и родот кој се однесува на родовата рамноправност и на пристапот на жените во управување на безбедносниот сектор.

ДКАФ даде огромен придонес во изработка на Планот за интегритет на МВР 2023-2025 година. Планот за интегритет е важен инструмент за идентификување и спречување на ризиците за корупција и нарушување на интегритетот. Високиот полициски интегритет е основа за создавање на меѓусебно почитување и доверба помеѓу граѓаните и полицијата и има голема улога во ефективната борба против криминалот и корупцијата.¹⁵⁵

ДКАФ учествува и во голем број на донации во опрема и технички средства. Во 2023 година е потпишан Договор за донација на лабораториска опрема наменета за потребите на Одделот за форензички испитувања. Целта на оваа донација е поддршка на Министерството за внатрешни работи во подобрување на капацитетите за квалитетно чување и ракување со биолошките примероци, минимизирање на ризикот од контаминација и нивно квалитетно процесирање за ДНК профилирање.¹⁵⁶

ДКАФ учествува во организирање на заеднички активности од страна на безбедносните служби на повеќе држави од регионот. Во соработка со Програмата за гранична безбедност на ДКАФ и проектот за борба против сериозен криминал во Западен Балкан-ИПА 2019 во периодот од 27ми март до 4ти април Министерството за внатрешни работи на РСМ заедно со претставници на полициите на Србија, Словенија,

¹⁵³Retrieved from <https://ssat.dcaf.ch/mkd/Share/Private-Spaces/ISSAT/Performance-Management/Rating-Scales>, пристапено на 26 Мај 2023.

¹⁵⁴Здравковски, 82.

¹⁵⁵План за интегритет МВР 2023-2025 година, страна 8.

¹⁵⁶достапно на <https://mvr.gov.mk/vest/29485>, пристапено на 08 Април 2023.

Хрватска, Црна Гора, Албанија и Босна и Херцеговина спроведоа заедничка акција “Артефакт” на граничниот премин Табановце.¹⁵⁷

3.4.4. УНХЦР (UNHCR)

Република Северна Македонија целосно е вклучена во активностите што ги спроведува УНХЦР, посебно во проектите што вклучуваат логистичка помош и обуки за имплементација на Законот за бесплатна правна помош за бегалци и азиланти. Имено, УНХЦР бара од секоја земја фер третман при транзит на бегалците и азилантите, подготвоката справување со поголеми пристигања на мигранти и бегалци и воспоставување на подобро управуван и поефикасен систем за азил. Препораките на УНХЦР се:

- да се обезбеди сите релевантни закони и постапките за азил да се применуваат во пракса и дополнително да се измени законодавството за да се обезбеди целосно почитување на релевантните стандарди во правото за бегалци и човекови права;
- да се обезбедат информации за пристап до постапките за азил достапни на граничните премини и во прифатните центри на јазици коишто ги разбираат барателите на азил;
- да се воспостават механизми на границата за навремена и стандардна проверка чувствителна на потребата од заштита, профилирање и упатување на мигранти и лица на кои евентуално им е потребна меѓународна заштита за да се обезбеди соодветен одговор од надлежни лица, особено навремена помош за лицата со посебни потреби.

Република Северна Македонија има усвоено Закон за азил и привремена заштита¹⁵⁸ кој беше значително изменет во 2012 година. УНХЦР учествуваше во подготовка на измените на законот со цел да се усогласи со меѓународните стандарди. Во законот е предвидено граничарите и полициските службеници да ги исполнат своите обврски, да им обезбедат на барателите на азил пристап до постапката за баратели на азил. За таа цел УНХЦР обезбедува редовна обука за граничарите и полициските

¹⁵⁷ достапно на <https://mvr.gov.mk/vest/25707>, пристапено на 08 Април 2023.

¹⁵⁸ Закон за азил и привремена заштита (“Службен весник на Република Македонија“ 2013, 54)

службеници за да ја сфатат ранливоста и потребата од посебен пристап кон лицата на кои им е потребна заштита, како и обука за меѓународното право за човекови права и бегалци и други релевантни теми¹⁵⁹. Потребата од таков вид на обуки е особено важна за граничната полиција бидејќи во најголем дел од случаите тие се првата алка која доаѓа во контакт со ранливите категории на лица на кои им е потребна заштита. Граничната полиција треба пред сè да ги идентификува лицата кои би можеле да имаат потреба од меѓународна заштита, да биде запознаена со законските нормативи, процедурата и постапките кои треба да се преземат во оние случаи кога одредено лице се јавува како барател на азил.

Освен преку обука својата функција УНХЦР ја остварува и преку донации. На 7 април 2022 година, донираше 46 компјутери за потребите на граничната полиција со цел да се зајакне дигиталниот капацитет за регистрирање на лица кои се дел од мешани движења, вклучувајќи и баратели на азил и да се олесни учеството на гранична полиција на онлајн обуки и средби, со цел да се подобри заштитата на ранливите лица.¹⁶⁰

Нашата држава има направено големи чекори за заштита на правата на бегалците, а доказ за тоа е дека во последниот период беа прифатени голем број на украински бегалци и семејства. Со успешното спроведување на проектот: „Усогласување на националните системи за гранично управување со барањата на ЕУ и Шенген“ во чии рамки се изготви Националната стратегија за интегрирано гранично управување на Р.С. Македонија, во согласност со Европскиот концепт за Интегрирано гранично управување, е направен голем исчекор кон управувањето со границите и нерегуларната миграција, како заеднички интерес на Р.С.Македонија, ЕУ и УНХЦР.¹⁶¹

3.4.5 ИОМ (ИОМ)

Меѓународната организација за миграции (ИОМ) како меѓународна организација за миграции е посветена на принципот дека хуманата миграција има позитивен ефект како врз општествата кои ја спроведуваат така и врз мигрантите. Како меѓувладина

¹⁵⁹Достапно на <https://www.unhcr.org/north-macedonia.html>, пристапено на 27 Декември 2022.

¹⁶⁰Денес магазин, достапно на: <https://denesmagazin.mk/>, пристапено на 27 Декември 2022.

¹⁶¹Retrieved from: <https://mvr.gov.mk/vest/22740>, пристапено на 10 Јануари 2023.

организација, ИОМ заеднички дејствува со цел да помогне во исполнување на сите предизвици поврзани со миграцијата, поттикнување на економскиот и социјалниот развој преку миграцијата, поттикнување на хуман однос спрема мигрантите. Во тој контекст, за време на мигрантската криза, ИОМ и помагаше на РСМ со обезбедување на опрема, храна и сместување за мигрантите во прифатните центри, како и при нивното регистрирање. Ваквата поддршка е значаен чекор кон успешно справување со миграциската криза и создавање на нов, современ пристап за обезбедување на државните граници.

Во 2016 година, МВР доби донација од ИОМ, 24 нови возила за Граничната полиција кои беа од исклучително значење за време на мигрантската криза¹⁶². Истата година, во соработка со ИОМ се одржаа обуки на тема „Показателите за идентификација на жртвите на трговија со луѓе во мешаните миграциски текови” кои се изработени за да помогнат при рана идентификација на потенцијалните жртви¹⁶³. Следната година, се одржаа обуки под наслов „Сузбивање на трговијата со луѓе и криумчарење мигранти” на кои се обучија 180 полицајци¹⁶⁴.

ИОМ спроведува обуки и за хуманитарно управување на границите со претставниците од Регионалните центри на гранични работи, Регионалните центри за социјална работа, Министерството за труд и социјална политика, Црвениот крст и меѓународните актери. Според Член 26, Став 2 од Законот за полиција, полициската обука се развива и согласно принципите на борба против расизмот и ксенофобијата¹⁶⁵. Покрај обезбедување безбедна миграција и мобилност на луѓе, ИОМ исто така спроведува програми за спречување дискриминација, за етички кодекс на однесување на полициските службеници при премин на границата и сл. Сепак, прашањата поврзани со злосторства од насилство, ксенофобија, директна омраза или дискриминација против мигрантите сè уште не се решени и затворени бидејќи пред се, Националната стратегија за еднаквост и недискриминација и Законот за спречување и заштита од дискриминација не содржат конкретни одредби за мигрантите. Од септември 2021 година, една од

¹⁶²Retrieved from: <https://mvr.gov.mk/vest/2384>, пристапено на 12 Јануари 2023.

¹⁶³Анекс на Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе

¹⁶⁴Национална стратегија 2017 – 2020 година и Национален акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција) Retrieved from: <http://nacionalnakomisija.gov.mk/wp-content/uploads/2016/12/Nacionalna-strategija-i-akciski-plan-za-borba-protiv-trgovija-so-lugje.pdf>

¹⁶⁵Член 26 од Закон за полиција (Службен весник на Република Македонија бр. 114/2006)

активностите во Стратегијата за интеграција на странци и бегалци 2017-2027 година е „Овозможување еднаков пристап до домување со цел поттикнување социјална интеграција и заштита од дискриминација“¹⁶⁶.

Граничната полиција има огромен бенефит од соработката со ИОМ, а тоа се согледува во унапредување на активностите на гранична полиција преку соодветен тренинг и едукација, што овозможува зголемување на ефикасноста и квалитетот во вршењето на гранични проверки, контролата и надзорот над државната граница и спречување на илегалното преминување на границата. Ваквиот облик на обука и тренинг на полициските службеници ќе им овозможи полесно препознавање, откривање и фаќање на сторителите на трговија со луѓе и криумчарење мигранти (криминални активности тесно поврзани со мигарцијата), но воедно препознавање и на жртвите на овие кривични дела и пружање на соодветна помош. Покрај тоа, ИОМ придонесува за координирање на активностите и олеснување на размената на информации и податоци меѓу државните органи кои се надлежни во управување со границите и интеграција на граничната контрола. ИОМ има важна партнерска улога со државните институции во справување со илегална миграцијата и зајакнувањето на безбедноста на границите. ИОМ изготви и нови модули за обука во областа на борбата против трговијата со луѓе со цел да се подобрат услугите и грижата за жртвите. Со големо искуство, овие модули се направени по пат на теренски пристап за да се направи компилација на позитивни примери кои ИОМ ги има против трговијата со луѓе. За прв пат, алатките за обука против трговијата со луѓе ќе бидат достапни и лесно може да се модифицираат за да одговараат на различни јазици и контексти. Секој модул содржи практични примери за активностите од оваа област. На овој начин, граничната полиција, ќе има економичен и брз пристап до обуки за борба против трговија со луѓе преку ИОМ. Но, иако модулите презентираат широк спектар на примери, сепак трговијата со луѓе е сложена и менлива појава и треба секогаш да се има предвид дека едукацијата на Граничната полиција треба да се надградува преку најнови методи на едукација со цел да биде во тек со новите предизвици.

¹⁶⁶ Retrieved from: <https://myla.org.mk/9456/>, пристапено на 12 Јануари 2023.

3.4.6. ЦЕПОЛ (CEPOL)

Агенцијата за обуки за спроведување на законот на Европската Унија ЦЕПОЛ е посветена на развивање, спроведување и координирање на обука за службениците кои го спроведуваат законот. Агенцијата за обука на ЕУ работи со голем број на организации за спроведување на законот. Седиштето на ЦЕПОЛ е во Будимпешта, Унгарија и придонесува за побезбедна Европа преку олеснување на соработката и размената на знаење меѓу службениците за спроведување на законот на земјите членки на ЕУ и за трети држави за прашања кои произлегуваат од приоритетите на ЕУ во однос на безбедноста, особено од Циклусот на политики на ЕУ за организираниот криминал. Обуката и прекуграничната соработка на националните службеници за спроведување на законот е повеќе од потребна ако се земе во предвид порастот на транснационалниот сериозен криминал. ЦЕПОЛ обединува мрежа на институти за одржување обука на службениците за спроведување на законите во земјите кои се членки на ЕУ и ги поддржува во обезбедување обука и соработка за спроведување на законите и размената на информации. Исто така, ЦЕПОЛ соработува со организации на ЕУ, меѓународните организации и некои трети земји за да се осигура дека најсериозните закани за безбедноста ќе се решат со колективен одговор.

Соработката на нашата држава со Агенцијата за обуки за спроведување на законот на Европската Унија – ЦЕПОЛ е започната во 2017 година со работен аранжман кој овозможи учество на службеници за спроведување на законот на Република Северна Македонија на обуки на ЦЕПОЛ, како и учество на службеници за спроведување на законот од ЕУ, кои работат во областа на правдата и внатрешните работи на обуки организирани од страна на Центарот за обука на полиција на РСМ. Во последните години соработката бележи особен пораст и се одвива непречено преку учество на службениците за спроведување на законот на РСМ на специјализирани обуки скроени согласно Стратешката проценка за потреби од обука EU-STNA во организација на Агенцијата, како и преку учество на Програмата за размена на службеници за спроведување на законот. Од 2020 година се реализира проектот „Партнерство против

криминалот и тероризмот во Западен Балкан”, преку кој се зголеми оперативната соработка во регионот во борбата против организираниот криминал и тероризмот.¹⁶⁷

Во поглед на обуката ЦЕПОЛ се стреми да понуди иновативни и напредни активности за обука. Користи различни методи за пристап на учењето меѓу кои: курсеви, работилници, конференции и семинари кои обично траат една недела и се одржуваат во институт за обука во една од земјите членки на ЕУ или во седиштето на ЦЕПОЛ. Активностите што ЦЕПОЛ ги спроведува даваат можност да се стекне подлабоко разбирање на сите теми поврзани со безбедноста, криминалот итн. Учесниците ги спроведуваат најдобрите практики и може многу да се научи од нив. Исто така, ЦЕПОЛ спроведува и онлајн учење како далечинско учење во форма на вебинари, онлајн курсеви и онлајн модули. ЦЕПОЛ спроведува и програма за размена на службеници во стилот на Еразмус која им овозможува на службениците да разменат идеи, знаење, практики со колега од нивната земја во рок од една недела и да иницираат проекти за соработка, поттикнувајќи длабоки и долготрајни можности за учење. ЦЕПОЛ нуди и магистерска академска програма со цел да одговори на заедничките предизвици на соработка за спроведување на законот во рамките на внатрешната безбедност. На студентите им се нудат научни компетенции кои се спроведуваат во практиката на европската заедница¹⁶⁸.

Активностите кои ЦЕПОЛ ги спроведува во борбата против прекуграничниот криминал се: Контратероризам, превенција на криминал, соработка со ЕУ, човекови права, учење и обука, менаџмент, економски криминал, политики на ЕУ, техники за спроведување на законот, истражување и наука, друг организиран криминал, трговија со дрога, трговија со луѓе, фалсификување на документи, сексуално злоставување на деца итн. Се залага во борбата против организираниот криминал, борбата против тероризмот преку обезбедување можности за надградба на капацитетите во областа на спроведувањето на законите, преземањето на конкретни мерки со цел зајакнување на капацитетите преку обуки на службите на нашата држава и зајакнување на соработката меѓу партнерите од Р.С.Македонија на поле на имплементацијата и развојот на обуки за агенциите.

¹⁶⁷ <https://makfax.com.mk/makedonija/spasovski-martin-lopez>, пристапено на 14 Септември 2023.

¹⁶⁸ Retrieved from <https://www.cepola.europa.eu/training-education/our-learning-portfolio>, пристапено на 24 Септември 2023.

ЧЕТВРТ ДЕЛ

4. УНАПРЕДУВАЊЕ НА АКТИВНОСТИТЕ НА ГРАНИЧНАТА ПОЛИЦИЈА ЗА ОТКРИВАЊЕ ФАЛСИФИКУВАНИ ДОКУМЕНТИ

Сите обуки кои се спроведуваат во рамки на МВР, вклучително и обуките за откривање на фалсификувани документи се во согласност со Правилникот за обуки на МВР¹⁶⁹ и Законот за полиција.¹⁷⁰ Во изминатиот период Министерството направи значајни чекори за унапредување на системот на обука на вработените во Министерството, а доказ за тоа е донесувањето на Стратегија за обука и развој на вработените во МВР 2022-2024 година, во чија изработка учествуваа голем број на вработени во МВР од различни организациони единици, а покрај нив и претставници на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

Целта на донесената Стратегија е да се унапредат ефектите од обуката и развој на вработените во Министерството. Ваквиот начин на третирање на обуките треба да овозможи поврзување на обуката со професионалниот и кариерниот развој на вработените.¹⁷¹ Центарот за обука има намера да испорача современа, квалитетна и ефективна обука на вработените во МВР и треба да ја преземе централната функција во процесот на обучување на сите вработени, што подразбира постоење на добра координација помеѓу Единицата за обуки во рамки на Министерството и Центарот за обука, но истовремено се отвара и потребата од дополнителни кадровски ресурси и обучувачки капацитети. Раководниот кадар во Министерството треба да биде свесен

¹⁶⁹Правилник за обуки на МВР (Службен весник на РМ 2015, бр. 42)

¹⁷⁰Пречистениот текст на Законот за полиција ги опфаќа: Законот за полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр.114/06), Законот за дополнување на Законот за полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр.6/09), Законот за изменување и дополнување на Законот за полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр.145/12), Законот за изменување и дополнување на Законот за полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр.41/14), Законот за изменување и дополнување на Законот за полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр.33/15) и Одлуката на Уставниот суд на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ број 148/08).

¹⁷¹Стратегија за обука и развој на вработените во МВР, 2022-2024.

дека обуките засновани на компетенции претставуваат клучен фактор за успех на сите организациони единици во рамки на Министерството.

Важен чекор кој е направен во оваа стратегија е навремено дефинирање и утврдување на моделот на кариерно унапредување засновано на *мерит системот*¹⁷², особено конкретизирање на вреднувањето на обуката во професионалниот и кариерниот развој на вработените. Од досегашното искуство честопати сме сведоци дека кон процесот на обучување во МВР се гледа како на небитна активност и од страна на раководните работници се назначуваат слушатели на кои можеби и не им е потребна обуката, а присуството и стекнувањето со сертификат за одредена обука многу ретко значи и развој во кариерата, односно процесот на обучување на кадри преку континуирани обуки не е вреднуван на соодветен начин и на него се гледа како на рутинска активност која треба да се помине. Не е доволно само донесување на законска регулатива и стратегија за обучување, туку е потребно и доследно почитување на заложбите и определбите во Стратегија.

Секоја стратегија, а со тоа и Стратегијата за обука и развој на вработените, мора да се прифати и спроведува како процес на организациски промени на ниво на целиот систем на МВР, а со тоа и промени во системот на обука и развој на вработените.¹⁷³ Унапредувањето на системот за обука во МВР би значело и унапредување на системот за обучување на Граничната полиција, за која нема посебна стратегија и обуките се развиваат во рамки Стратегијата за обука на МВР.

4.1. ИДЕНТИФИКУВАЊЕ МОЖНОСТИ ЗА РАЗВОЈ НА ОБУКИ ЗА ГРАНИЧНА ПОЛИЦИЈА

Кога станува збор за можности за развој на обуките во гранична полиција, можностите за развој треба да се бараат во оние области во кои се забележани недостатоци и пропусти во системот за обука кои би можеле да се подобрат во иднина. Треба да се тргне од слабостите, да се изнајде начин за подобрување на слабите страни и пропусти во системот и да се зголеми ефективноста во работењето. Со систематски

¹⁷²Принцип на вработување и напредување според системот на квалификации, знаење и заслуги

¹⁷³Стратегија за обука и развој на вработените во МВР, 2022-2024.

пристап кон процесот на обучување во Министерството би се подобрил и процесот на обука на граничната полиција. Од друга страна специфичностите при извршување на работните задачи на гранична полиција поготово при откривање на фалсификувани документи бараат и специфичен пристап на обука на вработените во гранична полиција, поради што ова е една од причините за разработка на посебен Модел и Стратегија за обука на гранична полиција.

Кога станува збор за континуираните обуки во гранична полиција можностите за развој треба да се бараат во *современа обука со употреба на современа технологија*. Со оглед на тоа дека технологијата е во постојан развој и живееме во време на дигитализација примената на современа опрема и технички средства за време на обуките е повеќе од потребна. Современата обука треба да биде насочена кон развој на платформа за електронско учење и електронски курсеви, модернизација на ИТ опремата со која располагаат организациските единици и модернизација на опремата во ЦО која обучуваачите ја користат за време на континуираните обуки. Употребата на современа технологија би значело и *развој на практичниот дел* од обуките. Ова е значајно за обуките кои се однесуваат на гранична полиција, поготово за фалсификувани документи. Наставните програми за овие обуки опфаќаат практичен и теоретски дел, но за реализација на практичниот од големо значење е примената на современа технологија и средства за откривање на фалсификувани документи за време на обуката.

Во изминатиот период обуките беа организирани од стана на меѓународни организации или Амбасади во РСМ. За време на реализација на обуките беа користени регула, лупа и други технички средства, за разлика од обуките организирани од страна на Министерството кои во глобала се сведуваат на теоретски дел. Целта на таквите обуки е да се зголемат вештините за работа со средствата за откривање на фалсификувани документи како што е Regula, а со тоа подобрување на вештините на ракување и работа со персонализирани техники на автоматска верификација на патните документи, проверка на биометриските елементи, како и форензичко испитување на личните документи.

Развој на обуките ќе се овозможи со зголемување на техничката опременост и средствата при спроведување на обуките и создавање на можност за користење на

вистински фалсификувани документи за време на обуката, а не само компјутерска презентација со фотографии од откриени фалсификувани документи.

Можеби најважен дел на кој треба во иднина да биде насочен развојот на обуките е *вклучување на обуките во системот на кариерно унапредување* во Министерството¹⁷⁴. Во Стратегијата како клучни точки на кои треба да се посвети внимание во овој процес се:

- Усогласување на дизајнот на работните места во систематизацијата со моделот на мерит системот со вклучување на специјални компетенции за секое работно место и потреба од воведување на испит за кариера на определените работни места;

- Процесот на управување со човечки ресурси во Министерството треба да започне со анализирање на работата користејќи го описот на работното место и изведба на работата. Врз основа на добиените резултати треба да се врши квантитативно и квалитативно планирање на човечките ресурси;

- Развој на програми за кариерното унапредување.

Доколку во иднина се постигне развој во овие насоки тоа би било можност за голем исчекор во системот за обука во Министерството од причина што кон самиот процес на обука ќе се гледа на еден поинаков начин и ќе се зголеми мотивираноста на вработените да учествуваат во обуките и вистински да ги зголемат нивните знаења доколку се земе во предвид дека за развој во кариерата стекнатите компетенции од обуките ќе бидат неопходни. Воедно ќе се намали процесот на честа промена на работните места на вработените без да се направи претходна анализа на потребите од таа промена. Таквиот пристап би значел и зголемување на ефективноста во работењето на вработените доколку при промена на работното место се земе во предвид кариерното унапредување кое покрај другото ќе биде базирано на квалитативна анализа. Доследната примена на системот на кариерно унапредување за гранична полиција би значело дека унапредувањето и распоредувањето на соодветни работни места ќе биде во согласност со критериумите кои ги бара одредено работно место врз основа на претходна спроведена анализа, односно во предвид треба да се земат сите фактори, како што е

¹⁷⁴Ова претставува приоритет кој е предвиден во Стратегијата за Обука и Развој на вработените во МВР, 2022-2024 година

работното искуство, образованието, постигнатите резултати и стекнатите компетенции преку системот на обука во МВР, кои се потребни за одредено работно место.

Можност за развој на обуките во гранична полиција ќе се постигне покрај останатото и со изработка на посебен *модел за обука во рамки на граничната полиција* кој ќе ги опфати специфичните потреби за обука на вработените и ќе биде изработен врз основ на темелна анализа на потребите од обука во рамки на организационите единици во Регионалните центри.

4.2. ПРЕДЛОГ МОДЕЛ ЗА ОБУКА ВО РАМКИ НА ГРАНИЧНАТА ПОЛИЦИЈА

Моделот за обуки во граничната полиција треба да биде модел базиран на Стратегијата за Обука и Развој на вработените во Министерството и во согласност со Стратешкиот план, а во него да бидат опфатени приоритетите и потребите на гранична полиција. Потребата од посебен модел за развој на обуките во гранична полиција потекнува од специфичните задачи кои ги извршуваат припадниците на Министерството кои работат во рамки на граничната полиција. Пред се моделот треба да биде базиран на реалните потреби кои ги имаат вработените. Тоа подразбира дека првата фаза која треба да ја опфати моделот е фазата на *добра проценка и анализа на потребите од обука*. Оваа фаза треба да биде спроведена во сите Регионални центри за Гранични работи кои е потребно да направат проценка на потребите од обука на нивните вработени. Оваа постапка треба да се спроведува континуирано, а на крајот на тековната година секоја полициска станица во рамки на Регионалните центри ќе изработи статистика за обуките на кои биле учесници вработените од полициската станица и ќе изработи список на потребни обуки кои е потребно да ги посетат вработените во рамки на идната тековна година. Покрај ова раководниот кадар во рамки на ПС потребно е да води евиденција за секој вработен во организациската единица за тоа кои обуки ги има посетено и да ја идентификува потребата од дополнителна обука кај секој вработен поединечно.

Овој пристап кој треба да почне од најниското ниво во организационата единица треба да овозможи реално согледување на потребите за обука во рамки на секоја полициска станица поединечно, а водењето евиденција за посетеност на обука за секој

вработен ќе овозможи рационално спроведување на обуките и нема да има случаи каде одредено лице неколку пати присуствува на иста обука, а друг вработен не бил ниту еднаш. Евиденциите кои ќе бидат изработени во полициските станици за посетеноста на обуките во тековната година и предлогот за потреба од идни обуки потребно е да биде доставен во рамки на посебна организациона единица во Регионалните центри. Откако ќе се соберат податоците од сите полициски станици Регионалните центри треба да ги достават до Одделението за гранични работи и миграции. ОГРМ ќе ги согледа потребите и приоритетите од обука во рамки на сите РЦ за ГР кои ќе бидат доставени до Организациона единица надлежна за управување со човечки ресурси во рамки на Министерството. Таа единица ќе изготви **Годишен план за обука на гранична полиција** во кој ќе бидат опфатени приоритетните области за обука на вработените во гранична полиција, видот на обуките, категоријата и бројот на учесници.

Откако ќе заврши фазата на проценка на потребите која претставува најзначаен чекор во целокупниот процес на обучување, следната фаза е *фазата на подготовка на обуките*. Оваа фаза се одвива во согласност со Годишниот план за обуки. Сето она што е предвидено во Годишниот план за обука на гранична полиција треба да биде преточено во Наставна програма за подоцна да биде реализирано и да ги даде посакуваните ефекти.

Во подготовка на наставната програма покрај советници од Центарот за обука потребно е поголема вклученост на експерти од областа на која се однесува обуката, но вклученост и на претставници од меѓународните организации кои имаат долгогодишно искуство во процесот на обучување во согласност со меѓународните стандарди. И можеби најбитен дел во подготовка на материјалот за обука би имале познавачите на андрагогијата кои треба да дадат насоки за тоа како материјалот да биде прилагоден за категоријата на слушатели за кои е наменет. Откако ќе биде изработена наставната програма потребно е да биде доставена до организациска единица на министерството надлежна за управување со човечки ресурси. Во процесот на изготвување на наставниот материјал треба да се земат во предвид неколку околности:

1. големина на групата на слушатели
2. место каде ќе се спроведува обуката
3. категорија на работници за кои е наменета
4. времетраење на обуката

5. технички средства со кои ќе се изведува.

Реализацијата на обуките е следната фаза каде она што е проценето како приоритет и што е испланирано во претходната фаза треба да биде реализирано. Обуките во Гранична полиција може да се одвиваат на централизирано и децентрализирано ниво, но без разлика дали ќе биде спроведена во Центарот или во рамки на организационата единица битен дел од овој процес е начинот на кој се спроведува и обучувачите кои ја спроведуваат обуката, во поглед на нивните компетенции.

Процесот на реализација зависи од голем број на фактори. Добро проценети приоритети и добро подготвени наставни програми е еден од предусловите за успешна реализација на обуката. Пред се овој процес треба да започне со навремено известување на раководниот кадар од ПС за обуката која треба да се реализира (времето, местото, начин и бројот на учесници кои треба да присуствуваат на обуката). Раководниот кадар врз основ на известувањето треба да ги назначи слушателите кои ќе присуствуваат. Секогаш во предвид треба да се земе потребата на вработените од одреден вид на обука, врз основ на претходно изготвена евиденција која треба да ја водат станиците, а не назначувањето на слушателите да биде заради формално пополнување на бараниот број на слушатели како што многупати се случува во пракса.

Обуката треба да биде реализирана според претходно точно утврдено време и место на реализација, со предвидените средства и опрема за извршување на обуката и според претходно утврден број на учесници и обучувачи кои ќе ја реализираат обуката.

Откако ќе биде реализирана обуката следува последната фаза во која се врши *анализа на резултатите од обуката* во која фаза се врши евалуација на постигнатите резултати. Најважен дел од овој процес е добиениот фидбек (повратна информација) од страна на присутните на обуката. Најдобро е после секоја завршена обука да се направи анкетен лист преку кој слушателите ќе може да дадат свое мислење за тоа колку обуката ги исполнила нивните очекувања, дали во целост ги исполнила целите кои биле претходно предвидени, како обучувачите се воделе низ тематските единици и кои се недостатоците кои ги воочиле слушателите. Добиената информација од присутните е значајна бидејќи истата може да биде добра насока за тоа што треба да се смени или подобри кај наредните планирани обуки за да се постигне крајната цел на обучувачкиот процес.

Учесниците потребно е да добијат потврда за успешно завршена обука и еден примерок од потврдата потребно е да биде доставен до организацина единица надлежна за управување со човечки ресурси во рамки на Министерството како што веќе е предвидено во чл.71 од Правилникот за обука (сл.весник на РСМ бр.42 од 2015 година).

ПЕТТИ ДЕЛ

5. МЕЃУНАРОДЕН АЕРОДРОМ СКОПЈЕ – НАДЛЕЖНОСТИ И ОРГАНИЗАЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ

Најголем дел од емпириското истражување за изработка на овој труд е направено во Полициска Станица за Гранични Проверки “Меѓународен Аеродром”- Скопје. Овој граничен премин спаѓа во првата категорија на гранични премини (стратешки граничен премин) кој е неприкинато отворен за меѓународен сообраќај. Според организациската поставеност припаѓа на Регионалниот центар за гранични работи - Север.

Воздухопловниот сообраќај бележи голем подем во последните години, одосно се поголем број на патници се одлучуваат за користење на воздушниот сообраќај пред се поради воведувањето на економични авио летови и зголемувањето на бројот на линии со што се создава можност за поврзување на РСМ со голем број на дестинации. Бројот на патници кои во 2016 година го користеле воздушниот сообраќај во РСМ е 1 788 233 патници, а во 2022 година вкупниот број на патници кои го користеле воздушниот сообраќај изнесува 2 365 847 патници¹⁷⁵. Како резултат на зголемување на фреквенцијата на патници на воздушните гранични премини, а за да се обезбеди ефикасна гранична контрола, се јавува и потребата од постојана едукација на граничната полиција за откривање на фалсификувани патни документи со цел да се спречи незаконското преминување на државната граница кое е во пораст со оглед на зголемениот проток на патници на аеродромите.

Покрај едукацијата неопходна е и соодветна техничка опременост со чија помош ќе се откриваат фалсификуваните документи и ќе се биде во тек со најновите методи кои

¹⁷⁵Државен завод за статистика на РСМ, Соопштение од областа: Транспорт и комуникации

ги користат професионалните фалсификатори. Токму тоа е причината, воедно и мотивот, за најголем дел од истражувањето во овој магистарски труд да биде посветено на Полициска Станица за Гранични Проверки “Меѓународен Аеродром”- Скопје.

За потребите на овој труд направена е статистичка обработка на Анализа на ризик, изработена од ПС за ГП “Меѓународен Аеродром”- Скопје, за 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 и 2021 година и е спроведено истражување во рамки на кое во 2023 година се изврши анонимно анкетање на полициски службеници кои работат на граничниот премин.

5.1. СТАТИСТИЧКА ОБРАБОТКА НА ОТКРИЕНИ ФАЛСИФИКУВАНИ ДОКУМЕНТИ НА МЕЃУНАРОДЕН АЕРОДРОМ СКОПЈЕ ВО ПЕРИОД 2016-2021

“Анализа на ризик” е системска проверка на закани, ранливости и влијанија, чии што исход е евидентиран во форма на процена на ризик. Моделот на Анализа на ризик е воспоставен на сите нивоа од граничното работење со цел поефикасно справување со прекуграничниот криминал. Изработката на Анализа на ризик им помага на носителите на одлуки во планирањето и организацијата на граничното работење, како и навремено преземање на активности за навремена идентификација, проценка и постапување по одреден ризик, кој би можел да ја загрози безбедноста на државната граница. Целта на изработка на анализата на ризик е да се обезбедат информации и статистички показатели врз основа на кои ќе се идентификуваат ризиците. Преку користење и обработка на информациите и податоците добиени преку Анализа на ризик се овозможува постигнување на подобри резултати во борбата против прекуграничниот криминал.

Со Анализата на ризик се постигнуваат следните цели:

1. Идентификација на загрозеноста, ранливоста и влијанието
2. Проценка на нивото на загрозеност, ранливост и влијание
3. Одредување на мерки и активности

4.Распоредување на луѓето и техниката (операционализација)¹⁷⁶

Практичната цел на овој труд која беше предвидена е да се разгледаат моменталните состојби во функционирањето на современиот систем на борба против прекуграничниот криминал и да се обезбедат научни сознанија врз основа на кои може да се подобрат превентивните и репресивните дејствија на граничните безбедносни субјекти. За да се постигне оваа цел направена е статистичка обработка на Анализа на ризик изработена од Полициска Станица за Гранични Проверки “Меѓународен Аеродром Скопје“ во временски период од 2016-2021 година (Регионален центар за гранични работи Север, ПС за ГП “Меѓународен Аеродром Скопје” Рег. бр.22.17.16-271/1 од 06.07.2023 година).

Врз основа на статистичката обработка на Анализа на ризик во период од 2016 до 2021 година се добиени следните резултати:

Најголем број од лицата кои извршиле фалсификување на документи се од машки пол. Според обработените податоци од анализите на ризик, во 2016 година, 50 лица фалсификатори биле од машки пол, а само 3 лица биле од женски пол, а во 2017 година од 87 лица кои користеле фалсификувани документи, 76 лица биле од машки пол, а 11 лица од женски пол. Во 2018 година од 78 лица фалсификатори, 69 биле од машки, а само 09 лица од женски пол. Овој тренд продолжува и во 2019 година кога од вкупно 33 лица кои фалсификувале документи 28 биле од машки пол а, само 5 од женски пол. Во 2020 година 92% или 22 од 24 лица што биле откриени со фалсификувани документи биле од машки пол, а само 2 лица или 8% од фалсификаторите биле од женски пол. Во периодот на 2020 година може да се забележи помал број на откриени фалсификувани документи во однос на останатите години, а причина за таквиот резултат е ограничениот број на патници кои имаа можност да го користат воздухопловниот сообраќај како резултат на мерките кои беа преземени во поглед на Ковид 19 пандемијата, а од 18ти март до 1ви јули 2020 година, Аеродромот беше затворен за редовни прелетување и беа реализирани само хуманитарни, медицински и итни летови. Како резултат на редуцирањето на летовите се намали бројот на патници за 70 проценти, а како резултат на таквата состојба е забележана и намалена употреба на фалсификувани документи, а се појави фалсификвање на ПЦР тестови кои се користеа главно за патување во земјите од

¹⁷⁶Упатство за начинот на изработка на анализа на ризик во граничното работење, МВР, октомври 2018.

ЕУ. Тој тренд е забележан и во текот на 2021 година, кога уште важеа протоколите за патување како резултат на Ковид 19 пандемијата.

Графикон 1- Пол на лица што користеле фалсификувани документи во период од 2016 до 2020 година

Извор: Анализа на ризик, 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020 година

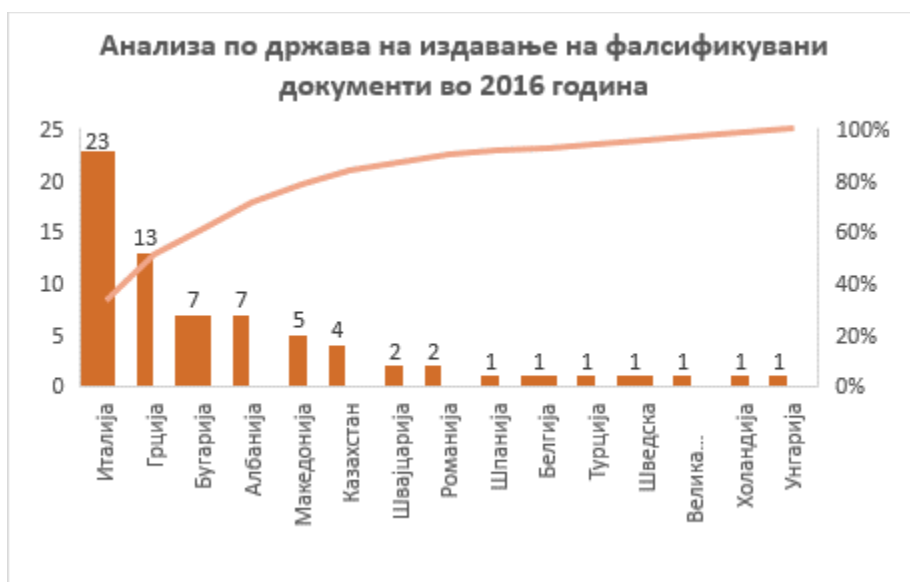
Што се однесува до возраста на лицата што користеле фалсификувани документи, најголем процент припаѓа на популацијата на возраст од 20 до 30 години, а најмал процент на лица над 60 годишна возраст. Притоа во 2016 година, бројот на лица, на возраст од 20 до 30 години, кои користеле фалсификувани документи бил 22, а на возраст над 60 години нема сторители кои користеле фалсификувани документи. Во 2017 година 47 лица на возраст од 20 до 30 години користеле фалсификувани документи, во 2019 година тој број бил 18, а во 2020 година само 8 лица на возраст од 20 до 30 години користеле фалсификувани документи.

Графикон 2- Возраст на лица кои користеле фалсификувани документи во период од 2016 до 2020 година

Извор:Анализа на ризик 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020 година

Во поглед на државјанството на лицата кои користеле фалсификувани документи во периодот од 2016 до 2020 година, најголем број се државјани на Албанија, Турција, Косово или Србија. Во 2021 година најголем број лица кои користеле фалсификувани документи се државјани на РСМ, а причината за тоа е новиот тренд кој се појави со фалсификување на ПЦР тестови кои беа услов за патување за време на светската пандемија. Според државата на издавање на откриените документи од анализите на ризик изработени во период од 2016 до 2021 година може да се констатира дека најголем број на фалсификувани документи се издадени од Италија, Грција, Бугарија, Турција или Албанија.

Графикон 3 - Анализа по држава на издавање на фалсификувани документи во 2016 година

Извор: Анализа на ризик 2016 година

Во поглед на видот на документот кој е фалсификуван во периодот од 2016 до 2021 година од направените анализи може да се заклучи дека најголем број на фалсификувани документи користени за преминување на државната граница преку Меѓународниот Аеродром Скопје се фалсификувани лични карти во 140 случаи, патни исправи во 128 случаи, фалсификувани штембили во 120 случаи, возачки дозволи во 59 случаи, дозволи за престој во 21 случај и како што напоменавме фалсификување на ПЦР тестови во 193 случаи, од кои 192 се јавуваат во 2021 година како резултат на Ковид 19 пандемијата. Во

мал број се јавува фалсификување на здравствени картички, нотарски акти или извод од матична книга на родените. Начинот на фалсификување на горенаведените документи во периодот од 2016 до 2020 година најчесто е направено со целосно фалсификување што е откриено кај 275 случаи, во 73 случаи е направено со бришење или додавање на текст, во 40 случаи е направена употреба на туѓ документ (послуга). Во останатите случаи се јавува промена на био страна, искинати страници, вметнување на страна или замена на фотографија, но во многу мал број. За 2021 година од добиените материјали недостасуваат статистички показатели во врска со начинот на кој е направено фалсификувањето.¹⁷⁷

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

За потребите на истражувањето при изработката на овој магистерски труд по претходно добиена согласност од страна на Министерството за внатрешни работи на Република Северна Македонија, во текот на 2023 година се изврши испитување во кое се вклучени испитаници од Граничниот Премин Меѓународен Аеродром - Скопје односно спроведена е анонимна анкета на полициски службеници вработени на граничниот премин кои одговорија на претходно структуриран прашалник кој служи за проверка на хипотезите поврзани со истражувањето за изведувачето и потребата од спроведување на обуки за препознавање на фалсификувани документи и значењето на тој процес за вработните полициски службеници на граничните премини.

Статистичките податоци добиени од истражувањето се директно поврзани со вкупниот број на обуки кои би требало да придонесуваат за подобри резултати и поефективно исполнување на барањата на работното место меѓу кои пронаоѓање на фалсификувани документи при профилирање, прегледување на документите или претрес на патниците и нивниот багаж. Покрај тоа, ова истражување го анализира влијанието на обуките врз вкупниот број откриени кривични дела од страна на РЦ, како и анализа на статистички податоци за тоа колку таквите обуки се важни во процесот на откривање на фалсификувани документи. Понатаму, истражувањето би требало да одговори на

¹⁷⁷Регионален центар за гранични работи Север Полициска станица за гранични проверки „Меѓународна аеродром Скопје“ Рег. Бр: 22.17.16-271/1 Скопје, 06.07.2023 година

прашањето дали има потреба од нови технички средства со кои вработените треба да бидат обучени да работат во иднина.

Хипотетичката рамка на истражувањето за овој магистерски труд го сочинуваат една општа и една посебна хипотеза, која произлегува од целите и предметот на истражување, како и три поединечни хипотези.

Општа хипотеза:

Развојот на политиките за унапредување на активностите на гранична полиција, како и зголемувањето на безбедноста на границите, е во директна поврзаност со откривањето на фалсификувани документи.

Од општата произлегуваат и неколку **поединечни хипотези:**

1. Бројот на посетени обуки на припадниците на гранична полиција е статистички значаен за откривањето фалсификувани документи во граничното подрачје;
2. Се претпоставува дека бројот на откриени фалсификувани документи е поголем кај припадниците на гранична полиција кои посетувале обука за откривање на фалсификувани документи;
3. Спроведените обуки меѓу припадниците на гранична полиција на “Меѓународен Аеродром” Скопје резултираат со поголем број откриени фалсификувани документи.

За проучување на предметот на истражување на магистерскиот труд применето е теоретско-емпириско истражување. Односно, истражувањето се заснова на користење на основните методи на истражување, прилагодени на потребите на предметот на истражување, а кои ќе придонесат за потврдување на поставените општи, посебни и поединечни хипотези.

Од теориските општо-научни методи ќе бидат користени:

- историски метод
- компаративен метод
- статистички метод

Возраст

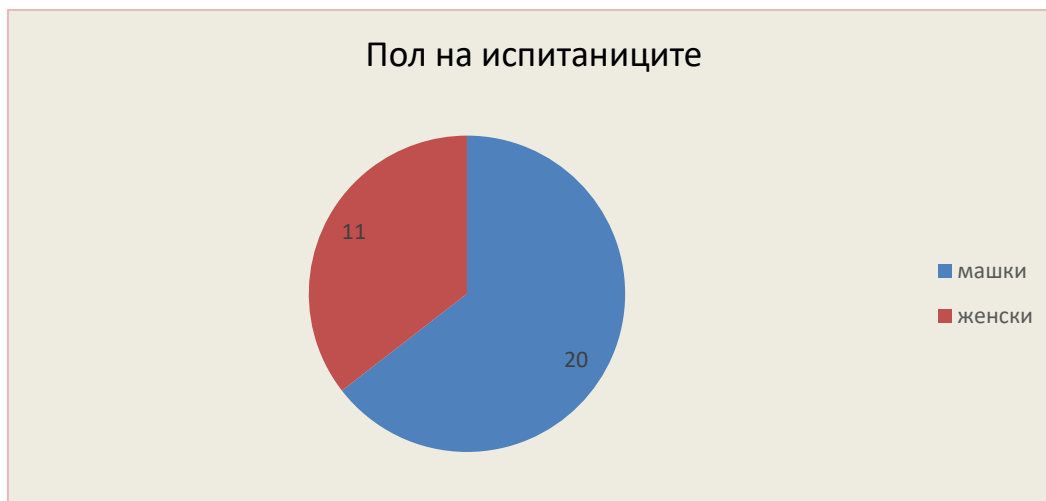
Од добиените резултати 16 од испитаниците се на возраст од 18-28, 11 испитаници се од 29- 39 години, 4 се на возраст од 40 до 50 години. Или изразено во проценти: 51% се на возраст од 18 до 28 години, 35 % се на возраст од 29-39 години, а 12 % од 40 до 50 години. Добиените податоци од возраста на испитаниците земени од репрезентативниот примерок укажуваат на тоа дека најголем процент од вработените се на возраст од 18 до 28 години, односно станува збор за претежно млада популација. Ваквиот податок укажува на помало работно искуство на испитаниците, но и на претпоставка за полесно и подобро користење на техничките средства и современата технологија.

Графикон 4 - Возраст на испитаниците

Пол

Според полот на испитаниците, 20 испитаници се од машки пол, а 11 од женски пол. Или изразено во проценти 64 % од испитаниците се од машки пол, а 35 % од женски пол. Поголем број од испитаниците се од машки пол. Во конкретното истражување полот нема никаква улога во статусот на вработените, во нивната подготвеност да одговорат на работните задачи, како и во посетувањето на обуки поврзани со потребите на работното место. Исто така, кога е во прашање полот на испитаниците, нема некоја значителна разлика во пронаоѓањето на фалсификувани документи.

Графикон 5- Пол на испитаниците

Работно искуство

Според работното искуство двајца од испитаниците работат на работното место помалку од една година, 9 испитаници работат од 2-3 години, а 15 од нив оваа работа ја работат повеќе од 5 години. Или изразено во проценти, 6% работат помалку од една година, 29% работат од две до три години, а 48% оваа работа ја работат повеќе од 5 години. Како што може да се види од графиконот број 5, поголем број од испитаниците ја работат оваа работа повеќе од пет години. Тоа укажува на фактот дека иако станува збор претежно за млада популација што беше согледано од возраста на испитаниците, сепак поголем дел од истите имаат повеќегодишно работно искуство на тоа работно место. Тоа е претпоставка дека истите се стекнале со доволно искуство за да можат да одговорат на работните задачи и дека имаат посетено обуки поврзани со работното место.

Според искуството, овие вработени би требало да имаат соодветно познавање за најновите техники и начините на изработка на фалсификувани документи, ракување со техничките средства за откривање на фалсификувани документи како и повисок процент на посетеност на обуки кои ги обработуваат наведените теми. Што се однесува до помладите работници кои имаат работно искуство од 2-3 години или помалку од една година треба да се обрне посебно внимание и да се понудат обуки кои би им помогнале полесно да се запознаат со техниките потребни за нивното работно место, што би довело

до нивна поголема ефикасност и подготвеност да одговорат на задачите поврзани со пронаоѓање на фалсификувани документи.

Графикон 6 - Работно искуство на испитаниците

Познавање на законот за гранична контрола

На прашањето дали добро го познаваат Законот за гранична контрола 22 испитаници одговорија дека добро го познаваат законот за гранична контрола, а 9 испитаници знаат само мал дел од него, односно околу 71% од испитаниците се изјасниле дека добро го познаваат, а 29% знаат мал дел од него што се гледа од графиконот број 6. Непознавањето на Законот за гранична контрола отвора потреба за нови обуки кои како примарна цел би имале запознавање на граничната полиција со законската регулатива која е примарна во извршувањето на нивните работни задачи. Покрај обуката потребно е континуирано запознавање на вработените со најновите законски измени и изработка на електронска платорма на граничните премини преку која на вработените ќе им биде достапна законската регулатива во секое време и на тој начин ќе се зголеми квалитетот во нивното работење. Имено во делот од анкетниот прашалник, каде можеа да напишат забелешка за потребата од нови обуки, неколку од испитаниците назначија дека им е потребна било каква обука поврзана со задачите, целите и одговорностите на граничната полиција.

Графикон 7 - Познавање на законот за гранична контрола

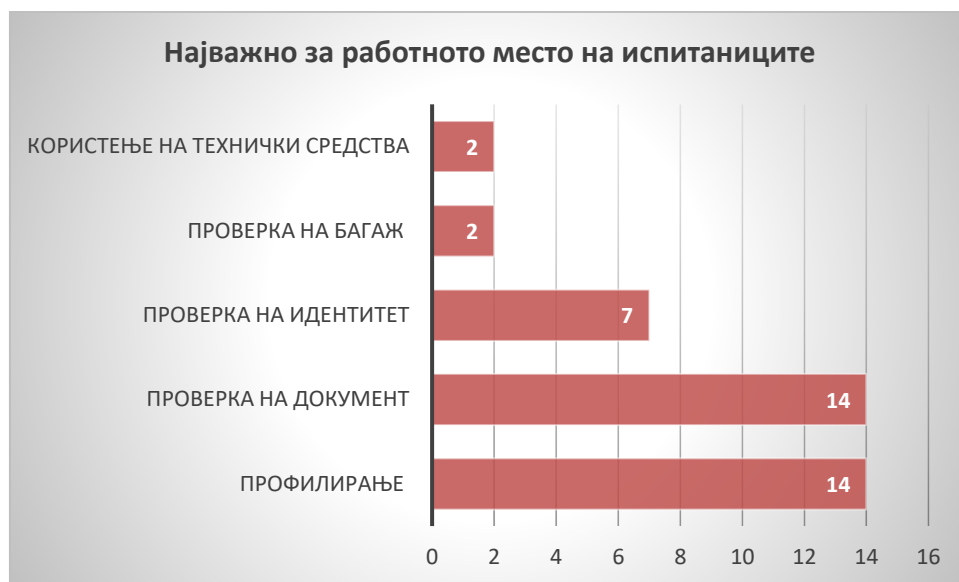
Најважни задачи за работното место

На прашањето “Што сметате дека е најважно за вашето работно место” испитаниците заокружиле по неколку од понудените одговори. 14 одговори или 45% проценти се однесуваат на профилирањето, исто толкав број на одговори се однесуваат на проверка на валидноста на документот кој служи за преминување на државната граница, 7 одговори на испитаниците, или околу 23%, се однесуваат на проверка и утврдување на идентитет на патникот, два одговори или 6%, се однесуваат на преглед и претрес на лица и багаж, и исто толкав е бројот на одговори кои се однесуваат на ефикасно користење на техничките средства за откривање на фалсификувани документи.

Од овие резултати може да се заклучи дека профилирањето и проверката на валидноста на документот кој служи за премин на државната граница се активности кои се најбитни за полициските службеници кои работат на граничниот премин. Профилирањето е активност која има клучна улога во препознавањето на било какви криминални дејствија при премин на државната граница, вклучително и на фалсификувањето на документи. Профилирањето кај вработените се развива паралелно со работното искуство, но покрај тоа потребно е континуирано да се одржуваат обуки кои ќе ги опфатат главните правила и техники на профилирање. Обуките треба да бидат

насочени кон полесно откривање на криминални активности на граничниот премин преку развивање на способностите на вработените за тактичко и техничко профилирање на патниците.

Профилирањето се усовршува со развој на техниките за вербална и невербална комуникација со патникот што ќе му овозможи на полицискиот службеник да ги препознае знаците на вознемиреност и да го селектира патникот за детална гранична проверка. Важна улога во овој процес има и познавањето на странски јазик како можност да се стапи во директна комуникација со патниците од други држави. Граничната полиција исто така треба да биде запознаена и со начинот на проверка на документот кој служи за премин на државната граница. Проверката на валидноста на документот на воздушните гранични премини е ограничена на краток временски период поради што е потребно континуирано одржување на обуки кои содржат информации за карактеристиките на заштитените документи, начинот на нивното фалсификување и препознавање на преправани делови од документот. Утврдувањето на валидноста на документот се врши со голо око или со примена на технички средства и помагала. Иако само 6 % од одговорите се однесуваат на ефикасното користење на техничките средства за откривање на фалсификувани документи, треба да се зема во предвид дека користењето на техничките средства е во корелација со проверка на валидноста на документите кои служат за премин на државната граница. Односно со развојот на вештините кај вработените за користење на техничките средства се олеснува и процесот на утврдување на валидноста на документите.

Графикон 7 - Најважни задачи на работното место

Посетеност на обуки

Хипотезите на прашањето кое го одговараа испитаниците се директно поврзани со посетоноста за обуките и ефективноста на тие обуки. Имено, резултатите од истражувањето се базирани на тоа колку обуки посетувале испитаниците и дали обуките им помогнале во откривањето на фалсификувани документи.

На прашањето дали посетувале обука поврзана со работното место 22 испитници одговориле дека посетувале, а 9 дека не посетувале обука поврзана со работните задачи. Изразено во проценти тоа значи дека дури 71% од испитаниците посетувале обука поврзана со работното место, а 29% не посетувале таква обука.

Од графиконот број 5 забележуваме дека е голем бројот на испитници кои посетувале обука поврзана со работните задачи. Оттука, може да се одреди дека е возможно докажување на поставената хипотеза која ги поврзува обуките со стекнувањето на вештини кои ќе помогнат во побрзо откривање на фалсификуваните документи и санкционирање на сторителите. Треба да се напомене дека позитивната корелација тука значи потреба од запознавање со новите техники на фалсификување документи, со начините и методите на фалсификување, усовршување на техниките за откривање на фалсификуваните документи. Покрај посетување на курсеви, учесниците

на прашалникот побараа и достапност на видео материјали, книги и вежби во кои се опишани најновите правила и насоки за работа на граничната полиција.

Графикон 8- Посетеност на обуки поврзани со работното место

Број на посетени обуки

Ова прашање дава увид во тоа колку обуки посетиле испитаниците во текот на нивната работноискуство. 3% од испитаниците немале ниту една обука, околу 19% имале само една обука, 48% имале од две до три обуки, а само 10% имале повеќе од 5 обуки. Од графиконот број 6 е видно дека најголем број од испитаниците посетувале од една до три обуки. Тоа првенствено може да се должи на нивната возраст и работното искуство. Сепак, бројот на посетени обуки е задоволителен со оглед на тоа што повеќе од 95 % посетиле барем една обука поврзана со работното место.

Според бројот на посетените обуките може да се заклучи дека Министерството спроведува солиден тек на одржување на обуки кои се од голема важност за подобрување на менаџментот и унапредување на вештините и работењето на граничната полиција. Сепак, од голема важност е и содржината и квалитетот на обучувачкиот процес. Според статистичките податоци од ПС за ГП Меѓународен Аеродром Скопје, за вработените на овој граничен премин се одржани 272 обуки во периодот од 2016 до 2021 година, со тоа што за време на КОВИД 19 пандемијата не се одржани сите

предвидени обуки. Дел од одржаните обуки се однесуваат и на откривање на фалсификувани документи, фалсификувани моторни возила, измами со лични карти и документи за патување, детекција на однесување на луѓе како и работа со технички средства за откривање на фалсификувани документи.

Графикон 8 - Број на посетени обуки

Според податоците на ПС за ГП Меѓународен Аеродром Скопје во периодот од 2016 до 2021 година се одржале вкупно 272 обуки или по години:

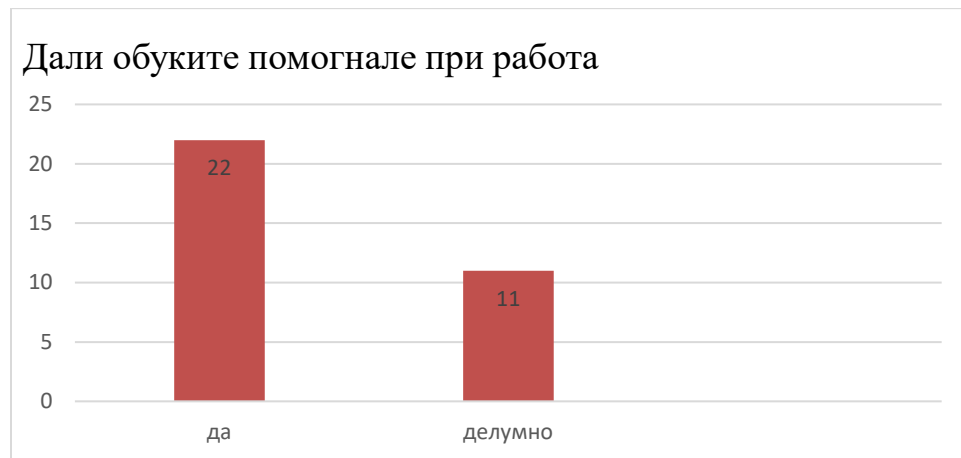
1. 2016- 66
2. 2017-63
3. 2018-45
4. 2019-35
5. 2020-22 (најмалку заради ковид)
6. 2021-41

Дали обуките помогнале при работата на граничната полиција

На прашањето дали обуките кои се однесуваат на техниките за откривање на фалсификувани документи им помогнале при откривање на фалсификувани документи, 22 испитаници одговориле со да, а 9 дека обуките делумно им помогнале при откривање на фалсификувани документи. Обуките им помогнале на околу 71% од испитаниците, а

29% од испитаниците се изјасниле дека обуките само делумно им помогнале при откривање на фалсификувани документи.

Од графиконот број 9 може да се види дека мнозинството испитаници сметаат дека обуките им помогнале при откривање на фалсификувани документи што е директна потврда за позитивното влијание на обуките врз подобрувањето на способноста за работа, стекнување на нови знаења поврзани со работата, како и подобрување на перформансот и спремноста за извршување на работните задачи. Потребно е дополнително испитување за да се види зошто некои од испитаниците одговориле дека обуките само делумно им помогнале во откривање на фалсификувани документи. Можеби тоа е поради начинот на спроведување на обуката, времетраењето или искуството и спремноста на обучувачите.

Графикон 9 - Дали обуките помогнале при работата

Резултати од обуките

Пред обуката 11 испитаници одговориле дека не пронашле ниту еден фалсификуван документ, 12 испитаници пронашле фалсификуван документ само еднаш или двапати, а 8 испитаници одговориле дека тоа се три или повеќе пати. После обуката, 11 испитаници одговориле дека не пронашле ниту еден фалсификуван документ, за еднаш или двапати се изјасниле 13 испитаници, а повеќе од 3 пати откриле 4 испитаници. Или изразено во проценти, 35% одговориле дека ниеднаш не пронашле фалсификувани документи, околу 39% пронашле фалсификувани документи еднаш или двапати, а 26% одговориле дека три или повеќе од три пати пронашле фалсификувани документи. Интересно е дека тие проценти после обуката изгледаат вака: 35% не

пронашле ниту еден фалсификуван документ, 42% од испитаниците се изјасниле дека еднаш или два пати пронашле фалсификувани документи, а 13% одговориле дека тоа се случило повеќе од три пати.

Според одговорите не може да се воочи некоја забележителна разлика помеѓу пронаоѓањето на фалсификувани документи пред и после обуките освен тоа што пред обуките двојно повеќе испитаници пријавиле дека нашле фалсификувани документи повеќе од три пати. Но, дали и како на таа бројка влијаат обуките е нешто кое треба детално да се испита и да се елиминираат сите други фактори за да се остави само влијанието на обуките. Под претпоставка дека нема некоја драстична промена во пронаоѓањето на фалсификувани документи по извршената обука, ќе се задржиме на фактот дека хипотезата е само делумно докажана, но исто така не е ни побиена затоа што овие резултати не го намалуваат дејството на обуките ниту пак нивното позитивно влијание.

Графикон 10- Откривање на фалсификувани документи пред обуката

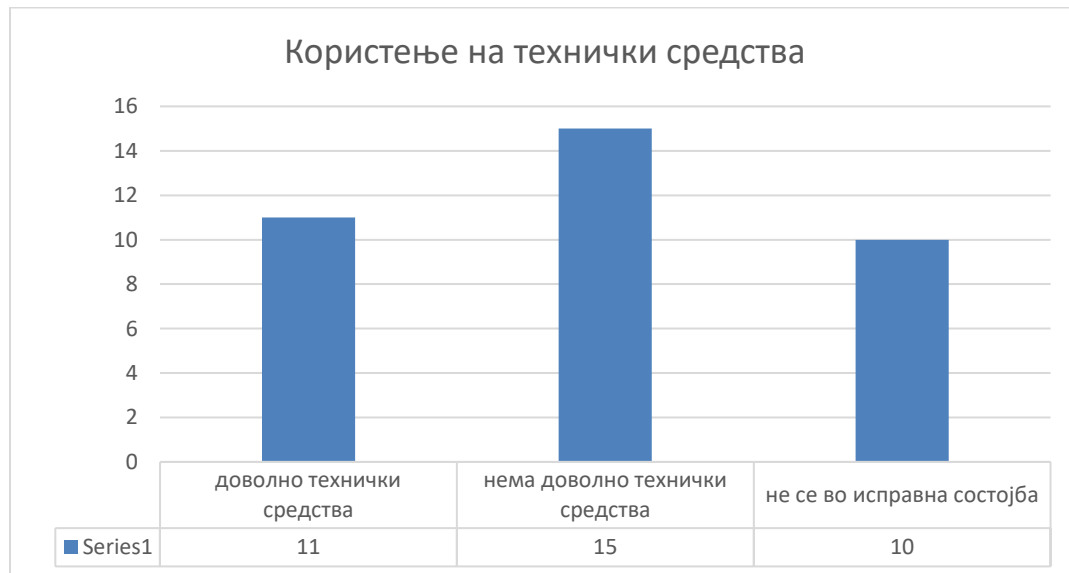
Графикон 11- Откривање на фалсификувани документи после обуката

Работење со технички средства за откривање на фалсификувани документи

11 испитаници одговориле дека има доволно технички средства за детектирање на фалсификувани документи, 15 од нив одговориле дека техничките средства не се доволни, а 10 одговориле дека техничките средства не се во исправна состојба. Или изразено во проценти, 48 % мислат дека техничките средства не се доволни, околу 32 % од испитаниците потврдиле дека техничките средства не се во исправна состојба, а само 35 % од испитаниците сметаат дека има доволно технички средства за детектирање на фалсификувани документи.

Со оглед на тоа дека сите гранични премини во регионот и во светот се трудат да обезбедат најнови технички средства кои ќе бидат од огромна помош во борбата со фалсификаторите, потребно е Република Северна Македонија да ги следи таквите трендови. Впрочем борбата против прекуграничниот криминал не е возможна без современите технички средства и помагала кои треба да бидат достани на сите гранични премини поготово на воздушните, каде постои голема фреквенција на патници. Неопходно е вработените да посетуваат обуки за ракување со современите технички средства и помагала за да можат соодветно да ги користат. Треба да се земе во предвид

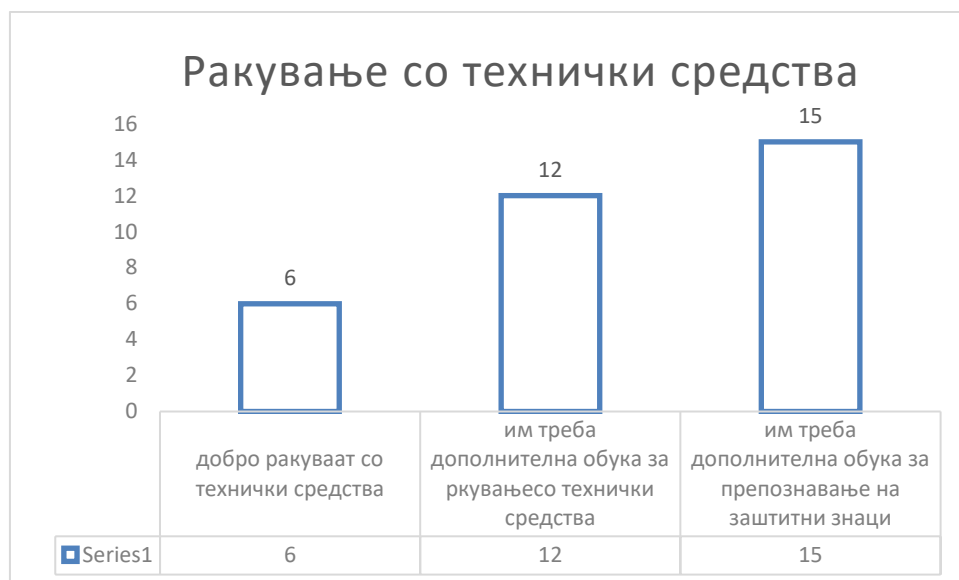
дека голем број од испитаниците се изјасниле дека техничките средства се во неисправна состојба. Очигледна е потребата за набавка на нови технички средства, а воедно е неопходно Министерството да направи план за навремено поправка и замена на дотрајаните техничките средства.

Графикон 12- Користење на технички средства

Понатамошна обука за техники на фалсификување и ракување со технички средства за откривање на фалсификувани документи

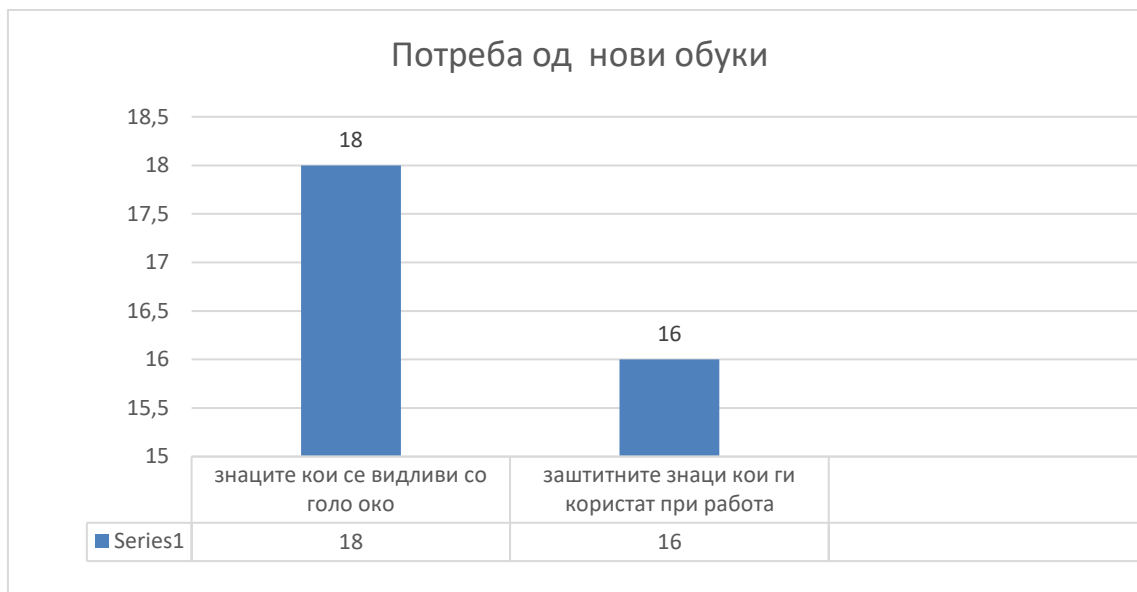
Што се однесува до понатамошната обука за ракување со техничките средства, 6 од испитаниците се изјасниле дека имаат доволно знаење за техниките на фалсификување и техничките средства за откривање на фалсификувани документи, на 12 испитаници им треба дополнителна обука за користење на техничките средства, а 15 од испитаниците потврдиле дека им треба дополнителна обука за препознавање на заштитните знаци на документите. Тоа значи дека само 19 % од испитаниците мислат дека имаат доволно знаење за техниките и техничките средства кои се користат за откривање на фалсификувани документи, 39 % потврдија дека им треба дополнителна обука за ракување со техничките средства, додека 48 % се изјасниле дека им треба дополнителна обука за препознавање на заштитните знаци на документите.

Графикон 13 - Обука за техники за откривање на фалсификувани документи и ракување со технички средства

Дури 18 од испитаниците се изјасниле дека сакаат да знаат за знаците кои се видливи со голо око, а 16 од испитаниците сакаат да знаат повеќе за откривање на заштитните знаци на документите со користење на технички средства. Односно, околу 58 % потврдиле дека им треба дополнителна обука за знаците видливи со голо око, а 52 % за знаци на фалсификување кои се откриваат со користење на технички средства. Според графиконот број 13, мал е бројот на испитаници кои добро ги познаваат техниките за откривање на фалсификувани документи и користењето на техничките средства за нивно откривање. Голем број од испитаниците се изјасниле дека имаат понатамошна потреба од обука за користење на технички средства или за препознавање на заштитните елементи на документите.

.

Графикон 14 - Потреба од нови обуки

Видови на потребна обука

Графикон 15- Видови на обука

На прашањето дали би сакале да посетуваат теоретска или практична обука, 3 испитаници се исјасниле за теоретска, а дури 28 испитаници за практична обука. Помалку од 1 % испитаници мислат дека подобра би била теоретската обука додека скоро 90 % испитаници преферираат практична обука. Причината за ваквиот избор на испитаниците можеби се должи на предностите кои ги нуди практичната обука или на нивното претходно искуство со обуките. Можеби поголемо знаење и вештини се стекнуваат преку практичните обуки посебно кога станува збор за препознавање на фалсификувани документи. Овој податок би требало да се земе во предвид при идното

креирање на обуките. Несомнено е дека теоријата не би можела да се издвои од практиката, но секаде каде е возможно при одржување на обуките приоритет би требало да се даде на практичната обука.

Техники на фалсификување

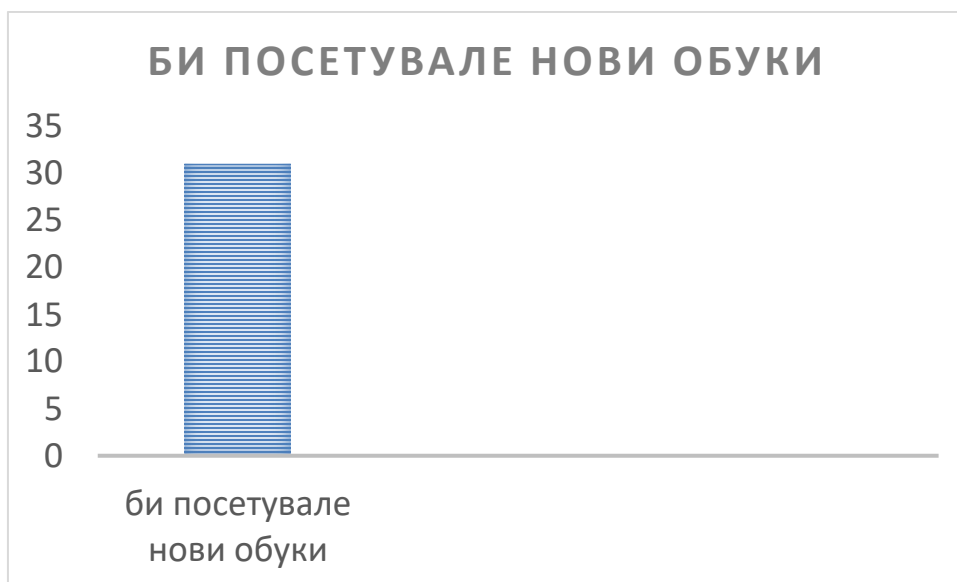
На прашањето дали ги познаваат техниките и начините на фалсификување на документи, 7 испитаници одговориле дека ги познаваат, 18 одговориле дека ги знаат само некои од нив, а 6 испитаници одговориле дека не ги познаваат. Околу 23 % од испитаниците одговориле дека ги познаваат техниките на фалсификување, дури 58 % од испитаниците знаат само некои од техниките на фалсификување, а 19 % не ги познаваат техниките на фалсификување на документи. Од Графикон 16 може да се воочи дека најголем број од испитаниците само делумно се запознаени со техниките на фалсификување на документи. Тоа ја отвара потребата за понатамошна едукација и усовршување на вработените на ова поле за да се зголеми нивната ефективност во откривањето на фалсификувани документи.

Графикон 16- Познавање на техниките на фалсификување

Потреба за посетување на нови обуки

Сите испитаници или 100 % од испитаниците би сакале да знаат повеќе за модерните начини и техники на фалсификување на документи кои се користат за преминување на државната граница. Со оглед на ваквиот резултат од Графиконот број 17 се гледа дека обуките имаат позитивно влијание врз испитаниците бидејќи сте се изјасниле дека имаат потреба од понатамошно надоградување на нивното знаење во врска со модерните начини и техники на фалсификување на документи, а еден од начините за зголемување на нивните знаења е обуката.

Графикон 17 - - Посетување на нови обуки за модерни начини и техники на фалсификување на документи

ЗАКЛУЧОК

Фалсификувањето на документи е сериозно кривично дело преку кое се остварува преку прекуграничниот криминал и е еден од најчестите проблеми со кој се соочува граничната полиција. Во ова истражување се опфатени неколку перспективи преку кои се согледува значењето на проблемот, вклучувајќи ги причините за неговата појава, методите на фалсификување, сторителите.

Но, од друга страна, ги разгледува и решенијата и можностите за унапредување на способноста на граничната полиција која треба да се справи со овој проблем. Понатаму, истражувањето го анализира значењето на обуките организирани од страна на голем број на организации кои работат на тоа да го подобрат знаењето на граничната полиција за најновите технологии и начини на фалсификување на документи. Покрај достапноста на софистицирани софтвери и технички средства со кои можат да се откријат фалсификувани документи, за граничната полиција е особено важно да ја познава комплексноста на проблемот кој опфаќа криминални активности поврзани со кражба на идентитет и илегална миграција. Фокусот е особено ставен на истражувачкото прашање кое се стреми да открие дали има позитивна корелација помеѓу одржаните обуки и способноста да се препознаат и откријат фалсификувани документи.

Во текот на истражувањето се препознава потребата од континуирана едукација и усовршување на активностите на граничната полиција во насока на адекватен одговор на новите предизвици во борбата против прекуграничниот криминал, а тоа може да се постигне единствено со осовременување на системот на работа на граничната полиција со примена на софистицирани технички средства и методи. Со цел воспоставување современ национален безбедносен систем и обезбедување реална гранична безбедност во државата, од витално значење е и обуката на нејзините припадници.

Треба да се земе предвид дека во откривањето на фалсификувани документи од страна на граничната полиција влијание имаат поголем број фактори. Пред се од голема важност е работното искуство, профилирањето, примената на современите технички средства, соодветна обученост за откривање на фалсификуваните документи. Но покрај овие фактори битен е и периодот во кој работеле полициските службеници, со оглед на фактот дека постојат временски периоди во текот на годината кога примената на

фалсификувани документи е поголема, влијание има и протокот на патниците, односно доколку има поголем број на патници кои ја поминуваат државната граница вниманието на полициските службеници би можело да биде намалено и други фактори кои не се земени во предвид за време на истражувањето, а истите би можеле да влијаат на откривањето на фалсификувани документи после посетувањето на таква обука.

Сепак, заклучокот е дека обуките позитивно влијаат во процесот на препознавање на фалсификувани документи што може да се види од одговорите на испитаниците кои посочиле дека обуката им помогнала, или барем делумно им помогнала, во препознавање на фалсификуваните документи. Ако испитаниците ги знаат главните методи на фалсификување, знаат да ги препознаат знаците видливи со голо око, ако ја познаваат работата со техничките средства како и законската регулатива веројатноста дека ќе откријат фалсификувани документи е многу поголема.

ПРЕПОРАКИ

Во поглед на идните истражувања би можело да се дадат следните препораки:

1. Да се изведе истражување за содржината на обуките
2. Да се прошири истражувањето за значењето на одредени обуки, на пример:
 - обуки за користење на технички средства
 - обуки за препознавање на заштитни знаци на документите
 - обуки за новите начини и трендови на фалсификување на документи

Како препорака може да се даде и потребата за следните обуки конкретно на тема препознавање на фалсификувани документи:

1. Обуки за најновите техники и методи на фалсификување на документи кои ги користат фалсификаторите;
2. Напредни обуки за детална проверка на документите (експертиза) која вклучува брза проверка на знаците видливи со голо око и откривање на знаци на фалсификувањето користење на технички средства и помагала
3. Обука за подобрување на профилирањето на патниците, со цел полесно откривање на фалсификувани документи.
4. Обука за подетално познавање на законската регулатива која е од примарно значење при вршење на граничните проверки

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

Учебници, зборници, годишници

- [1] Алексоски С. и Маролов Д., 2017, *Илегалното префрлање на луѓе и стока преку македонската граница и начини на откривање*, Knowledge-International Journal, Scientific and Applicative Papers 16/2, Vrnjacka banja, Srbija, 565-575;
- [2] Анализа на ризик. Регионален центар за гранични работи Север Полициска станица за гранични проверки „Меѓународна аеродром Скопје“ Рег. Бр: 22.17.16-271/1 Скопје, 06.07.2023 година;
- [3] Апли П., Андерсон Л., Бекли А., Борн Х., Кобут Е., Ерни М., Гајслер Г., Годсмит Е., Холмс Л., Кигнхот Б., Лакроа А., Снел Ж. и Вилс Е., 2012, *Прирачник за полициски интегритет*, ДЦАФ, Женевски Центар за Демократска Контрола на Вооружените Сили
- [4] Барнес Бабиќ, Јелена. *Инструменти за Борба Против Организираниот Криминал*. Белградски центар за безбедносна политика (БЦБП), 2009;
- [5] Бекер, Јоахим и Колмози, Ања. 2005. *Границе у савременом свету*. Београд: Филип Вишњиќ;
- [5] Велјановски, Милчо 2019. “Поднесен обвинителен акт за предметот „Пасоши“.” Академик. <https://akademik.mk/podnesen-obvinitelen-akt-za-predmetot-pasoshi/>;
- [7] Влада на Република Македонија. 2003. *Национална концепција за безбедност и одбрана на Република Македонија*, Скопје;
- [8] Водич низ политиките, институциите и законодавството на Европската Унија. Центар за европски стратегии, 2021:42 ;
- [9] Достиф, Синиша. 2008, *Организација и надлежност граничне полиције у региону западног Балкана*. Београд: Безбедност бр. 3;
- [10] Дујовски, Никола . 2009. *Шенген и потоа, Кочани*. УНИ - КОНЗУМ. (монографија);
- [11] Европска комисија. 2007. *Прирачник за интегрирано гранично управување во земјите од Западен Балкан*. Луксембург: Канцеларија за службени изданија на европските заедници;

- [12] Живковиќ Г, Драган. 2008,*Граница: Изазов за безбедност*. Београд: Војвоџански завод;
- [13] Здравкоски З, Славчо, 2014, *Развојот на обуките во граничната полиција, со посебен осврт на соработката со FRONTEX*, магистерски труд, Скопје: Факултет за безбедност при Универзитет „Св. Климент Охридски” - Битола, 351.746.1(497.7)(043.2);
- [14] Игнатов, Владимир. 2017. *Полициска соработка во кривичните предмети помеѓу Македонија и ЕУ*, магистерски труд, Штип: Правен Факултет при Универзитет „Гоце Делчев“;
- [15] Милошевиќ, Милан и Достиф, Синиша. 2011. *Модалитети сарадње граничних полиција у региону западног Балкана*, Тара: Зборник радова са Меѓународног научног скупа Сузбијање криминала и европске интеграције;
- [16] Нешковиќ, Слободан. 2008.*Меѓународна полициска сарадња*. Београд: Безбедност бр. 5: 754-769;
- [17] Никач, Жељко. 2003.*Транснационална сарадња у борби против криминалитета – Еуропол и Интерпол*. Београд :Завод за уџбенике и наставна средства;
- [18] Прирачник за демократско полициско работење од Вишиот полициски советник на Генералниот секретар на ОБСЕ (Виена, Мај 2008, Второ издание);
- [19]Рејкел, Филип. 2009. *Транснационален Криминал и Правда*.Датопонс: стр.13;
- [20] Ривија на Интернационалната Конференција: *Review of International Conference OnBiometrics for Borders: Morphing and Morphing Attack Detection Methods*, 2020: 20
- [21] Ситновски, Влатко. 2015.*Методика на откривање на прекуграничниот криминал на државната граница на Р Македонија со Р Бугарија во периодот од 2005 до 2011 година*, магистерски труд, Штип: Правен Факултет при Универзитет „Гоце Делчев“;
- [22] Џуклевски, Гоце и Трајановска, Снежана. 2017. *Прирачник за интегрирано гранично управување*,Скопје: КА-ЕЛ-ЕС ПРИНТ;
- [23] IX конгрес на Обединетите нации. 1995. *„Превенција од криминал и постапка со осомничени“* , Египет: Каиро;
- [24]Годишен извештај за работата на Националниот координативен центар за гранично управување за 2019 година, јануари 2020, Скопје: Генерален секретаријат на Влада;
- [25] *Упатство за начинот на изработка на анализа на ризик во граничното работење*, МВР на РСМ, 2018, Скопје;

- [26] *Guidelines for integrated border management for Western Balkans Brussels*.2004. Европска Комисија.
- [27] *Ethics of Border Security*. 2010: 64, 65;Frontex;
- [28] Twelve second to decide. 2005. Frontex today: A Treasury of Best Practice ; 12 секунди за одлучување – Фронтекс;
- [29] Vettor, Shannon; Woodhams, Jessica; Beech, Anthony. 2013. "Offender profiling: A review and critique of the approaches and major assumption". *Journal of Current Issues in Crime, Law and Law Enforcement*.

Законски и други акти

- [1]Закон за внатрешни работи.*Службен весник на Република Македонија* бр.42/14,116/14, 33/15,5/16, 120/16, 127/16, 142/16, 190/16, 21/18, 108/19, 275/19 и 110/21;
- [2]Закон за Гранична контрола.*Службен весник на Република Македонија*, број 171 од 30.12.2010 година;
- [3]Закон за патните исправи на државјаните на Република Македонија (прочистен текст), *Службен весник на Република Македонија* бр. 67/92, 20/03, 46/04, 19/07 и 84/08;
- [4] Закон за полиција, *Службен весник на РМ* бр. 114/06, 6/09, 145/12, 41/14, 33/15, 31/16, 106/16, 120/16, 21/18, 64/2018 и 148 од 11.04.2018 година;
- [5]Закон за ратификација на Спогодбата меѓу Република Македонија и Европската унија за безбедносните процедури за размена на класифицирани информации, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 56/05;
- [6]Закон за ратификација на Договорот за реадмисија со Европската заедница. *Службен Весник на Република Македонија*,број 141/2007
- [7] Закон за странци, *Службен Весник на Република Македонија*, бр.35/2006;
- [8] Закон за упатување лица во меѓународни мисии во меѓународни организации, *Службен весник на Република Македонија*, број 150/07;
- [9] Закон за азил и привремена заштита, *Службен весник на Република Македонија“* 2013, 54;

- [9]Кривичен законик на Р. Македонија, *Службен весник на Република Македонија*" бр. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7 /08 , 139/08 , 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 08/18;
- [10] Закон за управување со кризи, *Службен весник на Република Македонија*, број 29 од 4 мај 2005 година;
- [11] Закон за гранична контрола, *Службен весник на Република Македонија*171/10;
- [12]Закон за полиција. *Службен весник на Република Македонија*“ бр.114/06;
- [13]Закон за изменување и дополнување на Законот за полиција. *Службен весник на Република Македонија*“ бр.145/12, 41/14, 33/15;
- [14] Наставна програма за основна обука за полицаец, *Службен весник на РМ* 42/14;
- [15] Кодекс на полициска етика. *Службен Весник на РМ*, 2007, бр.72;
- [16]Правилник за начинот на извршување на обезбедување на државната граница на контрола на преминување на државната граница, *Службен весник на Република Македонија*, бр.71/06;
- [17] Правилникот за обука во МВР, *Службен весник на Република Македонија*120/09, 43/15;
- [18] Прирачник за демократско полициско работење од Вишиот полициски советник на Генералниотсекретар на ОБСЕ(Виена, Мај 2008, Второ издание).
- [19] Анализа на ризик. Регионален центар за гранични работи Север Полициска станица за гранични проверки „Меѓународнааеродром Скопје“ Рег. Бр: 22.17.16-271/1 Скопје,06.07.2023 година;
- [20] Резолуција на миграциската политика на Република Северна Македонија; 2020;
- [21]*Стратешки план 2020-2022*. Министерство за внатрешни работи, 2020.

Интернет извори:

- [1] https://mvr.gov.mk/page/sektor-za-granichni-raboti-i-migracii?fbclid=IwAR0rAOpU4aNe2UNnMgvxDeDoMPymY_m-8_h_pD_CwCsv6653_lgwzxcb0lw, пристапено на 02 февруари 2022;
- [2] <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/430/obse>, пристапено на 12 Февруари 2022;
- [3] http://www.igu.gov.mk/files/pdf/nacionalna_komisija/nacionalna_strategija_IGU-%20RM.pdf, пристапено на 04 Февруари 2022.
- [4] https://mvr.gov.mk/page/sektor-za-granichni-raboti-i-migracii?fbclid=IwAR0rAOpU4aNe2UNnMgvxDeDoMPymY_m-8_h_pD_CwCsv6653_lgwzxcb0lw, пристапено на 02 Февруари 2022;
- [5] Обука за припадниците на Граничната полиција на Република Македонија, ДРС 2018 достапно на <http://www.drs.gov.mk/index.php/mk/najnovi-sodrzini/106-granicka-policija-obuka>, пристапено на 08 Март 2023;
- [6] <https://www.osce.org/mk/mission-to-skopje/what-we-do>, пристапено на 23 Април 2023.
- [7] “Working Arrangement with the FYR of Macedonia Concluded.” Retrieved from: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/working-arrangement-with-the-fyr-of-macedonia-concluded-10iaEG>, пристапено на 07 Јуни 2023;
- [8] Радио Слободна Европа” Retrieved from: <https://www.slobodnaevropa.mk>, пристапено на 16 Април 2023;
- [9] Завршена обука “Експертиза на фалсификувани документи“ и “Можности за откривање на украдени возила од голема вредност при гранична контрола на прва линија“ <https://mvr.gov.mk/vest/13445>, пристапено на 18 Мај 2023;
- [10] Western Balkan Route, 2015. Retrieved from: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-balkan-route/>, пристапено на 26 Мај 2023.
- [11] Проценка на закани од сериозен и организиран криминал, МВР Скопје 2016 достапно на https://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/publikacii%20pdf/SOCTA_v_11_03_2016_facing.pdf, пристапено на 08 Март 2023;
- [12] https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/MKD_INTELLIGENCE%20OVERSIGHT.pdf, пристапено на 12 Март 2023;

- [13] <https://mvr.gov.mk/vest/29485>, пристапено на 08 Април 2023;
- [14] <https://mvr.gov.mk/vest/25707>, пристапено на 08 Април 2023;
- [15] <https://www.unhcr.org/north-macedonia.html>, пристапено на 27 Декември 2022.
- [16] <https://mcms.mk/mk/za-nasata-rabota/konsultacii-i-obuki/za-konsultacii-i-obukite.html>, пристапено на 02 Јули, 2022;
- [17] <https://mup.gov.hr/print.aspx?id=160958&url=print>;
Nova tehnička oprema za nadzor državne granice“, MUP HR, 2013, пристапено на 03 Октомври, 2021;
- [18] <https://sdk.mk/index.php/dopisna-mrezha/eu-donirashe-spetsijalni-vozila-na-granichnata-politsija-za-otkrivane-migranti-shvertseri/>], „ЕУ донираше специјални возила на граничната полиција за откривање мигранти и шверцери“, *Сакам да кажам*, 2017: пристапено 23.10.2021
- [19] <http://www.drs.gov.mk/index.php/mk/najnovi-sodrzini/106-granicna-policija-obuka>, „Обука за припадниците на Граничната полиција на Република Македонија.“ Дирекција за радијациона сигурност на Влада на РСМ 2018; пристапено на 23 Октомври, 2021;
- [20] https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/democratic-governance-and-peacebuilding/CIAT.html, пристапено на 25 Октомври, 2021;
- [21] „Откривање кривотворених путних исправа, u fokusu OSCE-ove obuke u Sarajevu“, 2017, <https://www.osce.org/bs/secretariat/347246>, пристапено на 11 Октомври 2021;
- [22] <https://www.osce.org/bs/mission-to-bosnia-and-herzegovina/446167>, пристапено на 11 Октомври, 2021;
- [23] Национална стратегија 2017 – 2020 година и Национален акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција. Retrieved from: <http://nacionalnakomisija.gov.mk/wp-content/uploads/2016/12/Nacionalna-strategija-i-akciski-plan-za-borba-protiv-trgovija-so-lugje.pdf>, пристапено на 20 Февруари 2023.
- [24] Europol Against Criminal. <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>
- [25] <https://denesmagazin.mk/>, пристапено на 12 Март 2002;
- [26] https://www.icao.int/publications/journalsreports/2014/MRTD_Report_Vol10_No1.pdf

- [27] *Стратегија за обука на вработените во МВР 2012 - 2014*, Скопје, достапно на: <http://arhiva.mvr.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=548>, пристапено на 03 Јануари, 2022;
- [28] на: https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/BEZBEDNOST_SPISANIE/BEZBEDNOST%20-%20BROJ3-fin.pdf, пристапено 03.11.2021;
- [29] Национална стратегија 2017 – 2020 година и Национален акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција) Retrieved from: <http://nacionalnakomisija.gov.mk/wp-content/uploads/2016/12/Nacionalna-strategija-i-akciski-plan-za-borba-protiv-trgovija-so-lugje.pdf>, пристапено на 07 Февруари, 2023.
- [30] *Поимник за стручно образование и обука*, достапно на: <https://www.e4e.mk/wp-content/uploads/2021/03/poimnik-za-strucno-obrazovanie-i-obuka.pdf>, пристапено на 23 Октомври 2021;
- [31] *Review of International Conference On Biometrics for Borders: Morphing and Morphing Attack Detection Methods*. n.d., 20., пристапено на 14 Април, 2023.
- [32] “Identity and Biometrics Solutions (2021 Portfolio).” 2020. Thalesgroup.com. January 21, 2020. <https://www.thalesgroup.com/en/markets/digital-identity-and-security/government>. пристапено на 16 Јуни, 2023;
- [33] “Fake ID Photo Instructions - (2023) Updated.” 2021. Fakeidboss.net. January 9, 2021. <https://fakeidboss.net/fake-id-photo-instructions>, пристапено на 16 Јуни, 2023.
- [34] „What is a vehicle identification number (VIN)“; <https://www.autocheck.com/vehiclehistory/vin-basics>, пристапено на 21 Ноември, 2022;
- [35] “Working Arrangement with the FYR of Macedonia Concluded.” Retrieved from: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/working-arrangement-with-the-fyr-of-macedonia-concluded-10iaEG>, пристапено на 17 Јануари 2023;
- [36] <https://sdk.mk/index.php/makedonija/kriminaltsite-barani-so-poternitsa-samo-se-slikale-za-pasosh-identitetot-im-go-davale-10-temina-od-pasoshkoto-vo-mvr-koi-dobija-obvinenie> *Сакам Да Кажам*, пристапено на 14 Ноември, 2021.

Appendix

Прашалник за мислењето на граничната полиција за потребите од унапредување на нивните активности во откривање на фалсификувани документи

Анкетата е анонимна и нејзините резултати ќе се користат за научни цели и како индикатори за подобрување на нивото на обученост на граничната полиција.

Благодариме за соработката

Степен на образование _____

Организациона единица _____

1.Возраст

а)18-28

б)29-39

в)40-50

г)50-60

д)60+

2.Пол

а)машки

б)женски

3. Години работно искуство на ова работно место

а)до една година

б)од две до три години

в)од три до пет години

г)пет години или повеќе

4.Колку добро го познавате Законот за гранична контрола

а) добро го знам

б) знам само мал дел

в)немам пристап до него

5.Што од наведеното сметате дека е најважно за вашето работно место

а) Профилирање на патници

б)Проверка и утврдување на идентитет на патникот

в)Проверка на валидноста на документот кој служи за поминување на државна граница и откривање на знаци на фалсификување на документот

- г)Преглед и претрес на лица и багаж
- д)Ефикасно користење на технички средства за откривање на фалсификувани документи
- ѓ)Проверка на визата или дозволата за престој која е потребна за поминување на ДГ
- е) Добро познавање на визниот режим на РСМ
- ж) Добро познавање на странски јазик
- з)Добро познавање на законската легислатива

6. Дали во претходниот период сте биле на некоја обука поврзана со работните активности

а)Да

б) Не

7. Ако одговорот на претходното прашање е да, колкав е бројот на обуки кои сте ги посетиле, а се однесуваат на откривање фалсификувани документи

а)ниедна

б)една

в)две или три

г)од три до пет

д) пет или повеќе

8.Дали обуките кои се однесуваат на техниките за откривање на фалсификувани документи ви помогнале при откривање на фалсификуванидокументи?

а)Да

б)Не

в)Делумно

09. Дали некогаш сте откриле фалсификуван документ пред да имате некоја обука за откривање на фалсификувани документи?

а)ниеднаш

б)еднаш или два пати

в) три или повеќе

10.Дали после посетената обука за откривање на фалсификувани документи сте откриле фалсификуван документ?

а)ниеднаш

б)еднаш или два пати

в) три или повеќе

11. Дали сметате дека на работното место имате на располагање доволен број на технички средства (инструменти) за откривање на фалсификувани документи?

- а) да, доволно се
- б) сметам дека не се доволно
- в) поголем дел не се во исправна состојба

12. Колку добро знаете да ракувате со техничките средства и уреди за откривање на фалсификувани документи кои ви се достапни на вашето работно место?

- а) добро ракувам со сите
- б) не ракувам добро со сите
- в) не знам да ракувам со ниту едно од нив

13. Дали сметате дека ви е потребна понатамошна обука за техники за откривање на фалсификувани документи и користење на технички средства за откривање на фалсификувани документи?

- а) Сметам дека имам доволно знаење за техниките и техничките средства за откривање на фалсификувани документи
- б) Потребна ми е дополнителна обука околу користење на техничките средства
- в) потребна ми е дополнителна обука за препознавање на заштитните знаци на документите

14. Особено сакам да знам за:

- а) препознавање на заштитните знаци на документите видливи со голо око
- б) пронаоѓање на знаци на фалсификување со користење на технички помагала

15. На кој начин и преку кој вид на обука би сакале да добиете знаење за горенаведените теми?

- а) Теоретска обука
- б) Практична обука

16. Дали ги знаете современите начини и техники на фалсификување на документи кои ги користат фалсификаторите?

- а) сметам дека ги познавам
- б) знам некои од нив
- в) не ги знам

17. Дали би сакале да знаете повеќе за модерните начини и техники на фалсификување на документи кои се користат за преминување на државната граница?

- а) Би сакал да знам

б)Немам потреба од нивно познавање

18. Предлози за други видови на обука, мислења и забелешки_____

Благодарам за соработката